

Літаратура і Мастацтва

ШТОТЫДНІВІК

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Пятніца, 30 сакавіка 1990 г. № 13 (3527) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

«...НА СВЕТ ЦЭЛЫ»

Чарнобыльскія праблемы
— дэтанатар
грамадска-палітычнай
абстаноўкі ў рэспубліцы

2—3

ЯКІМ ШЛЯХАМ ПОЙДЗЕМ?

Артыкул
У. КАЗБЕРУКА
ў рубрыцы

«ПЕРАБУДОВА І МЫ:
УРОКІ, ТРЫВОГІ,
СПАДЗЯВАННІ»

4—5, 12

ТРЫ ПАЭЗІІ

Палемічныя нататкі
С. ДУБАЎЦА

6—7

Вершы

А. ГРАЧАНИКАВА,
А. ЖЫГУНОВА,
С. ШУШКЕВІЧА

Апавяданне

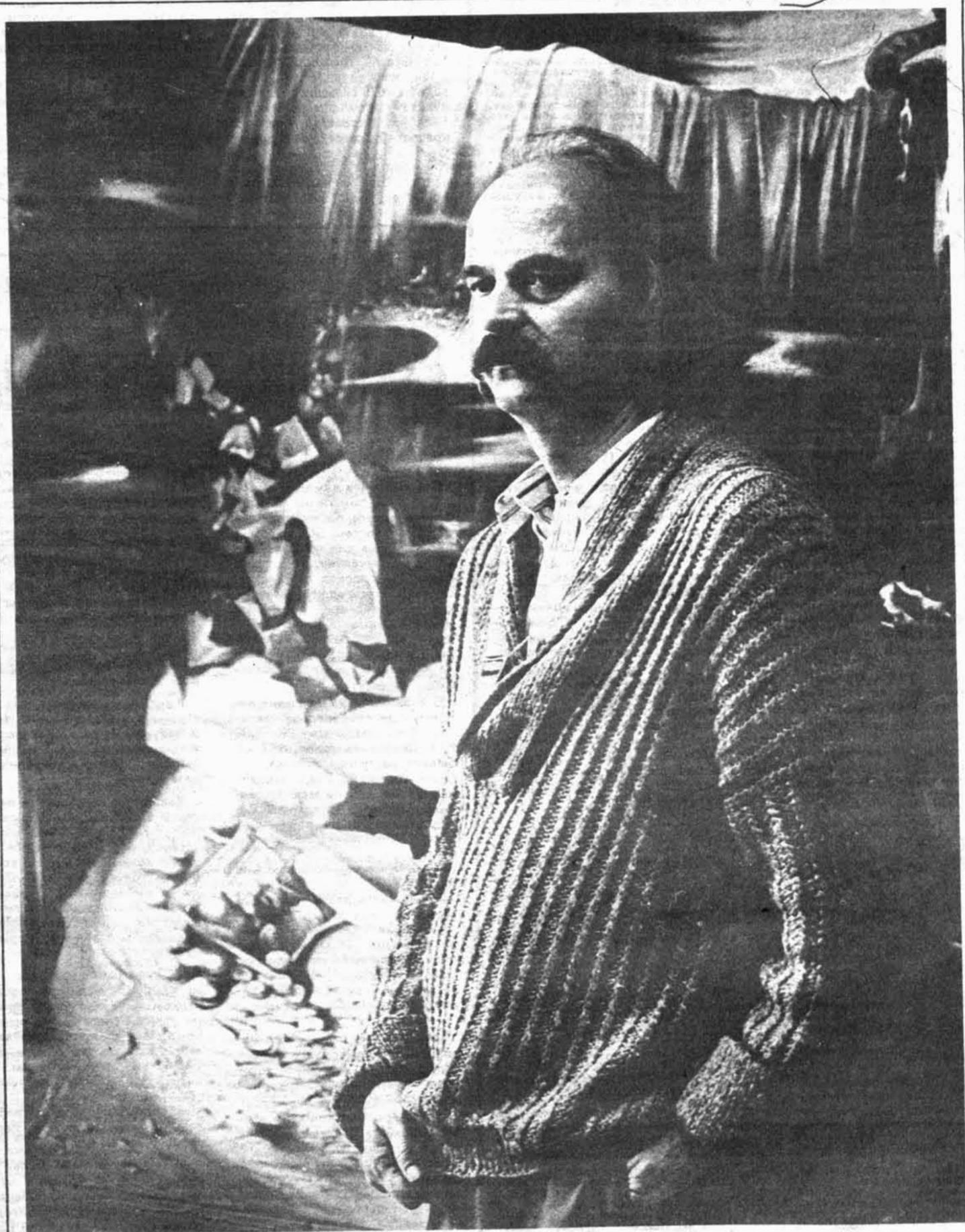
У. РУБАНАВА

8—9, 13

БДА—што гэта?

Навіны палітычнага
жыцця Беласточчыны

13

Аляксею Марачніну — 50 гадоў. Сваю творчасць мастак прысвяціў абуджанню гістарычнай памяці беларускага народа, асэнсаванню драматычнага і гераічнага лёсу Беларусі. З ягоных палотнаў глядзіць на нас Кірыла Тураўскі і Францішак Скарына, Рагнеда з Ізяславам і Вітаўт Вялікі, Кастусь Каліноўскі, Іван Луцкевіч...

Творчая пазіцыя мастака падмацоўваецца і ягонай грамадскай дзейнасцю. Ён — адзін з лідэраў маючага сцвердзіцца згуртавання мастакоў Беларусі, сябра Саюза Беларускага народнага фронту «Адраджэнне». А. Марачнін сустракаецца з людзьмі не толькі ў выставачных залах, але і на шматтысячных мітынгх...

Фота Я. КОКТЬША.

Пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі

27 сакавіка ў Мінску адбыўся чарговы пленум Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі.

На пленуме абмеркавана пытанне «Аб тэрмінах склікання XXXI з'езда Кампартыі Беларусі, правядзення справаздачна-выбарнай кампаніі, норм прадстаўніцтва і парадку выбарання дэлегатаў з'езда». З дакладам па гэтым пытанні выступіў першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі Я. Я. Скалоў.

Па гэтым пытанні прынята пастанова.

На пленуме разгледжаны арганізацыйныя пытанні. У сувязі з зацвярджэннем М. С. Ігрунова галоўным рэдактарам часопіса ЦК КПСС «Партыйная жизнь» пленум вызваліў яго ад абавязкаў другога сакратара ЦК Кампартыі Беларусі і члена Бюро ЦК.

У сувязі з выхадам на пенсію пленум вызваліў У. А. Ляпёшкіна ад абавязкаў сакратара ЦК Кампартыі Беларусі і члена Бюро ЦК.

Выбары прайшлі на альтэрнатыўнай аснове, тайным галасаваннем.

Другім сакратаром ЦК Кампартыі Беларусі выбраны А. С. Камай, які працаваў сакратаром ЦК Кампартыі Беларусі.

Сакратаром і членам Бюро ЦК выбраны А. І. Трутнеў, які працаваў намеснікам Старшыні Савета Міністраў БССР.

На пленуме прыняты зварот да камуністаў, усіх працоўных Літвы.

У рабоце пленума прыняў удзел загадчык сектара Адзела партыйнага будаўніцтва і кадровай работы ЦК КПСС Я. М. Трафімаў.

Наш сучаснік — Францішак Багушэвіч

Рэспубліканская выстаўка «Багушэвіч і яго час», прысвечаная 150-годдзю дня нараджэння пачынальніка новай беларускай літаратуры, працуе ў гэтыя дні ў мінскім Палацы мастацтваў. У экспазіцыі прадстаўлены жывапісныя палотны і графічныя творы, скульптурныя партрэты і памятныя медалі, здымкі, розныя дакументы, што ўзнаўляюць не толькі вобраз самога паэта, а і расказваюць пра яго асяроддзе, пра важнейшыя падзеі, сведкам якіх і антыўным удзельнікам ён быў. У прыватнасці, пра паўстанне 1863 года пад кіраўніцтвам Кастуся Каліноўскага.

Змешчаны як новыя творы, выкананыя непасрэдна да юбі-

лею, так і тыя, што маюць рэтрспектыўны характар. Прынамсі, яшчэ 1929 годам датуецца работа Я. Драздоўча «Кушлянская капліца Ф. Багушэвіча». Аматыры мастацтва знаёмы ўжо таксама з творамі П. Сергіевіча, У. Стальмашонка, М. Купавы і іншых аўтараў, з ілюстрацыямі да вершаў паэта.

Многія ж работы выкананы нядаўна: цыкл М. Аўсяннікова «Кушляны» («Радзіма Ф. Багушэвіча», «Месца сустрэчы паўстанцаў К. Каліноўскага», «Дарога ў Кушляны»), медаль П. Луна «Мацей Бурачок (Ф. Багушэвіч)», медаль А. Дранца «Ф. Багушэвіч» і іншыя.

НАШ КАР.

Юбілей Францішка Багушэвіча — гэта юбілей і гістарычным лёсе ўсяго беларускага народа. Ён урачыста адзначаецца не толькі на радзіме паэта, але і за межамі рэспублікі.

18 сакавіка ў будынку праўлення СП СССР у Маскве адбылося ўрачыстае пасяджэнне Савета па беларускай літаратуры, на якім выступілі старшыня Маскоўскага таварыства беларускай культуры імя Францішка Скарыны Аляксей Каўка, чыныя сябры гэтага таварыства Ігар Паўлоўскі, Антон Нікіценка, Іван Летка і інш., кансультант па беларускай літаратуры СП СССР Галіна Грыбоўская. Слова пра жыццё і творчы шлях Мацея Бурачка сказаў гошць з Мінска Язэп Янушкевіч.

20 сакавіка ўрачыстасці прысвечаны ў канцэртнай зале Дзяржаўнай бібліятэкі СССР імя У. І. Леніна на Калінінскім праспекце г. Масквы, дзе была наладжана мастацка-літаратурная вечарына з удзелам паэта-барда Сержука Сокалава-Воўча, фальклорна-этнографічнага гурта «Крэсіва» (мастаці кіраўнік Анатоль Казак). Перад

пачаткам вечарыны супрацоўніца бібліятэкі Ада Калганова зачытала прывітальную тэлеграму, дасланую на адрас Маскоўскага таварыства беларусаў народным пісьменнікам Беларусі Васілём Быкавым. На вечарыне выступалі таксама А. Каўка, паэт-перакладчык І. Бурсаў, Я. Янушкевіч. Прадстаўнік Беларускага фонду культуры А. Тоўцік перадаў у галоўную бібліятэку СССР рэдка экспанат — асобнік факсімільнага выдання «Дудкі беларускай» Мацея Бурачка, выдадзенага да юбілею паэта выдавецтвам «Мастацкая літаратура».

Застаецца дадаць, што на працягу юбілейных урачыстасцяў у Дзяржаўнай бібліятэцы СССР імя У. І. Леніна экспанавалася мастацка-літаратурная выстава, якая знаёміла чытачоў «Ленінкі» з жыццём і творчым шляхам Багушэвіча, ягонымі творамі і манграфіямі аб ім. Увагу наведвальнікаў спыняў партрэт Мацея Бурачка, памастацку выкананы ўнучкай Адама Бабарэкі — Алёнай.

Ю. ВОЙНІЧ.

г. Масква.

Тыдзень, з 10 па 16 сакавіка, доўжыўся візіт на Беларусь Апостальскага візітара для беларусаў замежжа айца Аляксандра Надсана. Галоўная мэта візіту — перадача ахвярам чарнобыльскай катастрофы вялікай партыі аднаразовых шпрыцоў, іншага медыцынскага абсталявання, полівітамінаў, набытых на грошы нашых суайчыннікаў за мяжой. Айцец А. Надсан наведаў Мінскі дзіцячы гематалагічны цэнтр (там зроблены здымак) і

НДІ аналогіі і медыцынскай радыялогіі ў Бараўлянах, меў гутаркі з пацыентамі і супрацоўнікамі гэтых устаноў. У Кальварыйскім касцёле айцец А. Надсан служыў ішму (зразумела, на беларускай мове), быў у яго сустрэчы з сябрамі мінскага клуба «Спадчына», з супрацоўнікамі Інстытута літаратуры Акадэміі навук Беларусі. А. Надсан прысутнічаў на святкаванні 150-й гадавіны з дня нараджэння Ф. Багушэвіча.

Сёння, на чацвёртым годзе паслячарнобыльскай эры, усіх нас ужо, хочам ці не, судзіць час. Ён — вышэйшы суддзя, бо прыйшла яго чарга, астатнія суддзі павінны змаўчаць і паслухаць яго.

«...НА СВЕТ ЦЭЛЫ»

СТАНОВІШЧА Беларусі абцяжарана вялікай бядой. Чарнобыльскія праблемы выйшлі на першы план, зрабіліся своеасаблівым дэтанатарам грамадска-палітычнай абстаноўкі ў рэспубліцы. Гіры на нагах адчуваюцца ўсё больш. Беларусь зусім не тая, што была да Чарнобыля. Чуюцца галасы аб марным лёсе нацыі, яе нібыта паступовым скананні.

Выяўляюцца новыя плямы радыяцыйнага гвалту. З усіх забруджаных тэрыторый краіны беларускія складаюць 70 працэнтаў. Трэба ўдумацца ў гэту лічбу! 23 раёны Гомельскай, Магілёўскай, Брэсцкай, Мінскай і Гродзенскай абласцей, 27 гарадоў і 2670 сельскіх населеных пунктаў засыпаны радыяцыйнай Беларусі страціла каля 20 працэнтаў сельскагаспадарчых угоддзяў. За 2 мільёны жыхароў трапілі ў радыяактыўную пастку. Што іх чакае? Страта малой радзімы, абжытых вуг-

лоў і сваіх каранёў, магіл родных і блізкіх, усяго здабытага і асабістай, і грамадскай працаю. Пошук новага жытла ў лабірынтах лёсу. Дарога ў свет без хуткага вяртання дадому. Успаміны пра мілы парог, слёзы і роспач.

Гэта ў лепшым выпадку. Куды страшней — у зоне пад пагрозай «непрадбачлівых вынікаў» дагэтуль застаюцца людзі, сярод іх дзеці, падлеткі, цяжарныя жанчыны. Тым часам за чатыры гады немаўляты сталі чатырохгадовымі, а дзесяцігадовыя — чатырнаццацігадовымі. Наша будучыня падростае...

Пішу ўсё гэта і думаю: зусім нядаўна мы так гаварылі аб мінулай вайне — аб сотнях нашых Хатыняў, скалечаных гарадах і вёсках, параненай, змардаванай зямлі.

Калі б нехта спусціўся з нябёсаў, мудры і справядлівы, ён

бы, мусіць, найперш спытаў, ці ўсіх дзяцей мы перавезлі ў першыя дні. Не гады, не месяцы, а дні. І пашоў бы прэч, каб не ўзіцца даўшэўнай заразы ад нас, маладушных.

Так, мы — маладушныя. Гэткі прысуд выносіць час. Шмат спрачаліся і мала рабілі. Трацілі многа слоў, але не ператварыліся ў дабрывно і спагаду, ва ўсмішкі дзяцей і мацяроў, якія спакутавана гібелі ў чаканні, веры і надзеі. Слоўная рыторыка прыкрывала бяздзейнасць, марудлівасць, бездапаможнасць.

Апошні час рэдкае пасяджэнне ўрадавага прэзідыума абыходзіла ўвагаю чарнобыльскі катаклізм. Прымаліся рашэнні — адно за адным. Але, мяркуючы па іх дзеючай сіле... Адступаць няма куды, апраўдвацца няма чым, хіба што высілкам чыста апаратнага кшталту ды гучнымі назвамі новых пастаноў. Але ў народзе да іх ужо стаяцца без аптымізму. На апошнім пасяджэнні — надзвычайным у сэнсе крызіснага становішча — слухна было сказана таварышам Камаем, што традыцыйныя (лічы, бюракратычна-працэдурныя) падыходы дарэшты вычарпалі сябе. Слушна, але як позна! Вялікая валакіта — гэта слабасць не аднаго ці двух вінаватых.

Балюча не толькі ўсведамляць, у якой бядзе сёння беларускі народ, але і бачыць, як

Выбарчы клуб «ЛіМа»

«ЗДЫМІЦЕ СВАЮ КАНДЫДАТУРУ...»

Ліст у рэдакцыю

Я хачу расказаць, як праходзіла выбарчая кампанія ў нас, у Слаўгарадскім раёне (306 выбарчая акруга па выбарах народнага дэпутата БССР). Хачу расказаць не для таго, каб выклікаць спачуванне, бо я прайграў. Мой апоўяд павінен паслужыць папярэджаннем усім, хто яшчэ верыць, што варта крыху падправіць існуючую сістэму аднапартыйнай дыктатуры, і ленінскі лозунг «Уся ўлада Саветамі!» стане рэальнасцю.

5 снежня 1989 года мяне запрасіў да сябе першы сакратар Слаўгарадскага РК КПБ Г. А. Краўчанка, і між намі адбылася наступная гутарка. «Фелікс Уладзіміравіч, нам трэба, каб на маючых адбыцца выбарах у Вярхоўны Савет прайшоў Канавалаў — сакратар Магілёўскага абкома КПБ...»

— Якія могуць быць пытанні да мяне?

— Здыміце сваю кандыдатуру... Сёння 5 снежня, вылучэнне пачнецца 24 снежня, пра якое знаяць маёй кандыдатуры можна гаварыць? Я яшчэ не ведаю, ці будуць маю кандыдатуру вылучаць.

— Будуць!»

Далейшай размовы няма неабходнасці прыводзіць. Скажу толькі, што я адмовіўся здымаць сваю кандыдатуру, калі яна будзе вылучана.

3 студзеня быў скліканы пленум раённага Савета ветэранаў вайны і працы, на якім павінна было адбыцца вылучэнне кандыдатаў у Саветы ўсіх узроўняў ад ветэранскай арганізацыі па тэрытарыяльных акругах. Але пленум не адбыўся, ён быў зварот сарваны намеснікам старшыні акруговай выбарчай камісіі № 306 В. Новікавым, які заявіў, што на пленуме няма кворуму (хоць кворум

быў). Пленум адбыўся толькі 10 студзеня. На ім была вылучана мая кандыдатура ў народныя дэпутаты БССР.

16 студзеня адбыўся агульнагарадскі сход выбаршчыкаў па месцы жыхарства ў Доме культуры, дзе мая кандыдатура была практычна аднадушна вылучана паўторна.

Была вылучана і кандыдатура сакратара Магілёўскага АК КПБ У. Канавалава.

І вось першыя сумесныя сустрэчы з выбаршчыкамі. На іх з боку «каманды» Канавалава мне задавалі правакацыйныя пытанні, гучалі паклёпніцкія заявы.

Хваля паклёпу стала нарастаць з паяўленнем у раёне групы работнікаў магілёўскай устаноў, у тым ліку — абкома КПБ і аблвыканкома. На службовым транспарце яны аб'яздалі выбаршчыкаў у вёсках, давалі каментарыі да майго паслужнога спісу, стараючыся прадставіць мяне ў чорным святле.

На сустрэчах з выбаршчыкамі намеснік старшыні райвыканкома Г. Кухарэнка, старшыня плановай камісіі райвыканкома М. Чапляўскі заяўлялі: «Гэты чалавек за сваё жыццё змяніў 35 месцаў працы. Ён лятун. Ці можна за такога кандыдата галасаваць?» Пускалі чуткі, што мне патрэбен дэпутатскі мандат, каб пераехаць у Мінск і г. д.

Але і гэтага было мала. Па раёне папаўзлі брудныя чуткі пра майго нябожчыка-бацьку — камуніста з 1921 года, удзельніка грамадзянскай і айчынай войнаў, персанальнага пенсіянера саюзнага значэння, — быццам ён у 1937 годзе расстрэляў невінаватых людзей, ссылаў іх на Калыму, а я пасля

вайны шукаў банду, каб уступіць у яе. Была пушчана таксама чутка, што я незаконна атрымаў інваліднасць і не быў ні разу паранены.

9 лютага атрымаў паштоўку з райсабеса з патрабаваннем: «...тэрмінова прадставіць у аддзел даведку з ваенкамата аб службе і даведку аб раненні. Потым быў тэлефонны званок і папярэджанне: калі зараз жа не прадстаўлю гэтыя дакументы, буду пазбаўлены надбаўкі да пенсіі. І гэта ў самыя напружаны момант выбарчай барацьбы».

Па тэлефонаграме з аблвыканкома я паехаў у Магілёў для фатаграфавання на перадавыбарчую лістоўку. А на наступны дзень на сустрэчы мне задалі пытанне: «Чаму вы ўчора не былі на сумеснай сустрэчы з Канавалавым?» Тлумачу і тут жа чую катэгарычнае: «Няпраўда, вы ездзілі на сустрэчу з нефармаламі!»

Практычна на ўсіх сумесных сустрэчах ішло не абмеркаванне маёй выбарчай платформы, а гучаў паклёп у мой адрас, у адрас маіх давераных асоб.

Письменнік В. Якавенка, які прыехаў у Слаўгарад па даручэнні Беларускага жалагічнага саюза, выступіў у маю падтрымку на сустрэчы з калектывам гароднінасушыльнага завода. У яго адрас тут жа былі кінуты абразы. А калі Якавенка спрабаваў выступіць на сустрэчы з калектывам масласырзавода, то старшыня акруговай камісіі не даў яму слова, заявіўшы, што яго ніхто не запрашаў.

Нумар раённай газеты з інтэрв'ю В. Якавенкі быў «арыш-

некоторыя дзяржаўныя мужы выходзяць за ўрадавую трыбуну шукаць апраўданьня, лавіраваць, абараняць гонар мундзіра і пры гэтым гаварыць так, каб не сказаць праўды. Горкай, няўцешнай, але — праўды.

А праўда такая, што Беларусь не здолее выцягнуць на сабе «вселенскі» чарнобыльскі воз. Парвуцца жылы, і воз не кранецца з месца. Першачарговае перасяленне з зоны мушці адбываецца на рэспубліканскай жыллёвай праграме, яшчэ больш напружыць рыначныя фонды будаўнічых матэрыялаў. І гэта — не адзіны выпадак, калі мэта і сродкі не ладзяць паміж сабой.

Чарнобыльскі крык двух мільёнаў яшчэ не ацвярозіў настолькі, каб нефармальныя рашэнні знізу пра абвясчэнне рэспублікі зонай бедства спрацоўвалі наверх на ўзроўні аўтаматызму і былі адэкватнымі рашэнням суверэнай і паўнамоцнай рэспублікі.

Успомнім са скрухай, але і з надзеяй пра мужае, вольнае, народаўладнае слова «талака». Тры «а» ў ім — як крык бяды, голас аб дапамозе. Але голас не таго, хто апынуўся ў бядзе, а тых, хто яго пачуў найперш у сабе самім, каб паспяшацца на гэту дапамогу — суседу, аднавяскоўцу, суайчынніку. Забытае слова, сцёртае традыцыя. Не разабраць на ім нічога, як на каштоўнай манеце, што доўга праляжала ў зямлі. Але з рук не выпускаеш, трэш аб ка-

лена, рукаў, і вось паяўляецца бляск, абрысы... Талака — сведчанне маральнага духу народа, найкаштоўная з традыцый нацыянальнай супольнасці. Час успомніць яе, сабрацца разам, зліцца ў адно, агораць вялікую бяду ў родным доме. Каго, дарэчы, абараняе сёння наша магутная армія на чале з Міністэрствам абароны, калі Чарнобыль — гэта сапраўдны вайна? Якія балоты і лугі трэба асушаць і пра якую меліярацыю думаць, калі пятая частка насельніцтва Беларусі зведае тэрор радыяцыі, жалагічна бедствуе?..

Успомніць бы пра талаку... Дык не. Спрачаемся без усялякай меры, разводзім бяскошчэйны дыскусіі. У рэшце рэшт, сёння гэта ўжо амаральна. Паводле закона «застое», энергія вялікай гаварыліны не здольная ператварцацца ў энергію практычных дзеянняў.

На памянёным пасяджэнні Прэзідыума Савета Міністраў БССР адзін з членаў урада, усведамляючы складанасць сітуацыі з першачарговым перасяленнем, але не усведамляючы пры гэтым асабістай адказнасці, расцаніў бяздзейнасць некаторых выканаўчых камітэтаў не менш як сабатаж. Жорсткае, моцнае слоўца? Але яно з таго нешматлікага ацэнчнага лексікону, які адпавядае і сутнасці, і аб'ектыўнай рэальнасці, калі не пешыць сябе ілюзіямі, а называць рэчы сапраўднымі іх імёнамі.

З палону самападману трэба выходзіць. Пытанне — як?

Перад народам не ўтоіш праўды. Яна — хоць і не ўся — ужо сёння выйшла на плошчы, чуваць у іх бурлівым гуле. У прэдадзены жалобнай чарнобыльскай гадавіны, на маю думку, трэба неадкладна стварыць Усебеларускі грамадзяскі камітэт на чарнобыльскія справы, у які ўвайшлі б абраныя народныя дэпутаты, прадстаўнікі нефармальных суполак, палітэстаў з зоны бедства. У краінах добра памяць «удзячныя» беларусы і ад каго чакаюць хоць бы колькі слоў прабачэння і чалавечай спагады.

Не ўяўляю чарговых угодак без акцыі пакаяння тых, хто ў гэтым адчуе патрэбу — перш за ўсё тых адказных асоб, якія ў рэспубліку чамусьці забылі дарогу «з-пад зораў Крамля», але каго добра памяць «удзячныя» беларусы і ад каго чакаюць хоць бы колькі слоў прабачэння і чалавечай спагады.

Мы ўжо ці не адкрыта сказалі свету, прынамсі, далі зразумець (а інакш і свет не зразумееў бы нас), што дапусцілі грубыя памылкі, што сітуацыя крызісная, за прамаруджванні даўдзедца заплаціць высокім коштам. Ужо не сакрэт, што маштабы і паследкі аварыі, як экстрэмальнай з'явы, былі ацэнены па аблегчана нізкіх мерках, адміністрацыйна рэгламентаваны, а таму і дзеянні аказаліся недальнабачнымі. Не

інакш, як волю самаўпэўненага і жорсткага адміністратара можна расцэньваць неапраўданую работу ў забруджанай зоне, дзе жыць, вядома, не давялося. Не хапала і не хапае кардынальных мер і дзеянняў, што ў рэшце рэшт прывяло да выбухаў людскога адчаю, забастоўак, пікетаў ля Дома ўрада. Нельга не лічыць запозненым і наш нядаўні зварот да парламентаў, урадаў, міжнародных арганізацый, суайчыннікаў, усіх людзей добрай волі з заклікам аб дапамозе. Нібыта ў нас раней не было свайго парламента і ўрада, Міністэрства замежных спраў, прадстаўніцтва ў ААН...

Хто ж заціснуў нам рот, хто стрымліваў нашы парыванні, каму недаспадобы прыйшліся дабрачынныя сумесныя акцыі суайчыннікаў з-за мяжы і народнага фронту?

Мы, беларусы, апынуліся ў ролі прасіцеляў, бедных суродзічаў з працягнутай рукой. Колькі ні адразаў ад свайго кавалак, усё роўна не хопіць. Праграма ліквідацыі ўсіх паследкаў аварыі каштуе 17 мільярд рублёў. Што гэта цвярозы рахунак страт, які з болей у сэрцы трэба сплациць, яшчэ не ўсе бяруць на веру. Смеху варта, напрыклад, што група беларускіх экспертаў вымушана кватараваць у Маскве, каб выбіць тым мільярды, абараніць народную праграму. А ў Нароўлі ж ці Хойніках чакаюць групы экспертаў з Мінска або Масквы, каб не дзе-небудзь у аддаленай цішыні кабінетаў пад

бой курантаў, а на месцы вырашаўся лёс 23 пацярпелых раёнаў... Хоць бы дзеля адной справядлівасці гэта павінна быць так, а не інакш.

Чарнобыль — катастрофа сусветная. Разам з тым, гэты беспрэзэдэнтны экалагічны катаклізм, што спасціг наш народ, вымушае ўсіх нас глыбей зазірнуць у сябе, угледзецца ў генетычны фонд нацыі. Сёння беларусы кансалідуюцца не толькі на выжыванні фізічным, але і на разуменні пагрозы духоўнага выраджэння. Каб выжыць, трэба захаваць і багатую, напеўную мову, тысячгадовую гісторыю, помнікі, культуру.

Рэспубліка тым часам рытуецца, як руплівае маці да вяселля — а вяселлі аж два! — да 500-годдзя Францішка Скарыны і Усесяюзнага свята славянскай пісьменнасці і культуры. Змахні слязу, Беларусь! Гэтыя унікальныя па сваёй гістарычнай і нацыянальнай значнасці акцыі прымусяць задумацца кожнага беларуса: хто мы і дзе нашы вытокі?

Статус годнасці і самавітасці святаў будзе пацверджаны нашым вяртаннем да саміх сябе, шляхам да маральнага ачышчэння і пакаяння, да волі і незалежнасці, да аднасці ўсіх здаровых, патрыятычных сілаў.

А сілы мусім нястомна збіраць. Ніва адраджэння яшчэ не забуяла.

Валерый ДРАНЧУК.

Аўтар просіць пералічыць ганарар за артыкул на рахунак 707801 для дзяцей Чарнобыля.

таваны» райкомам толькі таму, што ў інтэрв'ю былі словы: «Пабываўшы на сустрэчах, я прыйшоў да высновы, што абодва кандыдаты дастойныя людзі, але У. Канвалаў патрэбны апарату, а Ф. Шкірманкоў — народу».

27 лютага я звярнуўся ў акруговую выбарчую камісію з просьбай арганізаваць сустрэчу з выбаршчыкамі горада Слаўгарада, якія вылучылі мяне кандыдатам у народныя дэпутаты БССР. Сустрэча была прызначана на 18 гадзін 2 сакавіка ў РДК. Якім жа было здзіўленне жыхароў Слаўгарада, калі, прыйшошы ў прызначаны час у РДК, яны ўбачылі, што зала запоўнена жыхарамі навакольных вёсак. А выбаршчыкі Слаўгарада не змаглі ў сваёй большасці нават трапіць у залу.

Пакуль выступаў другі кандыдат і яго давераныя асобы, усё было нармальна. Калі ж на трыбуну выйшаў я, то тут жа з першых радой пачаліся вы-

крыкі, шум і мне не далі гаварыць. Маёй даверанай асобе наогул не далі выступіць.

У знак пратэсту я вымушаны быў пакінуць залу, а разам са мной залу пакінулі і выбаршчыкі, абураныя тым, што адбывалася.

Напярэдадні выбараў старшыня акруговай выбарчай камісіі Л. Бубноў аб'ехаў усе выбарчыя ўчасткі і катэгорычна патрабаваў ад участкавых камісій: «Гоніце в шаю прадставітелей Шкірманкова!»

У сельскіх выбарчых участках непрыхвацана аказваўся націск на выбаршчыкаў. Прама гаварылася, што трэба выкрэсліваць Шкірманкова, выдаваліся бюлетэні з ужо выкрэсленым ім прозвішчам і г. д.

У працэсе перадыбарнай кампаніі мной быў паддзены пісьмовы пратэст старшыні акруговай выбарчай камісіі № 306 Бубнову, два вусныя пратэсты,

але ні на адзін з іх я адказу не атрымаў.

Так прайшлі перадыбарчыя барцьба і выбары ў Слаўгарадскім раёне. Дарэчы, на гарадскіх участках, дзе быў кантроль з боку грамадскасці, я атрымаў пераважную большасць галасоў.

Так я, камуніст з саракагадовым стажам, ветэран вайны, які сумленна выканаў свой абавязак перад Радзімай, чатыры разы паранены, узнагароджаны трыма баявымі ордэнамі і медалямі «За адвагу» і «Партызану Айчынай вайны» і ступені, які ў 15 гадоў з камсамольскім білетам стаў салдатам, быў ператвораны Слаўгарадскім райкомам партыі ў прайдзісвета і жуліка.

Пасля ўсяго, што здарылася, не лічу для сябе магчымым заставацца членам Слаўгарадскага райкома КПБ.

Ф. ШКІРМАНКОЎ,
загадчык аддзела пісьмаў
слаўгарадскай раённай газеты
«Ленінскае слова», ветэран
Вялікай Айчынай вайны.

ватнасці, ён расказвае пра тое, як напярэдадні выбараў у крамы падідавалі спіртное, як даставілі на фермы жаночыя білізны, як рыхталі групы «захопу» выбаршчыкаў і г. д.

Чытач спрабуе разабрацца: на яго абаніраліся ў ходзе перадыбарчай барцьбы мясцовыя кансерватыўныя сілы? На думку аўтара ліста, кансерватараў, па-першае, падтрымаў кіраўнічы апарат. Па-другое, «каласна-саўгасная арыстакратыя» (старшыні калгасаў, дырэктары саўгасаў, аграномы, заатэхнікі і інш.). Але гэта адносна невялікая частка насельніцтва. Сорак працэнтаў жыхароў вёсак на Светлагоршчыне, сцявядкае М. Бусел, — пенсіянеры. Сярод іх шмат непісьменных, таму «апрацаваць» іх у ходзе выбараў было нескладана. За кандыдатаў, альтэрнатыўных наменклатуры, на выбарах, па назіраннях М. Бусла, выступілі толькі моладзь і свядомыя сяляне, але яны засталіся ў меншасці.

Вынікі выбараў многіх прымусілі задумацца, пераасэнсавана свае старыя ўяўленні, стэрэатыпы, нават погляды. Асабліва драматычным і пакутлівым гэты працэс быў для тых, хто хацеў паспрабаваць свае сілы ў адкрытай і часнай выбарчай барцьбе, але сутыкнуўся з нечым іншым. Яскравы прыклад гэтаму — ліст у рэдакцыю ветэрана вайны, намуніста Ф. ШКІРМАНКОВА, які мы друкуем.

Пры ўсім жаданні мы не можам змясціць на старонках «Ліма» ўсе пісьмы, што прыйшлі ў рэдакцыю. Да таго ж, выбарчая кампанія працягваецца, у ходзе яе, відаць, будучы новыя пісьмы. Сёння ж нам хацелася б падзякаваць старшаму рэдактару выдавецтва «Народная асвета» Я. ГУЧКУ, А. ЧЫЖУ і Веткі. С. МІРЗА. ЯН з Барысава, ветэрану вайны і працы У. МАКАРЧЫКУ з Пружан, Л. ЛАЦЫКУ з Гарадна Віцебскай вобласці, мінчучам А. БАРАВІЦКАМУ, Т. МАЕУСКАМУ, І. ПАТАПОВІЧУ, А. РАУТОВІЧУ, В. ХУРСІКУ, а таксама аўтарам календарных зваротаў ад жыхароў г. Белаазёрска і ад работнікаў Лепельскага завода шасцёрнаў, — усім хто прysłяў свае лісты на адрас «Выбарчага клуба».

«МАЛАДЫЯ МАСТАКІ БЕЛАРУСІ»

У канцы мінулага года выдавецтва «Советский художник» выпусціла ў свет у добрым паліграфічным выкананні альбом-каталог «Маладыя мастакі Беларусі». Гэта выданне было прымеркавана да адкрыцця выстаўкі з таю ж назвай у маскоўскім Цэнтральным доме мастака. Яна працавала ў снежні-студзені. Калі ўлічыць, што выстаўка маладога мастацтва Беларусі (ды і ўвогуле беларускага мастацтва) ладзіцца ў Маскве не часта, а выданні па гэтай тэме выходзяць з друку яшчэ радзей, дык ужо з гэтай прычыны і першая і другая падзеі вартыя ўвагі.

Сама ідэя правядзення ў Маскве выстаўкі маладых беларускіх мастакоў узнікла яшчэ ў 1985 годзе. Тады ж было вырашана, што аснову экспазіцыі павінны склаўшы творы тых, хто добра заявіў аб сабе групавымі выстаўкамі жывапісу і графікі на праспекце Машэрава і скульптуры ў Палацы мастацтваў. Але пануль ідэя выспела, пасабны творцы адыйшлі ад «маладзёжнай» узроставай мяжы і са спісу ўдзельнікаў «выпалі». Іх месца занялі іншыя. Узрыць беларускае мастацтва ў Маскве прадставілі жывапісцы В. Альшэўскі, У. Кожах, Ф. Янушкевіч, графік І. Савіч, скульптары У. Слабодчынаў, А. Кузняцоў, А. Фінскі, А. Мятліцкі.

Інтэлектуальна тэндэнцыя дэцэнтралізацыі культурнага жыцця краіны, імпрэза ў Маскве па-ранейшаму прывабная для мастакоў з рэспублікі. Масква — гэта лепшы ў СССР выстаўачны залы, гэта прэса, здольная стварыць мастаку «імідж» не толькі ў краіне, але ў пэўнай ступені і за мяжой, гэта магчымы прафесійны кантантаў, больш шырокі, чым

у сталіцы любой з саюзных рэспублік.

Праўда, выстава беларускіх мастакоў у Маскве мела значэнне не столькі для Беларусі, колькі для самой Масквы. Тое, што экспанавалася там, у Мінску ўжо добра вядома, і маскоўскія сцены не надалі яму новых якасцяў у вачах заўважальна і шырокіх аматараў беларускай культуры на яе радзіме. Для Масквы ж гэта унікальная магчымасць суаднесці ўласныя стэрэатыпы ў поглядах на беларускае мастацтва з рэальнасцю. Выстава, безумоўна, паспрыяла разбурэнню гэтых стэрэатыпаў. Раней лічылася, што беларускія мастакі не здольныя выйсці за межы ваеннай тэматыкі і стылістыкі «сувовага стылю». Такія меркаванні грунтаваліся на ўражаннях ад твораў беларускага мастацтва ў Усесяюзнага экспазіцыях і на нешматлікіх персанальных выстаўках у Маскве нашых мастакоў старэйшага пакалення. Творчасць пакалення, што прыйшло ў нацыянальнае мастацтва ў сярэдзіне 70-х гадоў, там амаль невядома.

Выстаўка, пра якую ідзе гаворка, часткова запоўніла гэты інфармацыйны прагал. Яна прадставіла масквічам восем мастакоў, непадобных адзін на аднаго і на сваіх папярэднікаў (чый творчы вопыт дапамог гэтым пакаленню знайсці свой шлях у мастацтве), непадобных і на сваіх калег з іншых рэспублік Саюза. Для іх неўласціва хістанне з крайнасці ў крайнасць, з «сацыялізму» ў «авангард». У іх ёсць унутраны стрыманні. Уласны светапогляд, уласны стыль, почыры, выразная «беларускасць» — характэрныя рысы гэтай экспазіцыі.

В. БОГУШ.

«У ЕФРАСІНІНІ Ў КЕЛЛІ КРЫЖАКРЫЛАЙ»

Вершам Рыгора Барадуліна ў выкананні аўтара пачаўся ў мінскім Доме кіно вечар прэм'еры новай дакументальнай стужкі «Ефрасінія Полацкая». У цудам уцалелай у бурную эпоху рэвалюцый Спаса-Ефрасінінскай царкве, «У Ефрасініні ў келлі крыжакрылай» разважаў паэт аб любові, міласэрнасці, спачуванні, — аб тым, чым было напоўнена нядоўгае, але яркае жыццё беларускай асветніцы, прылічанай да ліку святых. На полацкую зямлю прывялі гледачы і аўтары фільма, запрашаючы ў стагоддзе XII, напамінаючы аб важнасці хрысціянскай дабрадзейнасці незалежна ад грамадскага ладу.

Ідэя гэтага фільма нарадзілася год назад, у час работы над «Куфэрнам старажытнасцей» — нарычнай, сцэнарыйнай іной прапанавала журналіст Л. Перасыпкіна. — расказвае карэспандант БЕЛТА рэжысёр «Беларускі фільма» Вольга Маронава. — Мы праехалі тады па маршруту падарожжа ў XIX стагоддзі рускага мастака Дзмітрыя Струкава, які пакінуў цэлы альбом рысункаў помнікаў куль-

туры Беларусі, і убачылі не толькі разбураныя храмы, убачылі страчаную памяць. Фільм «Ефрасінія Полацкая» (аўтар сцэнарыя У. Арлоў) — спроба вярнуць хоць бы частку гэтай памяці. Мы не маглі зрабіць біяграфічную хроніку — не хапала фактараў. Мы не імкнуліся зрабіць багаслоўскі фільм. Задача перад творчай групай стала прастая і складаная адначасова: з таго, шчыра скажам, небагатага матэрыялу, які маглі прадставіць гісторыкі, мастацтвазнаўцы, царкоўныя дзеячы, паспрабаваць сродкамі кіно намялаваць партрэт жанчыны, жыццё якой было асветлена ідэямі любові да людзей, міру і асветы. Паказваць дух эпохі зараджання беларускай дзяржаўнасці дапамог «Радзівілаўскі летапіс», а таксама тая акалічнасць, што ў часопісе «Спадчына» было апублікавана «Жыццё» Ефрасініні Полацкай у перакладзе А. Мельнікава.

Фільм «Ефрасінія Полацкая» стаў удзельнікам праходзячага ў рэспубліцы фестывалю беларускага кіно «Вясна-90».

Кампраміс ад... жабрацтва?

13 сакавіка ў Навукова-даследчым інстытуце гематалогіі і пералівання крыві Мінскага БССР праходзіў рэспубліканскі семінар па пытаннях гематалогіі. У семінары бралі ўдзел навуковыя супрацоўнікі інстытута і ўрачы-практыкі з усёй рэспублікі. Справаздача дырэктара інстытута прафесара Я. Іванова была прысвечана сучаснаму стану гематалогіі на Беларусі і задачам удасканалення службы аховы здароўя ў рэспубліцы. Я. Іванова пазнаёміў прысутных з праектам будучага Рэспубліканскага гематалагічнага цэнтру.

Няма сумневу, што менавіта выступленні прэсы паспрыялі пэўным зрухам у гэтай справе: нарэшце, ёсць праект, вырашаюцца пытанні фінансавання будаўніцтва і паставак медыцынскага абсталявання. Але, тым не менш, калі прафесар гаворыў пра журналістаў і медыкаў, якія супрацоўнічаюць з прэсай, у ягоных словах адчувалася раздражнёнасць і знерваванасць («Навуковыя артыкулы нямаюць калі пісаць, усё болей у «Взгляде», у газетах...», «Узялі моду браць гэтыя дзіцяці з няшчаснымі вачыма—і на першую старонку», «Ёсць людзі, якім трэба чым горш, тым лепей»). Ён, дарчы, адзначыў і некаторыя недакладнасці (ці, можа, спрэчныя моманты) у публікацыях, прысвечаных Мінскаму дзіцячаму гематалагічнаму цэнтру. На думку навукоўца, цяжка суаднесці статыстычныя дадзеныя па жыццываемасці хворых на Захадзе і на Беларусі, бо ў розных

краінах карыстаюцца рознымі метадыкамі падліку. Не заўсёды лясчэне за мяжою дае плён, бо, зрэшты, і ў нас, і на Захадзе пры перасадцы касцявога мозгу вельмі цяжка знайсці донара. Таму праблема гэта не толькі эканамічная, хоць і гэты момант немагавяжны, але і навуковая. І ўсё ж, ратуючы «гонар мундзіра», Я. Іванова часам быў не вельмі перакананым. Узяць хоць бы ягоныя словы наконт таго, што яшчэ трэба высветліць, ці ёсць на Беларусі павелічэнне колькасці гематалагічных захворванняў у выніку чарнобыльскай радыяцыі, ці гэта «дасужыя домслы тых, хто хоча сыграць на настроях», гэткай «групкі шэранькіх людзей, якія прарываюцца да ўлады». Не трэба быць навукоўцам, каб зразумець, што радыяцыя не спрыяе паляпшэнню здароўя беларусаў, а якраз наадварот.

Чарнобыльскі «фон» прысутнічаў так ці інакш ва ўсіх вы-

ступленнях на семінары. У прыватнасці, галоўны дзіцячы гематалаг рэспублікі прафесар М. Паўлава (ёй давялося быць у Чарнобыльскай зоне ў час катастрофы на АЭС) прыгадала, як тры дні мясцовае начальства, ужо ведаючы пра выбух, чакала званка ад начальства вышэйстаячага на дазвол эвакуацыі. Тры дні стаялі на шашы дзесяткі аўтобусаў, а людзі сядзелі на клунках... А потым, праз нейкі час, — сустрэча з тагачасным міністрам аховы здароўя рэспублікі. «Едзь туды. Шмат выпадкаў анеміі ў дзіцяці». — «Ды іх жа вывезлі. Я ж запіскі пісала!» — «Мы іх вярнулі, а запіскі твае ў мяне на падаконніку ляжаць». Дагэтуль невядома, хто даў тады загад вярнуць дзіцяці ў зону.

Прадстаўнікі гематалагічных службаў з абласцей засяроджвалі ўвагу на пытаннях матэрыяльнага забеспячэння аховы здароўя. Амаль паўсюль — праблема кадраў, сучаснага абсталявання. Часам узнікаюць і канфліктныя сітуацыі, калі прадстаўнік з Мінска патрабуе ад вобласці статыстычных дадзеных па дынаміцы тых ці іншых захворванняў, а яму адказваюць, што няма каму гэтыя дадзеныя збіраць і апрацоўваць, не хапае людзей.

Былі на семінары спрэчкі і па пытаннях, якім быў Рэспубліканскаму цэнтру. Думка, выказаная ў афіцыйнай справаздачы, — аб'яднаць дзіцячую і дарослую гематалогію пад адным дахам. І ў гэтым ёсць логіка. Але ж ёсць і іншыя меркаванні. Іх выказала ў лімаўскай публікацыі «Трэба выжыць сёння» загадчыца Мінскага дзіцячага гематалагічна-

га цэнтру В. Алейнікава. Трэба найперш будаваць дзіцячы цэнтр («сёння «дзеці Чарнобыля» — гэта ўсе дзецкі Беларусі», — гаворыць яна), прычым анкагематалагічны, бо анкагематалогія ў дзіцяці ў асноўным за кошт злаякасных лімфомаў і вострых лейкозаў.

Сёння дзіцячая гематалогія на Беларусі не мае самага неабходнага. Ці не будзе дзіцячая гематалогія пры такім стаўленні да яе адліснута ў самы канец чаргі ў тым жа самым Рэспубліканскім цэнтры? Згадзіцеся, што такія меркаванні маюць пад сабою падставу. Да таго ж, В. Алейнікава спасылалася на міжнародны вопыт. У ФРГ, напрыклад, — каля 20 цэнтраў дзіцячай анкагематалогіі, ёсць такі цэнтр і ў Маскве.

Адзначу, што спрэчка гэтая ў нейкім сэнсе мела часта акадэмічны характар, бо ўжо прынята ўрадавая праграма, у аснове якой тэзісы прафесара Я. Іванова. Праўда, кіраўніцтва НДІ гематалогіі паабяцала, што першая чарга Рэспубліканскага цэнтру будзе перададзена дзецям, і што на базе гэтага цэнтру будуць пашыраць кантакты паміж НДІ гематалогіі і НДІ анкалогіі і медыцынскай радыялогіі. Кампраміс, у аснове якога — наша жабрацтва. Беларусь — ахвяра Чарнобыля, рэспубліка, якая, калі верыць афіцыйнай прапагандзе, валодае магутным эканамічным патэнцыялам, не мае сродкаў, каб мець рэспубліканскі гематалагічны цэнтр і асобна — дзіцячы анкагематалагічны. І не віна медыкаў, што яны ў сённяшніх умовах вымушаны кроіць «трышкаў каптан» беларускай аховы здароўя.

П. ВАСІЛЕУСКІ.

ЗВАРОТ

журналістаў Беларускага радыё і тэлебачання да ўсіх журналістаў рэспублікі

Спадзяванні на неабарачальнасць дэмакратычных працэсаў людзі звязваюць з галоснасцю, з магчымасцю свабодна мысліць, гаварыць, пісаць, атрымліваць не дазіраваную, а поўную і праўдзівую інфармацыю...

У той жа час нельга не бачыць, што планкай галоснасці ў нас у рэспубліцы распараджаюцца сілы, якія скампраметавалі сябе нагнятаннем сацыяльна-палітычнай напружанасці, дэмагэгічнымі заклікамі да кансалідацыі і адначасова, вероўжасцю да іншадумства. У наступленнях з высокіх трыбун нярэдка гучыць сцярджанне, што партыйныя органы не ціснучь на друку, радыё і тэлебачанне, што выключна рэдакцыйнай калегіі належыць права канчатковага рашэння аб

публікацыі таго ці іншага матэрыялу... Большасці журналістаў рэспублікі вядомы не па чутках кошт гэтай дэкларацыі...

Сёння як ніколі ўзрастае важнасць і значнасць журналісцкага слова, адказнасць за тое, што адбываецца. Справа гонору і сумлення кожнага з нас зрабіць усё, каб не дапусціць далейшага нагнятання страсцей і развязвання гвалту ў грамадстве. Гвалт нараджае толькі гвалт, ён ніяк і ніякім чынам не можа служыць станаўленню дэмакратыі ў краіне і ў Беларусі ў прыватнасці. Мы заклікаем усіх журналістаў рэспублікі стаць на абарону справы дэмакратыі, несці ў масы палітычную раз'ясненую, выхоўваюць у іх цяглімасць і вытрымку.

Але адказным можа быць толькі свабоднае слова. Ва ўмо-

вах, калі зацягваецца прыняцце саюзнага закона аб друку, мы, журналісты рэспублікі, павінны згуртавацца ўсе разам у барацьбе супраць самавольства рэспубліканскага партыйнага апарату ў сродках масавай інфармацыі, некампетэнтнага ўмяшальніцтва ў творчы праца. Завяваў перабудовы і галоснасці павінны быць надзейна абаронены. Толькі журналісцкая салідарнасць, адчуванне локця адолеюць заганную традыцыю трымаць у шорах прэсу, радыё, тэлебачанне.

Нашай зброяй павінна быць праўда. Праўда, толькі праўда і нічога акрамя праўды. Усё іншае амаральна. Сёння няма апраўдання тым, хто гандлюе сваім журналісцкім рамяством, хто пад прыкрыццём лозунга партыйнасці друку, радыё і тэлебачання бесцырымонна працавае свае групавыя, вузкагаб'ёмныя інтарэсы.

Сёння многія журналісты рэспублікі з'яўляюцца членамі Саюза журналістаў СССР і ўсе мы — члены прафсаюза работні-

каў культуры. Але ці абараняюць гэтыя арганізацыі нашы прафесійныя і творчыя правы? Не. Мы заклікаем стварыць свой незалежны рэспубліканскі прафесійна-творчы Саюз журналістаў, першым крокам да ўтварэння якога павінна стаць арганізацыя ініцыятыўных груп па месцы працы.

Калегіі з'яўдаем жа нашы намаганні і запатрабуем ад новага Вярхоўнага Савета БССР распрацоўкі і прыняцця ў першачарговым парадку закона аб свабодзе друку і іншых сродках масавай інфармацыі ў рэспубліцы.

У нас, журналістаў, няма і не можа быць іншага абавязку, чым служэнне праўдзе і народу.

М. СТАЛЬМАКОУ,
М. РАСОЛЬКА,
А. МАЙСЕНЯ,
В. СЯМАШКА,
У. ДЗЮБА,
Ю. ЕРМАЛЮК і іншыя,
усяго 30 подпісаў.

ПА СТАРОНКАХ ДРУКУ

ЁСЦЬ І ЛЫЖКА ДЗЁГЦЮ...

Адусюль чуюцца сёння галасы аб дэфіцыце паперы, тым не менш, новыя выданні паўляюцца, як грыбы пасля цёлага дажджу. Дождз гэты і сапраўды прайшоў, толькі не летні, а вясновы — у красавіку 1985 года, калі ўся краіна павярнула на рэйкі дэмакратыі. Галоснасць, дэмакратызацыя абудзілі, здаецца, і Саюз журналістаў рэспублікі. Пацвярджае гэтага — спецыяльны выпуск Беларускага аддзялення журфонду СМЖ БССР і журналістаў прававой тэматыкі пад назваю «Для службовага карыстання», што літаральна гэтым днём з'явіўся ў кіёнах «Саюздруку». Член яго рэдакцыйнай калегіі Уладзімір Грамовіч паспытаўся на старонках «Звязды» так прадставіць гэтае выданне: «Група

журналістаў, якая працавала над газетай, не бярэ на сябе адказнасць даць безапярэчна дэмакратычнай хваробе, як рост злчыннасці, і асабліва самай небяспечнай — арганізаванай... Каб дасягнуць мэты — стварыць правую дзяржаву, трэба нямаля папрацаваць. І не толькі спецыялістам, але ўсім без выключэння грамадзянам, каб мець рэальнае забеспячэнне праваў і свабод. Не можам знаходзіцца ў баку і мы, журналісты. У гэтым — сэнс нашай работы». Спецвыпуск, нягледзячы на высокую (нават пры сённяшняй інфляцыі) кошт нумара (50 капеек) і невялікі аб'ём (палавіна аб'ёму нумара «ЛіМа») пры тыражы 50 тысяч экзэмпляраў не залежыць з кіёнах. Адама належнае калегам: у

цэлым яны падрыхтавалі газету цікавую, змястоўную, вострую. Пра апошняе сведчаць такія анонсы рубрыкі, як: «Арганізаваная злчыннасць, якая яна. КДБ супраць мафіі», «Візіты ў закрытыя зоны...», «Адзін з «гучных» судовых працэсаў стагоддзя», «Давяр асуджанага», «Самазабойства: ці быць новай хваляй?» і г. д.

Ды, на жаль, не абшлось і без слаўтай лыжкі дзёгцю. Не, я зусім не пра тое, што назва спецвыпуску вельмі ж ужо пераклікаецца з назвай «юльня-сямбнаўскай» газеты «Совершенно секретно». І нават не пра тое, што наўрад ці трэба было б расказаць пра апошні дзень з жыцця П. М. Машэрава, бо раней гэта зрабілі «Московские новости», «Праца», «Голас Радзімы» і «Звязда». Не гэта выклікае недаўменне. Радасць сустрэчы з новым выданнем азмрочае іншае. Назва ж выпуску — не «Для службовага карыстання», а «Для службовага пользавання». Чаму? Зноў спрацаваў слаўты «Інтернацыяналізм»? Нават і сёння, пасля прыняцця Закона

аб мовах у Беларускай ССР, калі, нарэшце, беларуская мова набыла статус дзяржаўнай? У гэтым жа законе недаўсансону гаворыцца, што неабходна прыняць усе магчымыя захады, каб умяла прапагандаваць яе. Каму ж, дарагія калегі, як не нам, журналістам, у першую чаргу рабіць гэта? Тым больш, што ў зстойныя гады з'явілася столькі нацыянальных нігілістаў, якія з пагардай ставяцца да ўсяго свайго.

І яшчэ адно. Гэтыя нігілісты вельмі ж падкілі на рознага роду сенсацыйную клубнічку. Упэўнены, такімі матэрыяламі, як у газеце «Для службовага пользавання», яны зацікавіцца і на беларускай мове. Магчыма, спачатку тыраж быў бы меншы. Канешне, гэта непажадана, бо, як сказана ў канцы нумара, «спецвыпуск падрыхтаваны з дапамогай Мінскай журналісцкай арганізацыі ветэранаў друку». Частка грашовых сродкаў ад рэалізацыі ДСН будзе выкарыстана для дапамогі малазасяблечаным журналістам, ветэранам друку». Ды толькі хіба ўсё купляецца і прадаецца? ЛІМАНЕЦ.

МЫ З'ЯЎЛЯЕМСЯ сведкамі незвычайна парадаксальнай з'явы. Кастрычніцкая рэвалюцыя і затым перамога савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне небыла паскорылі гістарычнае развіццё чалавечтва, натхнілі народы цэлых кантынентаў на ліквідацыю ганейнай каланіяльнай сістэмы. Савецкія народы дзесяткамі мільёнаў ахвяр, морам пралітай крыві і поту выратавалі чалавечтва ад гітлераўскага фашызму, які захаваў бы і ўмацаваў бы, можа, нават і на стагоддзі, каланіяльную сістэму і прымусіў бы іншыя народы забяспечваць дэрабыт падданых трэцяга рэйха. А пасля вайны правільна выбраны армянцы эканамічнага развіцця дазволілі некаторым разбураным краінам, у тым ліку і пераможаным — ФРГ, Японіі — дасягнуць небылага росквіту эканомікі, навукі, тэхнікі.

У той жа час сама радзіма Кастрычніка — пераможца ў крывавай вайне — аказалася сёння адной з найбольш адсталых па ўзроўні заробтнай платы працоўнага чалавека, па прадукцыйнасці працы, па навукова-тэхнічнаму прагрэсу і адной з першых — па фантастычнай безгаспадарчасці, небылай некампетэнтнасці рознага рангу, кіраўнікоў і іх безадказнасці як перад законам, так і перад партыяй і краінай.

Сёння настала пара, калі партыя — як кіруючая сіла — павінна несці адказнасць не толькі перад гісторыяй, але і перад народам. І ў той жа час ясна другое: КПСС — гэта адна з тых галоўных сіл, якія маюць магчымасць і абавязаны прыняць неадкладныя і рашучыя меры, каб прадукцыйнасць катастрофу. Для гэтага патрэбна выпрацоўка механізма, які б даў магчымасць вылучаць на кіруючыя пасады і трымаць на іх толькі людзей кампетэнтных, адказных, сумленных. І, выкарыстоўваючы дасягненні творчай думкі і ўсё найбгацейшы вопыт чалавечтва, выпрадаваць стратэгію і тактыку абнаўлення, распыгоніць кожнага чалавека, стварыць аптымальныя ўмовы для выкарыстання яго творчых магчымасцей.

Мы быццам забываем, што партыя ў нас узначальвае дзяржаву цэлыя 72 гады, не дзеліць улады ні з кім, ніякіх альтэрнатыв не прызнае. Яна прымае рашэнні па ўсіх пытаннях, усё трымае пад кантролем. І толькі не адказвае ні за якія правалы, дапушчаныя ад яе імя: ні за ліквідацыю сялянства як класа ў перыяд калектывізацыі, ні за вынішчэнне кадраў спецыялістаў у народнай гаспадарцы, эканоміцы, культуры, у арміі, ні за набліжэнне і ўзнікненне другой сусветнай вайны, ні за небылая паражэнні ў 1941—1942 гадах, ні за сталінскі экспарт сацыялізму ў краіны Усходняй Еўропы, ні за ўзнікненне халоднай вайны, ні за ўсе правалы ў пасляваенны час.

Напэўна нехта з абурэннем запытае: чаму на партыю наваешаецца віна за набліжэнне і распальванне другой сусветнай вайны? Наш урад жа дзень і ноч клапаціўся пра стварэнне сістэмы калектывізацыі, выкрываў фашызм (праўда, да пары, да часу), нікому не пагражаў (тут можна зрабіць выглед, што фінская кампанія не было і не быў створаны ўрад для фінскага народа, які вось-вось павінен быў вызваліцца ад іга капіталізму). А вайну наша краіна прадбачыла толькі калі вораг нападзе, калі темная сіла нагрэнет...

А можа, і праўда так было, што мы толькі мірна будавалі сацыялізм, а ненадзейныя напаліталістычныя акулкі ніяк не маглі змярціць з першай у свеце дзяржавай рабочых і сялян? Будавалі то будавалі, але што і як? Сталінскія метады адмыццельна індустрыялізацыі і калектывізацыі, мільёны людзей загубілі ў выніку рэспрэсіі і масавага голаду ў ўрачыста аб'явілі, што гэта і ёсць той сацыялізм, які канчаткова перамог у нас і павінен — пры нашай дапамозе, аднона — перамагчы ва ўсім свеце. Лозунг «Пралетары ўсіх краін, аднаіцеся!» красавалася не толькі ў ноўнай газе-

це, але ў 20-х — пачатку 30-х гадоў — на ножнай манеце. А яшчэ паспяшаліся змясціць серп і молат на фоне ўсяго зямнога шара. Так і сёння выглядае наш герб.

Наша партыя падпісвала смяротны прысуд капіталізму як сістэме, абяцала «да тла зруйнаваць стары свет», «до аснованай, а затым...» У абрунтаванні і апраўданні прысуду ўключылася навука, філасофія, гісторыя і, вядома, мастацкая літаратура:

дружнасці, пагражаючы іх гістарычным заваёвам. Дык ці можа наша партыя несці адказнасць за развязванне халоднай вайны? Чаму ўсё так нечакана павярнулася?

Ці не таму, што ўсе пабачылі, як фантастычная мара аб сусветнай калектывізацыі, аб сусветнай сістэме сацыялізму становіцца рэальнасцю? У краінах, вызваленых ад фашызму,

ў друку, ні ў выступленнях кіраўнікоў. А каб наблізіцца да яго хоць колькі-небудзь, варта нагадаць некаторыя факты. Усе мы добра памятаем словы: «Партыя — ум, честь і совесть нашай эпохі». «Розум, гонар і сумленне». А што сёння можа зрабіць радыкалы камуніст, калі бачыць, што ў таго, хто выступае ад імя партыі, няма ні розуму, ні гонару, ні сумлення?

толькі тая, што прадугледжаны статутам, асабліва палажэннем аб так званым «дэмакратычным цэнтралізме», — але і камандуючы паўсядзённа, не абпіраючыся ні на якія законы, дзейнасцю Саветаў, дзяржаўных устаноў, развіццём народнай гаспадаркі, навуцы, культуры, стварыўшы паралельныя — прытым рэальныя — органы ўлады.

Есць яшчэ ў партыі і рада-

на далейшае ўлучэнне ўсёй жыццёвай пэнсіонерства». Аказваецца, у нас толькі тым і займаліся, што ўвесь час павышалі мышцы ўзровень пэнсіянераў. Аднак чамусьці самі пэнсіянеры заблылі пра гэта паведаміць.

Чаму ў нас усё яшчэ не адчуваюць адказнасці за такога роду выступленні на трыбунах ці ў друку? Таму, што ў падборы кадраў, у назначэнні на кіруючыя, у тым ліку і на так званыя «выбарныя», пасады заўсёды безадказна дзейнічаў непакісны цэнтралізм. Адсюль у кіруючых органах і інстанцыях такім пашыраным з'яўляецца самадурства. А ў выніку — паглыбляецца пропасць не толькі паміж апаратам і народам, але і паміж апаратам і партыйнымі масамі. Толькі дэмакратычна выбранае прадстаўніцтва самой партыі маглі б прыцягнуць да адказнасці за безгаспадарчасць, самадурства, падман, правалы ў эканамічнай і ідэалагічнай дзейнасці.

Рэальная перабудова ў партыі пачнецца тады, калі кожны член КПСС будзе прымаць удзел у выбарах дэлегатаў на ўсе партыйныя форумны — на з'езды КПСС, КПБ, на канферэнцыі абласных, гарадскіх, раённых. А яшчэ і тады, калі ён будзе мець права прымаць удзел у галасаванні вотуму даверу ўсім партыйным інстанцыям.

А ці не прадугледжана ўсё гэта і «Платформай ЦК КПСС» і пастановай аб парадку выбранага дэлегатаў на XXVIII з'езд КПСС? Там жа гаворыцца пра ўдзел усіх членаў КПСС у выбарах дэлегатаў? У дакуменце і сапраўды спачатку гаворка вядзецца пра нармальныя, дэмакратычныя выбары. Але неўзабаве насцярожвае прапанова праводзіць выбары «па многаандатных выбарчых акругах». Тут нічога не сказана пра гарантыю кожнаму члену партыі і нават беспартыйнаму выступіць публічна супраць кандыдатур, заведама непрыемных, супраць людзей, якія не апраўдалі даверу на сваіх пасадах. Пры такой сістэме было б больш матчмасцей адсейваць людзей, якія не па душы партыйнаму апарату.

І нічога агульнага з дэмакратыяй не мае наступнае палажэнне: «У адпаведнасці з дзеючым Статутам КПСС дэлегаты на з'езд партыі могуць быць выбраны закрытым (тайным) галасаваннем на абласных, краёвых партыйных канферэнцыях і з'ездах кампартый саюзных рэспублік (...) У гэтым выпадку выбары праводзяцца на альтэрнатыўнай аснове з ліку кандыдатаў, вылучаных у пярвічных партарганізацыях і падтрыманых раённымі (гарадскімі) партканферэнцыямі». Бясспрэчна, знойдзецца нямаля аматараў з высокім інстанцый, што паспрабуюць праіснаваць праз стварэнне такім чынам шчыльнага ўсеагульнага партыйнага форуму, на ўсеагульны правяральны ўзровень свайго аўтарытэту ў асродках саміх камуністаў. Калі дэлегаты на з'езд будуць выбірацца на пленумах ці рэспубліканскіх з'ездах, туды трапяць зноў прадстаўнікі партпарату і яго падстаўныя фігуры.

III.

Мы МАЕМ тое, што маем. А становіцца ў нас незайздроснае і непрыгляднае ва ўсіх сферах жыцця — у эканоміцы, палітыцы, культуры, навуцы, народнай адукацыі. Адною з найгоршых бед з'яўляецца брак духоўнасці як вынік панавання сталінізму, ад якога ніяк не можам пазбавіцца.

Калі мы гаворым і пішам — так часта і так настольківа — аб прычынах і праявах сённяшняга бязладдзя, то не для таго, каб проста вярэдзіць нашы застарэлыя раны, а каб зразу мець сутнасць памылак нашых продкаў, тых людзей, якія падрыхтавалі і здзейснілі Кастрычніцкую рэвалюцыю з верай у яе выратавальнае для народаў нашай краіны і ўсяго свету прызначэнне. І шукаць лякарства ад хваробы, што ўсё больш пагрэзліва раз'ядае наш грамадскі арганізм. Адна з важнейшых задач, якія стаяць перад намі, — рашуча пакончыць з ідэалагічнымі догмамі, што адыгралі (Працяг на стар. 12).

Перабудова і мы: урокі, трылогі, спадзяванні

Уладзімір КАЗЬБЯРУК

Якім шляхам пойдзем?

КАЛІ МЫ паспрабуем прасачыць за ходам дыскусіі вакол пытанняў партыйнага будаўніцтва і Статута КПСС у сувязі з падрыхтоўкай да XXVIII з'езда партыі, то заўважым, што, як правіла, аўтары многіх публікацый — у тым ліку людзі з важнымі пасадамі і высокімі званнямі — аб нечым разважаюць, нешта прапануюць, але старанна абыходзяць галоўныя пытанні: чаму мы сё-

ня перажываем такі крызіс эканамічны і палітычны, чаму краіна, нягледзячы на небывалыя запасы натуральных багаццяў, неабмежаваныя прасторы, на працалюбства і талент нашых людзей, не можа сябе пракарміць, забяспечыць мылам, нейкай зубной пастай, практычна нічым! Што можа быць у перспектыве і што рэальна трэба зрабіць, каб выйсці з крызісу!

...капіталізм разбух і обдрыб.
Обдрыб и лег у истори на пути в мир, нак в свою кровать.
Его не обьехать, не обйти, единственный выход — взорвать!
I больш канкрэтна: Против буржуазии всех стран подыдем знамя гранджанской войны!

Хто так пісаў? Памятаем: «лучший, талантливый поэт нашей советской эпохи» Уладзімір Маякоўскі.
Такая была мода і агульная палітычная атмасфера, што на гэтую сусветна-рэвалюцыйную тэматыку пацягнула і самага нацыянальнага з нашых паэтаў Янку Купалу:

Культуру хамства і далара, Князёў і біскупаў палаца, Ад Скандынаваў да Сахары Зруйнаеш, дыктатура працы.
Або: Я веру — настане такая часіна, I руняй савецкай уквечыцца гоні, Дзе Віслы, дзе Сены, дзе Тамзы даліны...

Ад пісьменнікаў стараліся не адставаць і лінгвісты. Яны па меры сваіх сціплых сіл набліжалі сусветную рэвалюцыю тым, што выдзелілі ў асобную групу так званыя інтэрнацыянальна-рэвалюцыйныя словы ды прыдумалі для іх адметныя правапісы.

Капіталісты аднак чамусьці не надта хацелі, каб іх «гоні» «увечваліся» «руняй савецкай». Пабачыўшы, што такое калектывізацыя, і пераканаўшыся, як выглядае «победзіўшы сацыялізм», свет адчуў для сябе смяротную небяспеку. І няма чаго здзіўляцца, што заходнія дзяржавы так натуральна нямецкаму фашызму, дазволілі яму праглынуць Аўстрыю і Чэхаславакію, не надта спыталіся на вырочку свайго саюзніцы Польшчы. І толькі тады, калі вермахт адным ударам разбіў такую магутную, як усім уяўлялася, Францыю, не даўшы ёй спакійна адседзецца за лінію Мажино, ды яшчэ загарнуў усю Заходнюю, Паўночную і Паўднёвую Еўропу, тады ўсе страцілі надзею на тое, што фашызм можа нагосціць ад чагосьці ратаваць.

У час вайны магло складвацца ўражанне, што стратэгічныя артыярыі нашай партыі пачалі мяняцца: быў распушчаны III Інтэрнацыянал, замяніўся ў нас гімн, які больш не заклікаў разбураць стары свет дашчэнт, да тла. У арміі пачалі адраджацца старыя традыцыі. А да беларусаў, напрыклад, з гонарам вярнуўся Францішак Скарына (праўда, тады яго назвалі Георгіем).

І тут нечакана, як можна было б падумаць, пасля такой перамогі, пачалася вайна халодная. Вострая антысавецкая прамова Чэрчыля ў Фултоне ўзбударажыла свет. Капіталісты стварылі ваенны блок НАТА, што цёмнай хмарай навіс над краінамі сацыялістычнай са-

Сталін адразу ж заводзіў свае парадкі. Пагроза глабальнага сталінскага сацыялізму становілася больш рэальнай, больш блізкай, чым у 30-я гады. Пра радасць сусветнага рэвалюцыйнага паходу не забыла нагадаць і наша літаратура: Сто гадоў назад мы выйшлі на вайну, Сто гадоў мы рылі дол для капітала, Для хаўтур яго скалочвалі труну...

Гэта быў 1948 год. Так станавілася рэальнасцю словы: «Прызрак бродит по Европе, призрак коммунизма».

Сёння грамадска-палітычны лад, створаны ў краінах Усходняй Еўропы па сталінскіх рэцэптах, разваліўся канчаткова. А ў нас забастоўкі ў вугальных басейнах і міжнацыянальныя канфлікты моцна патрэслі і нашу велізарную краіну. Калі з гэтых катаклізмаў не зрабіць належных вывадаў, калі не ліквідаваць беспаваротна сталінскую сістэму — яна ж добра-ахвотна ніяк не хоча саступаць з дарогі, легла так, што і сапраўды «не не аб'ехаць, не аб'ясці», — то мы не застрахованы ад падзей, якія адбыліся ва Усходняй Еўропе.

II.

У АФІЦЫЙНЫХ ДАКУМЕНТАХ і ў друку сцвярджаецца, што перабудову пачала партыя. Але есць дастаткова людзей, што лічаць партыю найбольш кансерватыўнай сілай, якая рэальна перабудовы не дапусціць.

Хто мае рацыю? Гэта не рытарычнае пытанне, на якое можна адказаць, а можна і прамаўчаць. Ва Усходняй Еўропе партыі, створаныя па мадэлі КПСС, панавалі, пакуль над імі і над народамі вісеў страх божы. А калі народы агледзеліся, што бізун над імі знік, то гэтыя партыі раптам рассыпаліся.

А што ў нас з аўтарытэтам КПСС: есць ён, рэальны, ці няма яго? Ці не чакае яе ва ўмовах дэмакратыі лёс КПЧ, ВСРП, РКП, ПАРП, САПГ? А можа, нехта яшчэ разлічвае на кітайскі варыянт?

Толькі сумленні адказ на гэтыя і іншыя пытанні, толькі кваліфікаваны дыягназ хваробы — а яе ўсё бачаць — дазволіць шукаць шляхі яе лячэння. Пакуль што бясспрэчна адно: шукаць трэба калектывна, выкарыстоўваючы ўвесь інтэлектуальны патэнцыял партыі. Але ці магчыма гэта сёння? На такое пытанне мы не адкажам, пакуль не ўсвядомім дастаткова выразна, што такое партыя ў нашых канкрэтных умовах. Адказу на яго мы не знойдем ні

Нічога, абсалютна нічога.

Сёння слова «партыя» паўтараецца ўсюды. Але ці спрабавалі мы разабрацца, што яно значыць? У пошуках разгадкі значэння гэтага тэрміна не будзем звяртацца да тлумачальных ці філасофскіх слоўнікаў або гістарычных энцыклапедыяў, а лепш яшчэ раз нагадаем Маякоўскага: Мы говорим Ленин, подразумеваем — партия, мы говорим партия, подразумеваем — Ленин.

Так паэт пераасэнсавуў крылаты выраз Людовіка XIV («Каторга»), як яго на французскі манер назваў у сваёй пэзме «Владимир Ильич Ленин» «Дзяржава гэта я».

«Бацька ўсіх народаў» Сталін яшчэ больш падстаў меў сказаць: «Дзяржава і партыя — гэта я». А як было пасля Сталіна? Успомнім прысцягу Хрушчоў: «Партыя торжественно провозглашает: нынешнее поколение советских людей будет жить при коммунизме!» Не сам ён абяцаў, а партыя. А хто бажыўся, што ў 1980 годзе кожная савецкая сям'я будзе мець асобную кватэру і што па вытворчасці ўсяго на душу насельніцтва мы да гэтага ж самага года перагонім Амерыку? Тая ж самая партыя па прозвішчу Хрушчоў. А калі Мікіту Сяргеевіча папрасілі ў адстаўку, то пра тую абяцаніцацкі паспелі забыць.

Якая партыя можа разлічваць на павагу, калі тое, што гаворыцца ад яе імя, так лёгка ляціць на вецер? І вінаватых ніхто не шукае. Як быццам так і быць павінна.

А што адбываецца сёння? Ці партыя як такая, як нешта цэлае, пачала перабудову? Мы добра ведаем, што ініцыятарам яе з'явіўся Генеральны сакратар, хоць у яго, вядома, была падтрымка. Гэта значыць, што і сёння партыя — гэта Генеральны сакратар, а Генеральны сакратар — гэта партыя.

Адсюль і ўсе нашы беды. Кожнаму чалавеку прырода дала галаву для таго, каб ён мог думаць. А вось партыя пры сталінскай сістэме ўвесь час думала адной галавой. Многія мільёны партыйцаў мелі толькі права ківачь галовамі рытмічна, размерана, у такт гістарычных пастановаў, мудрых і мудраўшых указанняў, у святле... Як запоўнены зал на сеансах Кашпіроўскага.

А ці толькі Генеральны сакратар выступае ад імя партыі? Не толькі. Ад яе імя дзейнічае і партпарат, ажыццяўляючы свае функцыі, — прытым не

выя члены, што абавязаны няўхільна выконваць усе ўказанні апарату, які прадугледзеў для сябе, за сваё вернае служэнне народу, усе магчымыя ў нашых умовах прывілеі. Некаторыя з іх — за кошт партыі, а іншыя — спецыяльнае лячэнне, санаторнае абслугоўванне, персанальнае пэнсійнае забеспячэнне — за кошт дзяржавы. Прытым некаторыя чыста партыйныя прывілеі маюць настолькі абсурдны характар, што ні ў казцы сказаць, ні прыом апісаць. Скажам, чалавеку — не за партыйныя заслугі — прызначалі персанальную пэнсію рэспубліканскага значэння і запісалі ў адпаведных дакументах, што ён атрымае пуцёўку ў санаторый і аднаразовую дапамогу ў размере месячнай пэнсіі праз 21 год! Аказваецца, што для таго, каб персанальны пэнсіянер мог атрымаць пуцёўку і грашовую дапамогу, патрэбен ТРЫЦЯЦГАДОВЫ ПАРТЫЙНЫ СТАЖ! Чалавеку з нармальнай псіхікай проста немагчыма ўявіць, якое дачыненне можа мець пэнсія да партыйнага стажу. А ці падумаў хто, як такія пастановы б'юць па аўтарытэце партыі? Каб хто і хацеў, то больш арыгнальнага глуму над паняццямі «розум, гонар і сумленне» не прыдумаў бы.

З трыбуны другога з'езда народных дэпутатаў Я. М. Прымакоў на ўсю краіну, на ўвесь свет пералічыў прывілеі, якімі быццам карыстаўся персанальныя пэнсіянеры. У іх ліку назваў бесплатны праезд на ўсіх відах гарадскога транспарту, бесплатны праезд адзін раз у год у любы канец краіны, бесплатная пуцёўка ў санаторый. На самай справе ўсё гэта фікцыя. Для гэтых прывілеяў патрэбны яшчэ або той партыйны стаж, або пасведчанне ветэрана Влікай Айчынай вайны. Але кожнаму вядома, што гэтак пасведчанне дае права на такія праезды без персанальных пэнсій.

Сам факт выкарыстоўвання такіх дутых звестак сведчыць аб узроўні кампетэнсці нашага кіраўніцтва, а больш дакладна — тых памочнікаў, сапраўдных аўтараў данада, якія могуць аб'яваць паўсунуць свайму начальніку, ведаючы са шматгадовай практыкай, што ніхто не асмеліцца запярэчыць.

Так было заўсёды. Але сёння ўжо настаў іншы час. І нават Я. М. Прымакоў з яго высокай пасадай не застрахаваны ад таго, што не расстражуецца ў друку, як ён для прыватных праездан выкарыстоўвае персанальны самалёт, дээржарэзючы на нейкі час работу ўсёй грамадзянскай авіяцыі над Масквой, або як ён з трыбуны з'езда паведамае фіктыўныя звесткі.

Пры аказіі нагадаю, што ў газеце «Советская культура» 15 лістапада 1988 г. намеснік загадчыка аддзела па дзяржаўнаму сацыяльнаму страхаванню ВЦСПС Г. Сімонава пісаў на поўным сур'ёзе: «В настоящее время готовится проект нового Закона о пенсионном обеспечении трудящихся, направленного

КОЖНАГА разу, калі думаю пра паэзію, я думаю пра жанчыну. Пакуль ёсць жанчына — нараджаюцца вершы. «Нарадзіўся раман ці «нарадзіўся артыкул», — так не кажучы. Нараджаецца толькі паэзія. Тут уладарыць не разважлівы і нават не інтуітыўны пачатак. Так пануе стыхія, непрадказальна і спантанна. Раптам стала сумна, раптам смешна, раптам заплакала, раптам...

З таго, як мужчына цягнецца да парадку, да сістэмы, да ўсяго і ўся абумоўлена, можна зрабіць выснову, што ён ад пачатку схільны да бюракратызму, да стварэння жорсткіх структур, да культуры формы. Правам дужага, непадзельна ўладай ці праз любы сэрцу грамадскі парадак, праз умоўнасці ён падпарадкоўвае сабе жанчыну, і тая, блякнучы ды хмурнеючы, ператвараецца ў нявольніцу, вымушаную згаджацца і падначальвацца. Што прыемнае яму — цяпер і ёй прыемнае. Ужо нават думаць пра вызваленне яна не можа. І вось яна, прыгнятаючы сябе, сарамліва хавае і ўсяляк глушыць у сабе сваю адрозную ад мужчынскай духоўную прыроду як нешта непрыстойнае. Яна ўжо імкнецца прыпадобіцца мужчыну: стрэжэцца пад «паўбокс», надзявае штаны (гэта на яе фігуру!), смаліць цыгарэты, п'е...

Вось жа паспрабуй яна паўстаць. Нічога не атрымаецца. Вынік будзе той самы. Бо жанчына-Спартак — гэта мужчына ў спадніцы. Імкненне да эмансипацыі, да роўнасці плоці абарочваецца яшчэ большым рабствам. Таму што за эталон, за тое, да чаго трэба прыраўнацца, узяты мужчына, ягоная ўнутраная прырода, псіхалогія, ягоная грамадская становішча.

У размовах пра эмансипацыю (заўсёды альбо «заадагта сур'езных», агульных і прагматычных — з трыбуны, альбо з усмешкай — у побыце) жанчына разглядаецца як чалавек, адрозны ад мужчыны толькі некаторымі фізіялагічнымі асаблівасцямі, і толькі гэтая розніца ўлічваецца пры «выраўноўванні». Жаночая псіхалогія пры гэтым — нешта загадкавае і незразумелае. Як другасны ўсялякі «жэнесетывы», што існуючы выключна на ўзрарганізацыі мужчынскіх. Магчыма, увогуле любая арганізацыя (а ўжо творчая — без сумніву) чужая жаночай прыродзе.

Нявольніцтва разбэшчае жанчыну. Яе прырода знаходзіцца выйсце ў безадназначнасці, напрымак, несвадомых учынках. Ці пам'ятаеце фільм «Мілы, дарэгі, адзіны»? Жанчына ўчыніла злачынства і не расняваецца, не замыкаецца ў сабе, не апраўдвае сябе, як зрабіў бы мужчына, а панікуе, самае жыццё для яе — усеабдымны жах! Дарэчы, умо пасля выхаду гэтага фільма ў часопісе «Крыніца» з'явіўся нарыс, дзе апісаная падобная гісторыя, але з жыцця: жанчына крадзе чужое немаўля і, схопленая на месцы злачынства, западае ў паніку, у істэрыю. Няма ў яе ані думан, ні пачуццяў, а толькі жах перад вільзным, страшным і злым светам. Дастаткова асцэнаваць гэтую сітуацыю і аглядзецца наўкола, каб зразумець, што ўсё гэта не выпадкова і не ўнікальна. Жанчына, якая не набыла ці страціла сваю жаночую сутнасць, не мае імунітэту да спакусаў і зла. Яна безабаронная і безадназначная.

Але чаму я ўсё гэта пішу? А таму, што, думаючы пра жанчыну, я думаю пра паэзію. Ці не адбываецца тое самае з паэзіяй?

Мужчынскі пачатак — сапраўды праявіцца. Мужчына становіцца сапраўдным паэтам толькі тады, калі муза яго — жанчына. Калі ж і ў паэзіі ён «на пегасе», дык альбо паэзія ягоная набліжаецца да прозы, да імпрэсіі, да эса (вершы — верлібры — версеты — проза), альбо гэта не паэзія. Сёння ўжо хапае сведчанняў і доследаў непапулярнасці паэзіі. Пра гэта — расхожая фраза: «Не люблю паэзію». «Не люблю прозу», — ніхто яшчэ не сказаў. Ніхто нават не ставіў праблему папулярнасці прозы. Давалося б казаць і пісаць пра непапулярнасць літаратуры наогул.

А вось падобная сітуацыя, падобныя суадносіны. «Дзень паэзіі» ёсць, а «Дня прозы» няма,

Жаночы дзень — ёсць, а Мужчынскага — няма. Гэта таму, што проза — літаратура ўвогуле, мужчына — чалавек увогуле. Паэзія ж — другасная, яна нібы ўдакладненне, раздзел прозы. Такое ейнае месца не ў нашых літаратуразнаўчых стэрэатыпах, але ў жыцці.

Паэзія другасная — з якога часу? З тых часоў, як другаснай стала жанчына.

Гутарка ідзе, калі хочаце, пра чысціню, першаснасць жанру, пра ягоную абсалютную самакаштоўнасць. Другасны жанр ніяк не можа быць чыстым. Ён размываецца, асімілюецца больш моцным, першасным. Невыпадкова сёння многія паэты выбіраюць прозу, драму, публі-

цё. А лепш не мяркуюць ўвогуле. Пастарайцеся зразумець...

Жаночая паэзія — гэта як куток натуральнай прыроды ў самой прыродзе-паэзіі, у межах жанру. Колькі набувана тут усяго з дубу і бетону! А вось — закінуты глухі парк, дзе ўсё расце як хоча. (Адзін паэт назваў свой зборнік вершаў «Парк». У выдавецтве пратэставалі, маўляў, гэта тэхнічны тэрмін. Трэба што-небудзь накітаваць «Гронкі радасці»). Быццам нікому, ні па якіх прагматычных меркаваннях гэты парк непатрэбны. Але знікне ён, знікне паэзія ўвогуле. Вырадзіцца. Ператворыцца ў нейкі «лірычны гермафрадыт», няздолны нараджаць. І сімптомаў гэтаму колькі заўгодна.

Залішне ўграўшыся з віна, Зайшла ў мой дом астуджаны.

Глядзіце, тут нічога не прыдумана. У гэтым простым вершы, здаецца, зусім па-свойму перададзена адчуванне старасці. І я, чытач, бяру гэтае асаблівае адчуванне сабе, такога ў мяне яшчэ няма, так я яшчэ не адчуваў. І цяпер маё ўяўленне пра свет і пра сябе будзе больш дакладнае і больш багатае роўна на гэтае вольнае адчуванне... Ну, а калі ўсе вершы Пфляўмбаўм нясуць кожны сваё адчуванне? Напрыклад, вось гэты страшнаваты вершы:

Ужо ж астатнія бяда, Калі самой сябе шкада, Калі ў люстэрка гліне боль, І, можа быць, нічога больш.

Чару цяпення.
Хачу быць словам, што
выпраўле
На шлях сапраўдны,
Сілай, што перамагае
У баі за праўду.
Пад тваім небам, чыстым
І сінім
Быць канпельнай,
Быць тваім светлым святлым
Успамінам,
Мая зямелька.

Толькі зусім нядаўна стала друкавацца Пфляўмбаўм, толькі выбарачна друкуецца Геніюш, зусім (як на сённяшні дзень — пачатак лотага) не друкуецца ў БССР Наталля Арсеннева. Тры паэты аднаго пакалення. Тры розныя паэзіі. Усе тры прайшлі сталінскія лагеры

Сяргей ДУБАВЕЦ

ТРИ ПАЭЗІІ

Палемічныя нататкі

цыстыку, як «асноўнае». Добра, калі ўсё гэта роўнае і самакаштоўнае ў творчым свеце пісьменніка, усё адпавядае абранаму ім метадзе. Напрыклад, анамалію сёння рамантызму, як у Караткевіча. Ягоны творчы свет злеплены з самых розных жанравых цаглянаў. Але ж Караткевіч — выключэнне. Бо ў астатніх — зусім без метаду і без асобы. Каша. Аўтар сядзе да стала з ураўнаважаным «станам душы» і піша тое, што падкажа розум. Вершы? Давай. Прозу? Калі ласка. Драму?.. А ці не напісаць мне пра гэта драму?..

Спіранне сутнаскай эстэтычнай мяжы паміж рознымі відамі вобразатворчасці прывяло да таго, што паэзія пішацца па праявічых, а то й публіцыстычных законах. Агульнапрынятай нормай стала адсутнасць лірычнага героя, гэта значыць вобраза аўтара. Называецца некалькі аўтабіяграфічных фактаў, і гэтым асобасная прыналежнасць твора вычэрпваецца. Але ж паэзія — гэта і ёсць лірычны герой.

Я ўжо пісаў пра асноўныя недахопы сучаснай беларускай паэзіі. Дэкартаўная мова (беларускія паэты думаюць па-руску), дэкартаўныя думкі (туманнасць іх дапускае неабмежаванае мноства «спрачтаняў»), дэкартаўныя пачуцці (звернутыя «ўсярэдзіну», яны толькі кладуцца на паперу, але «ўстаць» да чытача ўжо не здатныя). Да гэтага дадам тое, што аўтар вершаў часта аддзелены ад вечнага агульначалавеча маральнага гунту масай часовых і вельмі сумліўных умоўнасцей, найперш ідэалагічнага характару.

Так, многія паэты — зусім і не паэты. Быкаў — чысты жанр, Брыль — чысты... А астатняе — пасярэдне, пасярэдне.

Таму і пайшла гутарка пра чысціню жанру. Як у прозе эталонам ёсць усё ж такі мужчынская проза, так у паэзіі — усё ж такі жаночая паэзія.

Не асабліва, праўда, надаралася жанчынам пісаць. Але глыбей за іх у самую сутнасць паэзіі ніхто, бадай, і не пранікаў. Ні адзін мужчына.

Пачытайце Габрыэлу Містраль: Але не мяркуюць па «ўзроўні», па майстэрстве. Пакіньце гэтыя чыста мужчынскія крытэрыі рамяства. Мяркуйце па тым, як поўна, арганічна і даступна адлюстраваная ў вершах гэтая ні да чаго не падобная псіхалогія жанчыны. Як на банальным кляновым лістку паміж старонак фаліянта адлюстраванае ўсё наша зямное жыццё.

Напрыклад, наша жаночая паэзія «сярэдняга пакалення». Чым яна адрозніваецца ад мужчынскай? Тая ж дэкартаўнасць, тая ж звернутасць пачуцця «ўсярэдзіну», тая ж шоры агульнапрынятасці. Паміж сабой яны таксама часам падобныя. Хіба што настолькі зварот да жаночых вобразаў нацыянальнае гісторыі адрознівае іх ад паэтаў-мужчын. З іншага боку, гэтая вось устаноўка — пісаць менавіта пра жанчыну, як і кожная іншая размова ўстаноўка, скоўвае іх. Яны не стыхійныя, не непрадказальныя. Розніца ж іхніх паэзіяў паміж сабой — не ў адрозных «станах душы», а зноў-такі ў называных аўтабіяграфічных фактах. Зрэшты, і біяграфія нашых паэтаў, іх лёсы таксама падобныя. І не толькі фактамі, але і прыгнечанасцю духу. І сцяг над імі адзін — белы. Быццам вызвіла на ім чырвоная паласа нязгоды і жаночае ягамосці. І калі раптам спрабуюць яны стаць актыўнымі, смелымі, нечаканымі, то і смелыя, і актыўныя, і нават нечаканыя яны — па-мужчынску. Есць, вядома, і ўдалыя, «дабродныя» вершы і, можа быць, някескія зборнікі, але зноў жа па-мужчынску ўдалыя і някескія: разважлівае, досведам літаратурнае работы, беражліва назапашанымі эмоцыямі, а не раптоўным і моцным пачуццём. Такім нязвыклым. Такім... чорт ведае якім. Іншымі словамі, наша паэтка запісвае толькі тое, што можа зразумець, перапараўшы гэта крытэрыямі часопіснага і выдавецкага рэдактара. Калі ж на пяро просіцца «чорт ведае што» (калі хочаце, ейная жаночая прырода просіцца) ды яшчэ ў «чорт ведае якой» форме, яна спрактыкаванаю рукою рамесніка адкідае гэта як непатрэбшчыну.

Па-жаночы першасныя вершы я знаходжу сёння альбо сярод практыкаванняў пачатковак — яшчэ неўтаймаваных, не абнявольненых «персанальным таўром», альбо ў паэзіі старэйшага пакалення. Напрыклад, у Яўгеніі Пфляўмбаўм:

Не вымагаю я ў жыцця —
Пад сонечнай каронаю —
Ані драбіны пачуцця,
Ні ялыка чырвонага.
Не вымагаю ні хвальбы,
Ні віншавальных клічнікаў —
Яны, як познія грыбы
Дажджыстага кастрычніка.

Ні абароны, ні спагад,
Ні літасці ганебнае...
Хай веа белы снегапад
На мой адзіны панарад —
На вершаванне зрэбнае.
І не чанаючы здаўна
Падзякі замаруджанай,
Адно баюся, каб мана,

А што хацела б ты цяпер?
Смысці з двара, як робіць звер,
Калі гайдаюцца ласы,
А ён цураецца крысы,
Яму патрэбен срэбны мох,
Каб ён, стамлены, ўрашце лёг.

Ці думалі вы, шановны чытач, калі-небудзь пра тое, як вы будзеце паміраць?..

Жанчына нашмат больш жорстка кантактуе з будзённай рэальнасцю, чым мужчына. І «ўзлёт над бытам» ад яе патрабуецца большы. Хоць і не так, як мужчына, «аснашчанае» яна сістэмай, парадкам, дысцыплінай. Але ўзятаць ёй даводзіцца спачатку да зыходнага (мужчынскага) узроўню, а толькі потым — яшчэ і яшчэ — да ўзроўню творчасці. Іншымі словамі, нявольнік мусіць вызваліцца ад рабства, а толькі потым пасоўвацца ў імператары. Зусім не кожнай гэта пад сілу. Іншая задавальніцца і агульнапрынятым. А іншая — і ўзяцёшы, не ўтрымаецца. Іншы раз жанчына ставала паэткай цаной уласнага жыцця. Як Ларыса Геніюш, напрыклад. Паэтрыбун, які да самай смерці служыў толькі Бацькаўшчыне і ані разу нідзе і нікому не схлусіў. Бацькаўшчына — муза трыбуна...

Хоць душа твая гордая
У ранах
З непрытомнага болю
Крычыць,
У гарэцы чужой і дурманнай
Імя нашага не палашчы.
Пі, калі цябе піці прымуслі,
Калі волі не маеш чамусь.
Не кранай толькі п'янімі
Вуснамі,
П'яным клічам не кліч
Беларусь.
Не гарэлкай, не таннай
Слязою,
Пад ударамі ўпаўшы плашмя,
Шмат хто з нас захлынуўся
Крывёю

За яе дарагое імя.

Чаго тут больш: разважлівага разліку ці шчырага абурэння і мацярынскай горычы?.. Паэзія для Геніюш ніколі, мусіць, не ўяўляла з сябе фармальнага інтарэсу, як гульня ці як прафесія. Ёй пісалася. І разнастайнасць формаў у яе, хутчэй за ўсё, стыхійная, спантанная. Лірычны вобраз жанчыны-патрыёткі — ува ўсіх вершах. Нехта скажа: як проста! Так, проста. Паспрабуйце, скажыце пра сябе, як пра дачку сваёй Бацькаўшчыны, сваёй зямлі так, каб вам паверылі не толькі літаратурныя крытыкі. Хоць бы вось так:

Блукаю сёння па родным
Край
Збалелым ценем,
Сачу быць кропляй, што
Перапаўнае

ці-ссылку. Пфляўмбаўм зараз жыве ў Мінску, Геніюш — некалькі гадоў таму яе не стала — жыла ў Зэльве Гродзенскай вобласці, Арсеннева жыве ў Нью-Йорку.

Па-мойму, гэтых звестак дастаткова, каб зразумець, што кожная з гэтых паэтак — па-свойму эмігрантка. Ці не там, у эміграцыі ўнутранай і вонкавай, нам, беларусам, трэба шукаць сляды сваіх жанчын і нацыянальнае паэзіі? (Заўважце, эміграцыя для беларускай паэзіі — устойлівае тэма, ад Багдановіча да Дранько-Майсюка). Дзякую Богу і гэтым тром жанчынам, што яны былі і ёсць. Але ж дагэтуль мясцовыя ідэалагі складваюць пра Арсенневу брудныя памфлеты. Маўляў, за вайны не пайшла ў партызаны, а жыла сабе пры акупанцыйных уладах, ды яшчэ вершы пісала. Радасныя, маўляў, былі вершы...

Сцюдзёныя хмары паўзуць
У руіны,
Настылюю цэглу лілліваць
І сіняць...
І ходзіць па месце змярэнне
У зрэбі,
Ссінелымі пальцамі сэрцы
Цярэбіць.
Не ўцяміш, — ці змрок нам
Туманіць галовы,
Ці пыл успамінаў, ці водгулле
Словаў
Пачутых калісьці, — і даўна й
Нядаўна,
А можа й ніколі нікім
Не складаных?
А тут — перад нам і яшчэ
Студзень і люты,
Тут — вогнага ветру
Прастуджаны хлопат,
І неба — прадонны ў нязнаме
Вылае,
І тое, што сэрца — чамусьці
Астыла...

Паэт і ўлады, лірык і вайна, восенскі краявід з павешанымі, тонкае душэўнае перажыванне і грубая фізічная пакута, — ці можа і як можа гэта суадносіцца? Якое месца лірыка там, дзе пануе дзікуства, дзе кроў і гвалт? — вось пытанні, якія хвалівалі Арсенневу ў час вайны, — ні да яе, ні пасля яе нікім у беларускай паэзіі не закранутыя. Галоўныя пытанні сучаснае літаратуры — пытанні жыцця і смерці.

Увогуле пра вайну напісана шмат вершаў і паэм. Але ўсе яны — з паэзіі ад пачатку прывільнага чалавека, «узброенага» адназначнымі ідэалагічнымі ацэнкамі. У Арсенневай жа — з паэзіі проста чалавека, чалавека, які пагаецца, жанчыны.

Але найбольш вядомай (у вузкіх зразумела, колах) Арсенневай як паэт-мастак, акварэліст:

Свежим снегам асыпаў
снежань
вастрываю дакі вежаў,
камяніцы, каменне брунаў,
бровы жывых наўздзіў
людзей.
Пад аснежаны сэрца стунат
выплываю я сетку сцежак
на бліжэйшым абслгу
снежным,
дзе ружовы разліўся дзень...

Пачынаючы размову пра пазію, пра жанчыну, я думаў зусім не пра томную «прекрасную даму», не пра стымуляцыю жаночых капрызаў і істэрыі, не пра плюккую «свабоду любві». Я думаю пра жанчыну-патрыётку, такую, як Геніюш, жанчыну-мастачку, такую, як Арсенева, пра жанчыну, якой цяжка (і зусім не трэба) падабраць нейкае ўмоўнае абазначэнне.— Пфляўмбаўм. Усе яны незалежныя, вольныя жанчыны, якія не робяць для сябе крэда з прапавулай жаночай слабасці. Не нявольніцы, але й не рэвалюцыянеркі ў жаночым пытанні. Свабода для іх не мэта, але прырода, яна ў крыві, а не ў роўнасці з мужчынам. Па-свойму яна бясконца вышэй за мужчынскую прыроду.

Вось бы сустрэцца з імі тады, калі яны толькі пачыналі, у дваццатых гадах. Фатаграфіі тых гадоў, вядома ж, не даюць поўнага ўяўлення, але на іх — жанчыны. Тагачасныя жанчыны, «вызваленныя рэвалюцыяй» не ведалі яшчэ, што імкнучыся некай фармальна ўзаконіць сваю свабоду, яны асуджаюць наступіць на яшчэ большае забаленне.

Галоўнае ж тут тое, што ўсялякая сувязь паміж пэтакімі старэйшага і сярэдняга пакалення была перарвана ці нават ніколі і не наладжвалася. Сённяшняму «сярэдняму пакаленню» яна не стала прыкладу, нават настаўніка. Яны часта звярталіся да вобразаў Ефрасіні Полацкай (XII ст.) альбо Цёткі (памерла ў 1916 годзе), а непасрэднае сувязі з папярэднікамі не мелі. Ці не магілёў, ці не хацелі. Пераемнасць была парушана. Быццам і не было тых трох...

Але ж цяпер мы бачым, ведаем іх, гаворым пра тых, хто ахоўваў прамацярыйскі агонь беларускае пазіі ўсе гэтыя гады. Ці хутка адноўцца перарваная сувязь?

Следам за «сярэдным пакаленнем» прыходзяць у пазію маладзейшыя. Бяда ў тым, што, стаючы больш ці менш заўважнымі фактамі літаратурнага жыцця, ні тыя ні гэтыя не стаюць з'явамі нацыянальнае літаратуры. «Ля фам» не вырастае, не выпявае ва ўмовах татальнае стандартызацыі і навізаных мужчынам жорсткіх варыянтаў уладкавання жыцця. Магчыма, усё трэба пачынаць з садка, са школы, і прызнаць самакаштоўнасць жаночае псіхалогіі — значыць, прызнаць патрэбу асобнага выхавання і навучання дзяцей...

Мне шкада, што самая тэма гэтых нататкаў даўно асмяяная ў сатырах. Мне шкада, што нехта пасміхнецца і над маімі радкамі. Саму размову пра жанчыну прынята лічыць несур'ёзнай. І ці не самі жанчыны, што сарамліва хаваюць сваю духоўную прыроду, бароняць уласнае нявольніцтва, — завялі гэтую прынятае? Мне шкада што знікае пазіія. А адрадыцца яна зможа толькі тады, калі ўфармуецца іншы грамадскі погляд на жанчыну, калі ўсё грамадства перастане скоўваць яе сваімі прымхамі і недарэчнымі рэгламентамі — перад тым, вядома, пастараўшыся яе зразумець.

АДНАЎЛЯЦЬ СТРАЧАНАЕ

А. Цітоў. Гарадская геральдыка Беларусі. Мінск, «Полымя», 1989.

Усё часцей у нас гучаць спрэчкі, якія тычацца гістарычнай сімволікі. На фоне няпростай сітуацыі ў рэспубліцы кніга А. Цітова «Гарадская геральдыка Беларусі» з'явілася сапраўдным адкрыццём. А сам аўтар паўстаў перад намі ў іпастасі асветніка. І хаця матэрыялы на адпаведную тэму (хоць часам і вельмі супярэчлівыя) з'яўляюцца ў перыядычным друку рэгулярна, па сутнасці, гэта, першае падобнае выданне ў нашай рэспубліцы (калі, вядома, не лічыць брашуру 1983 года «Гербы беларускіх гарадоў» таго ж аўтара).

Раскрываючы гістарычную заканамернасць з'яўлення гарадоў і іх своеасаблівых візітных карткаў ва ўводзінах у кнігу, у першай яе частцы аўтар нагадвае галоўныя геральдычныя правілы, прычыны і ўмовы атрымання гарадамі гербаў, іх тыпалогію.

Яшчэ больш цікавай з'яўляецца другая частка кнігі. У ёй у сціслай форме выкладзена гісторыя атрымання адпаведнага статусу і герба амаль усімі гарадамі, што існавалі на Беларусі ў XVI—XIX стст., даецца падрабязнае апісанне выяў гэтых гербаў. У сваім гістарычным экскурсе А. Цітоў разглядае і аналізуе таксама і працэс нівеліравання і рэдагавання гарадскіх гербаў Беларусі па агульнаарыентаваных узорам, які разгарнуўся пасля 40-х гадоў XIX ст.

Новая кніга багата ілюстравана каляровымі малюнкамі і фотаздымкамі гербаў, іх выяў на пячатках і ў гістарычнай літаратуры. Напісана «Гарадская геральдыка Беларусі» прыгожай лёгкадступнай мовай. Але гэта сапраўднае навуковае выданне, карыснасць якога вызначаецца і прыведзеным у канцы спісам выкарыстаных пісьмовых крыніц.

Нельга не сказаць і аб выдатным паліграфічным афармленні кнігі. Высакакасная мелаваная папера, высокая якасць клішэ і малюнкаў, з густым імі-

таванае «пад даўніну» мастацкае афармленне (М. Купава, Я. Кулік), удала выбраны памер кнігі, — усё падпарадкавана асноўнай мэце: зацікавіць новым выданнем як мага большую колькасць людзей. Такімі, на наш погляд, і павінны быць кнігі, выпушчаныя з мэтай асветніцтва. (Успомнім, як многа ўдзяляў увагі сваім друкаваным выданням вялікі асветнік Ф. Скарына.)

Як ужо сведчыць вопыт распаўсюджвання «Гарадской геральдыкі Беларусі» (яе дзесяцітысячны тыраж разшыўся вельмі хутка), кніга несумненна зацікавіла не толькі гісторыкаў і краязнаўцаў, але і ўсіх тых, каго вабіць мінулае роднага краю. Несумненна, у карысць кнігі гаворыць і тое, што яе вартасці аданілі кааператары, прынамсі, тая іх частка, якая займаецца вырабам памятных медалёў з гліны і металаў.

Але пры ўсім тым добрым, што ўжо было сказана пра «Гарадскую геральдыку Беларусі», нельга, лічым, не ўказаць на некаторыя хібы і недапрацоўкі. Яны звязаны з тлумачэннем гербавых выяў. Вельмі нязручна для чытача дадзены яны — у самым пачатку кнігі, у агульным артыкуле, калі хочацца бачыць іх непасрэдна пад каляровай выявай таго ці іншага герба. Ды і дадзены гэтыя тлумачэнні вельмі бегла, павярхоўна, іншы раз нават недакладна. А выявы ж на гербах гарадоў заўсёды даваліся невыпадкова. Герб — твар горада, ён павінен выконваць таксама і інфармацыйныя функцыі — расказваць аб той ці іншай гістарычнай падзеі альбо аб характэрным спосабе дзейнасці жыхароў, аб тым, хто ўладальнік горада і г. д. Калі гарташ кнігу, прыходзіць думка, што аўтар не ставіў сабе за мэту разабрацца ва ўсім гэтым, альбо, мабыць, шмат чаго не знайшоў у архівах. Так, вельмі цяжка зараз аднаўляць страчанае, забытае,

але гэта — неабходна. І калі ўжо вырашылі, што беларусы павінны ведаць пра гербы сваіх гарадоў, то трэба растлумачыць ім яшчэ, чаму яны менавіта такія.

Вось некалькі прыкладаў з кнігі. Тлумачыцца паходжанне герба г. Пружаны. Аўтар выказвае думку, што каралева Ганка Ягелонка дала такі герб гораду ў гонар сваёй маці Боны, якая валодала Пружанамі. Так, гэта бясспрэчна. Але далей узнікаюць сумненні. А. Цітоў піша, што гэта — герб італьянскага роду Сфорца на аснове таго, што радавы герб Сфорца меў блакітнае поле і сярэбраныя вузла на ім. Але на гербе Пружан некалькі іншы сюжэт, вуж (альбо іншая змяя) праглынае дзіцёнка. Есць вельмі цікавая легенда, звязаная з каралевай Бонай, узнікненнем назвы горада і гэтай выявы на гербе. Яе пакуль яшчэ ніхто не абвергнуў, таму мы маем права прывесці яе тут: калі Бона ў чарговы раз аб'язджала свае землі, з ладзі каралевы ў раку ўпаў дзіцёнак, яе паж, і патануў. Бона праклала раку, пажадаўшы зрабіць ёй «пружнай» (пустой), адсюль і назва горада — Пружаны. На гербе рака намалевана ў выглядзе змяі. Легенда даволі вядомая, і Ганка Ягелонка, жанчына адукаваная і рамантычная, цалкам магла зацікавіцца гэтай казкай пра сваю маці, каб пакінуць стагоддзям лепшы помнік Боне Сфорца — Пружанскі герб. Аб багатай фантазіі Ганкі Ягелонкі гаворыць і герб Камянца, дзе, акрамя дзевы Марыі з Ісусам, выява яшчэ адной святой — Ганны, патранэсы каралевы. Але, тлумачычы такім чынам малюнак на гербе, аўтар кнігі зноў дае няпоўную інфармацыю. Калі б Ганна жадала толькі ўвекавечыць сябе, яна магла б загадаць намалевать на гербе толькі адну святую Ганну. З'яўленне ж на Камянецкім гербе адразу трох персанажаў Бібліі нясе ўжо нейкі іншы сэнс. Які? З кнігі мы аб гэтым, на жаль, не ведаем, таксама як не ведаем, чаму на гербе Мінска ўзнясенне Маці Божай. Тлумачэнне гэтай выявы ў кнізе проста скажам, штучнае.

Няпоўная інфармацыя чакае нас і ў выпадку з вельмі цікавым гербам г. Ваўкавыска — «Выючы воўк». Аўтар у сувязі з гэтым доўга і цікава гаворыць пра неўраў, племя, якое лічыцца продкам сучасных беларусаў. Па паданні неўры раз у год ператвараліся ў ваўкоў. Гэ-

тая ж здольнасць пазней прылісвалася ворагамі наогул усім беларусам, але гэтага мы ўжо не працягваем у А. Цітова. Ён раптам абрывае свой расказ і заяўляе, што на гербе Ваўкавыска воўк таму, што гэта характэрны для нашага эпасу і, наогул, мастацкі персанаж. Але ж з Ваўкавыскім гербам звязана таксама цікавая легенда. Калі ворагі выклікалі на бой мясцовае войска, насустрач ім з туману выбегла зграя ваўкоў. Ворагі, спалоханыя чуткамі пра здольнасць тутэйшых людзей раз у год становіцца ваўкамі і ў такім выглядзе перагрызаць горла праціўнікам, у страху разбегліся. Войны мясцовага князя, прыйшоўшы на поле бою, не адшукалі тых, хто іх выклікаў, аднак, убачыўшы звяроў, усё зразумелі. Так узнікла назва горада і выява на гербе.

Не зусім дакладна дадзена апісанне герба Жыровіч. На думку аўтара, на ім адлюстравана сцена хрышчэння, «такім чынам, сюжэт гарадскога герба паказвае на характар мястэчка і ягонага ўладальніка». Але па ўсім бачна, што гэта — не хрышчэнне, а бласлаўленне, прычым хлопчак, што стаіць на калянях, — легендарны персанаж, пастушок, якому з'явілася ў сне Багародзіца і ўказала, дзе знайсці славетную жывоўку ікону. Па легендзе пастушкім-сіратой людзі грэбавалі, крыўдзілі яго, потым, аднак, раскаяліся. Міласэрнасць, спагадлівасць, любоў да чалавека — вось што прапаведуе герб Жыровічаў.

Нямала пытанняў узнікае і ў адносінах да герба Ружан. Старое паданне аб паходжанні Ружан сцвярджае, што раней на гэтым месцы было капішка славянскай багіні Лады. Яно знаходзілася сярод натуральнага поля дзікіх руж. Ружы прыносілі людзі багіні ў ахвяру. На гербе ж мы бачым у акружэнні язычакскіх руж постаць праваслаўнага свяшчэнніка. Што гэта значыць? Перамогу праваслаўя над паганствам? Прымірэненне дзвюх рэлігій? Тлумачэнне павінна быць, а яго нам не далі.

Улічваючы ўсе заўвагі, можна парэкамендаваць А. Цітоў дапоўніць сваю працу пры перавыданні кнігі. Што яно будзе, у гэтым няма ніякага сумнення. Бо кніга А. Цітова з'яўляецца грунтоўным доказам існавання беларускай нацыянальнай геральдычнай традыцыі.

І. МАСЛЯНІЦЫНА,
М. БАГАДЗЯЖ.

ЧЫТАЮЧЫ ЧАСОПІСЫ

ЛЮБІЎ СВОЙ НАРОД...

«Анталогія беларускага апавядання 20-х гадоў»... Гэта рубрыка на старонках часопіса «Беларусь» заўсёды прыцягвае чытацкую увагу. Яе выдучы Яўген Леціца штотраў адбірае для публікацыі творы аўтараў, якія доўгі час былі забыты. Вось і другі сямілетні нумар прынес яшчэ адну радасць вяртання — тут друкуюцца апавяданні Вацлава Ластоўскага.

Прозвішча гэтае лімаўскія чытачы ўжо ведаюць. Не так даўно ў штотыднёвіку былі апублікаваны творы В. Ластоўскага з прадмовай Б. Сачані. Праўда, для чытачоў засталася невядома, што тая лімаўская публікацыя прабіла дарогу ў свет толькі з другога заходу. Першы ж раз, вычытаная ў нарэцтцы, яна была знята з газетных палос і заменена іншымі матэрыяламі — не па волі рэдакцыі, вядома...

Цяпер «Беларусь» друкуе тры апавяданні В. Ластоўскага, узятыя Я. Леціцам з часопіса «Крывічы». Ён быў заснаваны В. Ластоўскім у 1923 годзе ў сталіцы тагачаснай Літвы Каўнасе і выдаваўся да 1927 года. Я. Леціца слухна зазначае: «Даводзіцца толькі здзіўляцца працаздольнасці і шырыні творчага дыяпазону гэтага чалавека: вершы, проза, публіцыстыка, мастацтва і кнігазнаўства, і асабліва шмат матэрыялаў па старажытнасці, беларускай гісторыі, у тым ліку і ў такіх не адгалінаваннях, якія, на жаль, засталіся па-належаюму не рас-

працаванымі і да нашага часу».

Спадыняюцца, што і гэтая частка творчай спадчыны В. Ластоўскага таксама прыйдзе да сучаснага чытача. А пакуль што — толькі тры апавяданні. Першае з іх, «Троціні замкі», — гістарычны абразок. Аднак справа не ў жанры. «Троціні замкі» — удалая спроба В. Ластоўскага (не першая, вядома) сказаць сваё слова аб багатай гісторыі беларускага народа. З абразка бачна, што аўтар валодаў значнымі мастацкімі здольнасцямі. Няхай сабе манера яго пісьма не надта вобразна-выяўленчая, тым не менш відэаважна схільнасць да пластычнасці малюнкаў, іх напоўненасці. За знешняй стрыманасцю радна — высокі напал пачуццяў апавядальніка. Тое, што ў яго на душы, выяўляецца ў сваёй роду эмацыянальнай усплёсці. У выніку адчуваеш, як тут, у замку і ў лама, прысутнічае сама мінулае:

«Вуглавал круглая башта, а ў ёй круглыя вонны-стральніцы. Вечер дзёме ў круглае вакно, як у флейту, а башта — гугнівым голасам — на старасвецкую вайсковую нотку — бубніць вызаў намусці ў прастору:

Дай ў двубой, мы с табой
Слай зьмерымся...

Пугач высунуў вушатуу галаву з рашчэлінай муру, павёў кругом чырвонымі вонкамі і заліў паніцкім сьмехам: — Гу-гу-гу — га-га!

Нехта са старога замку на

беразе клінуў яму ў адпаведаць: — Га-а-а!»

«Гу-гу-гу-га-га!» — смяецца пугач, рагоча «з круглае нарожнае вакно». І ў гэтым дзінімі, нейкім поклічным гагатанні ажывае даўніна: «...з праразлівай выразітасцю ўявілася народная паназака аб утопленні нільню ў гэтым возеры, які пасля сваёй смерці ў падводных сцялох сабраў дружыну, павесіў зван і што год на Верніцу, у гадаўшчыну сваёй смерці, ўдаряе адзін раз у зван, даючы знаць, што ён не закінуў сваіх думак».

Вацлаў Ластоўскі ўпэўнены: «Значна памяць народная не пазбыла свайго абаронцу». Менавіта ў гэтым замку, у Верніцу нідзелью, у 1440 годзе быў задушаны «Зыгмунт Кестуціч» — сялянскі герой на княжым пасадзе (у публікацыі захаваны колішні правапіс. — Н. А.).

Апавяданне «Вясновы архэалёгі» — таксама вяртанне ў гісторыю, але вяртанне асправаднае, асноўнае для В. Ластоўскага — расказ пра гаротнае жыццё вёскі Буды, якая «прыціснулася да ліпнай, гразкай зямлі з боязьні зрынуцца з гары ў возера», замера «з гары, з бядыты». Жыццё ў вясноўцаў сапраўды бядачае. Нішчыніцца падрывае і здароўе вольных дзяцей. Праўда, здавалася б, ім пашанцавала. Свінні пачалі распінаць валатоўні, знайшоўшы там архі. Гэта заўважылі малельнік пастухі, «на другі дзень, ідучы на пасту, хлапцы ўброліся напагамі».

Ды не далялося ім надта паласаватца архамі. Усё заўважыў «пан пасрэднік», які працягнуў побач. Тое, што адбылося далей, прымушае панаваму зірнуць на «эксплуататарскія класы». Аказваецца, хто-то, а яны з павагай адносілі-

ся да гісторыі, добра разумелі, як неабходна беражліва ставіцца да даўніны. Разумелі, у адноўленне ад «гора-рэвалюцыянераў», якія так прагнулі цалкам знішчыць стары свет: «У вёсцы быў сілкіны гвалтоўны, уздойны сход. Пасрэднік доўга тлумачыў сялянам значэнне валатоўні і патрэбу іх аберагаць, пагразіў штрафам на ўсю вёску за самавольную распінаку іх і, урэшце, запрапанаваў не штрафаваць вёскі, калі сцягне дабраволяна самі, тут жа пры ім, пакараюць дзяцей».

«Вясновы архэалёгі» — таксама пацвярджаюць, што В. Ластоўскі меў задаткі прызанка. Каб перананца ў гэтым, дыскаль прычынна паддзены ім малюнак вёскі, якая «выцігнулася шнуром дрэўляных хат над возерам і заснула заварожаная, заледжаная згары ў дно возера». Заўважаецца ў творы і тонкі гумар.

Што тычыцца трыцяга твора, перадрукаванага «Беларусска» — «Прыповесць аб старым мужу і гомай дзеве», дык у ім В. Ластоўскі не ідзе далей фальклорнай асновы. Уся гаворка зводзіцца да народнага павучання: «Стары мужні да вас мова: у спаной век жыліце, маладых жанок не бярэце». Чым вабіць «прыповесць», дык своеасаблівае размоўна-бытавое аўтарскай мовы.

Публікацыю твораў В. Ластоўскага добра дапаўняе артыкул Я. Леціца. У ім падрабязна расказана аб перыпетэях жыццявага і творчага шляху пісьменніка, які нікога «не абываваў» і ні на кога не крыўдаваў, а проста любіў свой народ, сваіх людзей. І гэтым самым, усёй дзейнасцю заслужыў пашану да сябе...

НАШ АГЛЯДАЛЬНІК.

Усходняя прытча

1

Аятала Хамейні — усходні тыран,
 Ён фанатычна любіў Каран.
 Прарок Магамета, млынар гуманізму,
 Ставіў хаўруснікам добрую клізму.
 Праўда, у тыранаў ёсць дзіўныя рысы,
 Хай доўгавалосы, альбо зусім лысы,—
 Ад пачуцця пакаяння, ці страху,
 Хамейні біў паклоны ў мячэці алаху.
 На сціплым перайшоўшы харчы,
 Халугаў-міністраў не біў па лычы.
 Не распінаўся на дзяржаўных саветах,
 Скажам, з рання і — пакуль узыйдзе
 ветах.

Сам сабе муэдзін, пасля ранішняга
 намазу

Сытых міністраў сваіх адразу
 На раду штодзённую скліча
 І, прыплюшчышы вочы,
 Раскажа ім прытчу.

А прытчу не ўцяміць які абармот,
 Ці пачне пазяхаць, распетрышы рот,
 Ужо назаўтра ў ліслівым аблудзі
 Не пацалуе дзяржаўны бот...

Ахоўнікі сучаснага феадалізму
 Не дараслі яшчэ да плюралізму.

2

Ах, плюралізм...
 Плюралізм адмысловы:
 Хто ўчора венчаносцу боты лізаў,—
 Пераніцаваўшы думкі і словы,
 Пачаў выкручвацца, як удаў.

І зараз, калі я гляджу на экран,
 Ці настаўбуру на дынамік вушы,—
 Сённяшні дэмакрат, учарашні пан,
 Хлуснёю людзям залівае вушы.

Мяне папракнуць: у былое не гні,
 Нас мудрацы ўратаюць!
 А што, як нам новага Хамейні
 І новы Каран рыхтуюць?

Пераніцаваныя авантурысты,
 Фанатычныя, як марфіністы.
 Адны — туды. Другія — сюды.
 А праўда — яна далёка.
 Азідкі праседжаючы да нуды,
 Арлам не ўзяцець высока.

Мець нам яшчэ многа турбот і нягод,
 Біць будзе у вочы нам сажа,
 Пакуль за сябе наш пакутны народ
 Сумленнае слова не скажа.

Адмыноцтва вочы ад слепаты,
 Бач, сонца ізноў узыходзіць...
 «Ноч любяць злодзеі і краты,—
 Так кажуць здавён у народзе.

3

— Не бачу пазіцыі,—скажа
 Калега мой, крытык Валодзя.
 — А як жа, а як жа, а як жа...
 Я, нібы той дзед на калодзе,
 Чуеш, Валодзя?

Ён хату сваю перасыпаць рашыў,

За тыдзень да рэшты яе разбурыў,
 Начапіў медалі на грудзі,
 І — пешкі праз лес — у свой сельсавет,
 А там адказалі, што «лесу нет
 И в этом году не будет...»

Адварнуліся іншыя нацыі?
 Не — самі добраахвотна ад іх,
 Мы — заложнікі радыяцыйі
 І эксперыменту сляпых!

Цішыня над старонкай лясною...
 За якія ж грахі гэтакі здзек!
 Беларусы!
 Нас белай крывёю
 Пазначае бялітасны век.

А ці мала чырвонай, пякучай
 Мы за долю сваю пралілі,
 Каб застаўся наш край мілагучны
 Белай плямаю на зямлі?

Каб жа суджана мне памыліцца!
 І на скрутках калючых драгоў
 Я гатовы, як грэшнік, маліцца
 За здароўе палескіх братоў.

За імшарынай стогне ласіха,
 Без нуды замаркоціўся люд.
 — Абы ціха,— гучыць.—
 Абы ціха...
 Па селектарнай сувязі тут.

Застава

Шлях на Кіеў па-над Сожам.
 Бераг левы, бераг правы.
 Тут былі калісь старожи,
 Тут былі калісь заставы.

Пілігрымы ўпокат спалі.
 І ні лаянкі, ні свары.
 Свечкі ціха дагаралі
 З Кіева-Пячорскай лаўры.

Не мазолім сёння ногі,
 Мы ляцім па трасе прама.
 Зараслі шляхі-дарогі,
 Што раней вялі да храма.

Пэўна, знакі праглядзелі,
 Руху рушачы законы.
 Мы на хуткасці ўляцелі
 У палон закрытай зоны.

Нас спыняюць, правяраюць,
 Нам хутчэй змывацца рацяць
 Маладыя вартавыя,
 А ў саміх іх — сэрца ные.

Вось такія тут заставы
 Нашай ганьбы, а не славы.

Як па вымерлай планеце,
 Мы назад маўкліва едзем.
 Дождж цярусіцца над светам.
 І бягуць за намі следам,
 Не ўспрымаючы бяды,
 Адзіцельны каты.

«Ведаеш, верую ў бога,—
 Мне чалавек сказаў.—
 У касмічнага, не зямнога.—
 І нейкім задумным стаў.

Народная ёсць прыкмета:
 Хто мёртвага пракляне,—
 Сам пры жыцці за гэта
 Бяды і пакут не міне.

Калі тыран ад пракляццяў
 Зноў вылузнецца на свет,—
 У кожнай кватэры і хаце
 Па кіне крывава след.

Калі працнецца дыктатар,
 Пачне між нас прывідам жыць,—
 Яшчэ не адзін рэактар
 Каметаю ў неба ўзляціць...»

...Усталі за момант які,
 Мае валасы на дыбкі...

Чыт. паведманне ТАСС ад 1986 г.

Такая выпала дарога,
 Такія сцэжкі нас вялі,
 Што забываючы пра бога,
 Усё ж да бога мы прыйшлі.

Я, зразумела, больш пра душы,
 Не пра нябёсы і Хрыста.
 Як бога у сабе парушыў,
 То гэты бог мой — дабрата.

На Палессі, ля прыпячкі хвалі,
 Нас чужынцы не раз рабавалі.

Наляталі, як дзікія хмары,
 Бліскавічна мангола-татары.
 Лютавалі прыблудна на вёсцы
 Ненажэрныя крыжаносцы.

І прарокі, што катамі сталі,
 Тут сялянству хрыбетнік ламалі.
 Ведучы аж да светлай зары,
 Нас тапілі ў жыццёвым віры...

Кавалі трагедыяў гісторый,
 Вы маною народ не глушыце.
 І Чарнобыльскі Крэматырый
 Патушыце, прашу, патушыце!

Саркафагам хлусні і падманства
 Вам Айчыну маю не накрывіце.
 Тут знявечаны карань славянства,
 Нібы шнур дынамітны, гарыце.

Эвалюцыя

Блісне ножка ў бальным зіхценні —
 І гусар уздыхне ў захапленні.

Завіруха закружыць хусцінку —
 Зберажэ, як каханна часцінку.

Ідзалаў сваёй маладосці
 Ён не кіне на глум і здзек...

І да конкурсаў прыгажосці
 Цэлы век — скрываўлены век.

Вучылі ўсіх,
 Як трэба жыць,
 Людзей карміць,
 Дзяцей лячыць...

І трэба ж так дажыцца:

Як нам самім карміцца,
 Як нам самім лячыцца!

Кансерватары.
 Лібералы.
 Справаздачи. Сходны. Аўралы.
 Праз вітрынныя шчэлепы-рамы
 Сумна стогнуць пустыя крэмы.

І галосіць перабудова:
 — Сабатаж!
 — Мафіёзі!
 — Змова!

І адкрытасці, і свабоды
 Нам не суджана паспытаць,
 Пакуль з золатам самалёты
 Ноччу ўдалеч за хлебам ляцяць.

Газаправоды
 І нафтаправоды
 Ужо бяжэць стагоддзя
 Шчасліваць народы
 І тых, хто купляе,
 І хто — прадае...

Няхасныя людзі,
 Патомкі мае!

Каму, адкажыце,
 Прыперла,
 Прыперла!

Так маці сваёй
 Перарэзаўшы горла,
 Наркот звар'яцелы
 Шкрабецца дамоў.

Пустыя кішэні...
 Бязрэшная кроў...

Чакалі прарока.
 І васьмь ён з'явіўся.
 Натопіў каля ног яго ніцца зваліўся:
 Нарэшце пачнем прарочае слова!
 А ён паглядзеў на зняверцаў сурова
 І кіў свой узняў. Пацямнела ў вачу.
 І ціха прамовіў:
 — Я есці хачу...

На гэты раз у ДOME літаратара ў рамках вечаў аўтэнтчнага фальклору выступалі калектывы Гомельшчыны: самадзейныя артысты з вёсак Іванаўка Буда-Кашалёўскага і Меркулавічы Чачэрскага раёнаў. Артысты з Іванаўкі паказалі глядачам сцэнічную кампазіцыю «Вячоркі», выканалі народныя песні «Цёмны вечар», «Каліна-маліна», «Шчадроўныя». Самадзейныя артысты з Меркулавіч паказалі са сцэны «Вясельны абрад» — сваю арыгінальную кампазіцыю. На вечах выступіў інструментальны ансамбль Глубочыцкага ДК Чачэрскага раёна, народныя майстры паказалі вырабы з лазы, дрэва і саломкі.

Фота Ул. КРУКА.

ЧАЛАВЕК увесць вечар іграў адну песню. Гармонік перакрываў галасы за сталом. Гасцей на бабуліным дні ангела сабралася няшмат: блізкія сваякі ды сусед — гэты чалавек з гармонікам. Раней я ніколі яго не бачыў. Незнаёмец міжволі прыцягвае да сябе позірк. Бабуля — не па ўзросту прыхарошаная, з гладка прычасанымі чорнымі валасамі, маршчыністым загудраным тварам, на якім крыкліва цвілі пунсовыя адпамады вусны і чарнелі нігачкі падмаляваных броваў. — Называла яго ласкава: Шурачка. Ён быў адзеты ў зялёную клятчастую кашулю і сінія штаны. Спачатку ён паводзіўся ціхмяна, як бы сарамліва, і я падумаў, што гэтае імя да яго стасуецца. Невысокі ростам, твар дробны, завостраны маленькі носік, лысіна, абпал якой рожкамі тырчаць пучкі злімчаных валасоў. Адале, калі цешча мая, празваная за вясёлы нораў Сербіянкаю, завяла песню:

На дварэ ідзе дождж,
 А у кілбе суха,
 Музыкант, польку ўраж,
 Полечку-трасуху!

я змяніў сваё першае ўражанне. Шурачка паварушыў сваім вострым носікам, як бы прынюхваючыся, адкуль цягне смажаным, нахмурнуў пакаты, захмылены, нібы ў пітэкантропа, лоб і гаркнуў: «Маўчаць!» Ён ужо рэзнуў добрую чарку — піў хвацка, куляючы адным махам. Шчокі ягоныя ўзяліся лёгкай шызаватасцю, і праз гэта ён аж памаладзеў, скінуў гадоў з пяток са свайго даволі сталага веку.

Усе паглядзелі на яго са шчырым здзіўленнем. Цешча перастала спаваць. Шурачка абвёў застолле надзіва пранізлівым, цвёрдзенькім, як джала касы, позіркам, і мне раптам уявілася высокая трава, якая, паджошаная, гуртам валіцца на зямлю.

— Маўчаць!
 Мяне ўразіў крамяны Шурачкаў голас. На бабулін твар лёг цень вінаватасці: «Не крыўдуйце, госцеўкі, выпіў троха чалавек...» Я бачыў, што для яе, набожнай, гэты суседаў выбрык нечаканы ўдваяне.

Шурачка адсунуў табурэтку ад стала і з сілаю расцягнуў мяхі. Я заўважыў, што мяхі на рагах працёртыя ад даўнасці. Песня была ўсім знаёмая: «Широка-а-а страна-а-а моя родная-я...» Шурачка схліў над гармонікам галаву і рупна ціснуў на пішчыкі.

Людзі паслухалі, а тады загаманілі між сабою. Я сядзеў упобачкі з дзядзькам Тамашом. Мужчына з трыма класамі польскай школы, ён меў востры прыродны розум і ведаў з замежных радыёстанцый пра ўсё, што робіцца ў свеце. Я балакаў з ім часцей, чым з дзедам, у якога шчырая, дзіцячая непасрэднасць межавалася з прастымі развагамі, хоць і не забываў ён тады-сяды нагадаць пра сваю «сярэдне-тэхнічную адукацыю». Дзедзімі сваямі дзядзька Тамаш не вельмі мог казырнуць: тры дачкі ледзь выцягнулі дзесяць класаў. А ў цешчы дачка, мая жонка, і сын скончылі інстытуты. У дзядзькі Тамаша ёсць балесная тема. Ён пры кожнай сустрэчы звяртаецца з ёю да мяне — ураджэнца ўсходняй Беларусі.

— Саветы вашыя? Мы жылі як людзі... — Ён, прыжмурыўшы вочы, зацята і з нахабаватасцю глядзеў мне ў твар, чакаючы і гатовы для адпору. — Прыйшлі — усё кувырком паляцела!

Я хацеў сказаць пра вядомы з падручнікаў на гісторыі вызваленчы паход Чырвонай Арміі перад вайною, але

Мая ж дабрэйшая бабуля
Малілася на абразы.
А доля долу яе гуля,
Нібыта вецер куст лэзы.

Так спрацавалася нябога —
Спачыла толькі у зямлі.
Бо несла ў сэрцы яна бога,
А мы бязбожнікі былі.

І не хацелі, не хацелі
Пазнаць ні потым, ні спярша,
Што у старэнькім гэтым целе
Жыла высокая душа.

І сёння разумею тое,
Прайшоўшы тысячы дарог,
Што трэба верыць у святое,
Што ёсць у кожнага свой бог.

Чарнобыльскі вецер

Чарнобыльскі вецер у дзверы
пастукаў,
І я адчыніў яму смутныя дзверы
І проста спытаў яго: —
Вецер, паслухай,
Якія прынёс нам рэнтгены і бэры?

Чарнобыльскі вецер, з якога нагоды
Сюдзі прыляцеў, хіба ж я цябе клікаў?
Ты знішчыў дыханнем палову прыроды
І цязім цэлы народ мой засыпаў.

Да вёскі маёй ты знячэўку падкрэўся,
І студні цвікамі забілі вяскоўцы.
І тая рачулка, што колісь купаўся,
Ужо не паглядзіць мяне па галоўцы.

І долу дубровы схілілі галовы
У ранній сваёй сівізне-пазалоце.
І пойдучь дубровы, напэўна, на дровы,
Альбо застануцца стаяць у самоце.

Ну што ты марудзіш, чарнобыльскі
вецер,
З адказам, ці, можа, сказаць што,
не маеш?
...Маўчала зямля, і маўчала дасвецце,
А сон наяву ты ўжо забываеш.

Не толькі бацькава віна,
Што верыў ён у Сталіна.
Той для яго быў цар і бог,
І бацька Сталіна бярог.

Бо ён не знаў яшчэ пра культ.
І дня на схіле не дазнаўся.
Ён нёс жыцця нялёгка куль
І ад цяжару аж хістаўся.

Калгаснік, ведаў ён адно,
Што старшыня — усемагутны.
І піў пахмурнае віно.
І доўжыў лёс свой шматпакутны.

Чатыры класы за спіной,
Вайна таксама за спіной.
Ён бараніўся прада мною
Сваёй Айчыннаю вайною.

— Вось ты вучоны, — гаварыў, —
Ты растлумач мне, небараку,
Куды падзеўся той парыў,
Што ўзімаў нас у атаку?

Куды падзеўся той парыў? —
Ён гаварыў і гаварыў...

Можна жыць і без мовы...
Як ні дзіўна, жывуць.
І цяжар ступодовы
Мне на сэрца кладуць.

Ці пахмура, ці ясна,
На адным я стаю:
Не хавайце дачасна
Мову, маці сваю.

Памяць хай уладарыць
Па-над цвіллю аблог.
Мяне можаць ўдарыць,
Толькі мову — крыў бог!..

Горкі лёс ці салодкі,
Што ж не йдзем талакой.
Не даруюць нам продкі
Непавагі такой.

Такая дзіўная пара,
Я ўсе забыў дарэштны словы.
І ўжо не цягне да япра,
А цягне у прастор зімовы.

І ўжо няўлоўны снегапад
Лаўлю гарачымі рукамі.
І, як дзіця, бязмежна рад
Паладзіць са снегавікамі.

Якая дзіўная пара.
Мяцеліцай прамчацца коні.
І свет са цноты і добра
Перад табой, як на далоні.

мяне апярэдзіў Шурачка, які, здавалася, нас не слухаў, заўзята рыпаў на гармоніку:

— Маўчаць!
Дзядзька Тамаш з ганарыстай і незалежнай душою шляхцюка, якога нават у спякоту ніхто не мог прымусіць скінуць з плячэй пінжак, грэблівая махнуў рукою: сядзі, чалавеча, спакойна.
— Маўчаць! — Шызаватасць у Шурачкі на твары аж забарвовела, рука спрытна саслізнула з пішчыкаў да сцягна. Дзядзька Тамаш здзіўлена ўперыўся на мяне, быццам пытаўся: што ўсё-такі ён хоча? І праўда, Шурачкі паводзіны былі нязвычайныя, і я не мог

зіт, што аздабляе гаворку ледзь не кожнага, і не п'янае трызненне, абы павыдурняцца, а водгулле далёкіх дзён, тых часоў, калі душа выяўляла сваю існасць, сцвярджала сябе ў жыццёвай праўдзе.
Нязмушана сябе адчувалі, здаецца, адны жанчыны. Толькі цешча пасля таго, як яе груба абарваў Шурачка, кружыла каля староў з талеркамі ў руках з нязвычайнай для яе засяроджанасцю ў вачах. Ён, мабыць, параніў яе самалюбства прызнанай спявачкі.
Але вось што дзіўна: усе весяліліся не так, як зазвычай весяліцца ў застоллі. І віною таму быў Шурачка.

«варанкі», нечакана-трывожны выгляд святла з акна ў цемру, плач дзяцей, камеры, допыты, чэргі, этапы... Пра ўсё гэта апошнім часам багата пісалі ў газетах і часопісах. Шурачка быў тады малады дзяцюк, і цяпер, ужо ў гадах, ён ніяк не мог адкараскацца ад мінулага: і адчужанасць, і слова ягонае, і падбор адзення па колеры сведчылі, што ён жыў у тым ранейшым часе. У гэтым кепскага нічога не было, глядзячы што яго туды вабіла, што ён там пакінуў. Я ўжо думаў: калі б Шурачка не піў, ён бы і не выкрыкваў гэтае сваё жудаснае «маўчаць!» Гарэлка расслабіла яго, даўшы рух

цяж. Порсткімі смародзінамі блішчалі блізенька пасаджаныя вочы.

— Калі ты ўжо, Віцоня, мне кнігу сваю падпішаў?
— А што, ты і на беларускай мове чытаеш? — прывторна здзіўіўся я.
— На любой! — Яна грубавата рагатнула. — На рускай, польскай, беларускай, ангельскай.
— Во малайчына! Што ж ты не прызналася — ужо даўно б падпісаў. Цяпер так мала людзей чытае па-беларуску...

— Маўчаць! — бы стрэл, ляснула адтуль, дзе сядзеў Шурачка. Яму было ўжо цяжка падумаць галаву ад гармоніка. Ён ускінуў уверх кулак і патузаў ім, як бы страляў у столь з пісталета. — Маўчаць!

Шурачка зусім ацяжэў. Ён піў шмат, не пільнуючыся тостаў і прапаноў, акурат прывык піць на адзіноце. «Ён саспеў, і яму пара ісці дахаты». — падумаў я. Але дахаты збіраліся астатнія госці, а Шурачка сядзеў. Ківаўся, крахтаў, але аздаваў яе прымерз да табурэткі. Па моцным голасе адчувалася, што Шурачка яшчэ цяміць. І з мелоды гармонік не збіваўся, кароценькія пальцы, падобныя на прысоскі васьмінога, гнутка варушыліся на пішчыках.

На Шурачку ўжо мала хто звяжаў. Дзядзька Тамаш запрашаў мяне піць «на дарожку». Я не мог яму адмовіць, бо крыўда для шляхцюка магла быць смяротная.

Каля стала па-ранейшаму тырчаў толькі Шурачка. Відаць было, што госці яго мала займалі, ён быў ва ўладзе песні. Песня так сабе, я шмат разоў чуў яе ў дзяцінстве, нават развучваў у школе.

Каб не замінаць гасцям у вузенькай вітальні, я завярнуў на кухню.

Быў позні час.

Я стаю на кухні і глядзеў праз акно ў блізкую, чорную цемру, у якой патануў чысты, зялёны гарадок-рай-цэнтр. З фортакі мне ў твар струменіла свежае вільготнае паветра з вастраватым водарам язіну, што кусціўся каля дома пад бабуліным акном. Цяпер ён цвіў, і праз фіялетавое шкло кветкі ягоныя былі салатава-жоўтыя на колер. Якраз такога ж колеру заляцеў на кухню і біўся ў акно вялікі начны матыль. Ад калмаценькіх крыльцаў на шкле заставаліся плямы пылку. Я ўзяў са стала газету і падкіраваў матыля да фортакі. Ён мільгнуў за акном, як сняжынка, знік у цемры.

Мне прыемна было адчуваць, што я вызваліў з палону жывую істоту. Любы, нават нязначны замаха на волю — страшны. Навязалася скульпці бязгрудая думка, быццам адкрылася мне сёння вялікая таямніца быцця. Гэта наймаверна радасная хвіліна, яе трэба лавіць гадамі, а прыходзіць яна імгненна і невядома па якой прычыне.

Загнула на кухню жонка. Твар у яе быў змарнелы.

— Ну, што, муж, будзем класіся спаць, а посуд заўтра прыбярэм? — спытала, глядзячы на мяне з дапытлівасцю.

— А ён? — кінуў я на сцяну, за якою быў пакой.

Жонка не зразумела. Я далікатна ўзяў яе за руку і павёў у пакой.

Шурачка ляжаў на падлозе, абхапіўшы рукамі гармонік, і твар ягоны быў па-дзіцячы бяскрыўдны, рахманы.

Ганарар за апавяданне аўтар просіць пералічыць на будаўніцтва помніка ахвярам сталінскіх рэпрэсій у Курапатах.

Уладзіслаў РУБАНАЎ

УЛАЛАВЕК

3

ГАРМОНІКАМ

АПАВЯДАННЕ

іх вытлумачыць. Шурачка разбураў усю пачынальні, што намачаліся ў застоллі, хоць сярод незнаёмых павінен быў трымацца сціпла, прынамсі, не так задзірліва.

Шурачка ўзяў са стала чарку і, глыкнуўшы яе, зноў расцягнуў абшарпанія мякі гармоніка.

Як асцюк трапляе за каўнер і муляе, так Шурачка муліў у нашай ціхамірнай, неназойлівай зборні сваякоў. Цікаўнасць перарастала ў загадкаваць, ад якой было недалёка ўжо да таямніцы. Здавалася, у Шурачкі ўсюды ёсць вочы і вушы. Варта было мне падсесці да швагра, рукі якога да локцяў былі сінія ад татуіроўкі, анекдотчыка і веселуна, як і там мяне прашыла куляю Шурачкава «маўчаць!» Швагер спакойна спытаў у мяне, кінуўшы на Шурачку:

— Чаму ён не ўтамуецца?

— Каб жа я ведаў.

Швагер устаў і, дэманструючы сваю рашучасць і сілу, узяў рукі ў бокі. Шурачка не звяжаў на яго, іграў, прытуліўшы вуха да гармоніка. Верхняе адтапырылася, як лакатар. Вочы былі прыплюшчаны, толькі вейкі ўздрыгвалі, бы ў цяляці, якое джаляць авадні.

Мяне гэты Шурачка скаваў. Я не зводзіў з яго вачэй, баючыся да каго-небудзь загаварыць, каб не быць спыненым грозным «маўчаць!» У трывозе, душэўнай безладзі я міжволі перабіраў мноства, часам неверагодных небяспек, якія падсцерагаюць чалавека. Святочнага настрою я не адчуваў. Заміж таго, каб забыцца на ўсё, на жыццёвую сумятню і з хмельнай ласкі пусціць душу ў прыволле лёгкай і пуставатай гаманы, я ўкруціў сябе ў вір неадчэпных думак пра Шурачку. Не браў я пад сумненне аднаго: гэтае ягонае «маўчаць!» — не слова-пара-

Ягонае «маўчаць!», нябачнае, бы здань, ад якой усім страшна, цяжка вісела ў пакоі, зусім цесным ад чатырох сумешчаных староў.

Калі ўсе пад нечыя запросіны браліся выпіваць, Шурачка падумаў сваю чарку, а пасля доўга цэлўся, куды яе прыткнуць між талерак. Людзі закусвалі, а ён сядзеў панураны і задумены. Хвіліны праз тры-чатыры пачынаў наярваць, і толькі ў нейкі аднаму яму вядомы момант заціскаў двама пальцамі, бы абцугамі, чарку і перакульваў яе ў рот. Амаль не закусваў, адно праводзіў даланёна па сінх сухіх губах. Па лысіне ягонай скакала бліскаўка ад лямпачкі. Рожкі валасоў тырчалі ўверх, як антэны.

Да мяне падшоў цесць — зграбны, маладжавы на свае пяцьдзесят пяць, палажыў руку на плячо і ціхім голасам сказаў:

— Не звяртай, Віця, на яго ўвагі. Відаць, не аднаго ў свой час ухайдокаў...

Каб узгарэлася полымя ісціны, часам даволі іскрыны здагадкі. Гэтую іскрыну выкрасаў сваімі словамі цесць, і ў маёй галаве вобміг ўсё праяснілася: гэты Шурачка — сталінскі энквэдэ-дзішнік. Стары, забыты, адрынуты. Цяпер, пенсіянер, мусіць, дажывае свой век у дакоры, ва ўспамінах ды яшчэ, можа, у нікім нязведанай тузе. Вось і прасты цесць: убачыў жа, што мяне даканаў гэты Шурачка, і згадаўся, хто ён такі. А можа, і не варта шмат заслуг прыпісваць цесцю, можа, бабуля паспела распавесці яму пра судзею, які з месця таму засяліўся ў квартэру. Зрэшты, гэта не так важна. Фант, туман расейваўся, выяўляючы праўдзівы малюнак. Але — я не стаў пачувацца лепш. Фантазія падзмыла на мяне знобкім халадком, а тады налючай жарствою 30-х гадоў: начныя

ПЭУНА, можна сказаць, што ўсё жыццё тэатра — гэта штодзённая пошук шляхоў вырашэння разнастайных праблем. І не толькі творчых. Аднак, зразумела, да канчатковага вырашэння такіх праблем вельмі далёка, бо мастацтва ж не існуе само па сабе, у адрыве ад агульнага грамадскага развіцця, дзе сёння столькі нявырашанага. Аднак насцярожвае той факт, што некаторыя набалелыя нашы праблемы на працягу многіх гадоў нават проста не ўзімаюцца, не дасягаюць старонак прэсы, — відаць з-за сваёй «дробязнасці» на фоне вялікіх супярэчнасцей нашага вялікага тэатра...

Тэатр, асабліва оперны, — гэта, як вядома, найскладаны арганізм. Усе без выключэння творчыя-творчыя аперацыі тут выконваюць людзі, «прадукт» іх супольнай працы вельмі спецыфічны. Таму не будзе памылкай дапусціць, што і метады кіравання такім калектывам істотна павінны адрознівацца ад вытворчасці.

Тое, што ДАВТ БССР перажывае не лепшую сваю часіну, хвалюе многіх людзей, і аматараў оперна-балетнага мастацтва, і тых, хто аддае свае сілы тэатру, працуе там. Для гэтых апошніх становішча складанае: менавіта ад іх залежаць поспехі тэатральнага мастацтва, ды ў той жа час яны самі, іх жыццё залежаць ад арганізацыі і развіцця тэатральнай справы. Кожны на сваім месцы сваімі намаганнямі спрыяе канчатковым вынікам, скажам, прэм'ернай працы і адпаведна спадзяецца, што агульныя дасягненні будуць лепшым чынам уплываць на ягоны лёс, жыццё. Спадзяванні, аднак, часцяком і застаюцца спадзяваннямі.

Многіх работнікаў тэатра па-сапраўднаму трывожыць ягоны выканаўчы ўзровень, творчы патэнцыял, прэстыж, будучыня і г. д. Але спадзявацца на лепшае толькі таму, што шмат разоў падзелішы сваімі нягодамі ды меркаваннямі з таварышам па працы, — утопія. «Закансерваваныя» праблемы ды ідэі самі па сабе мала чаго каштуюць. Ім неабходны абмеркаванні, палеміка, інтэлектуаль-аўдыторыя, атмасфера адкрытасці, выхад «на інстанцыі». Мы ўжо неаднойчы пераконваліся, што не лепшым спосабам вырашэння складаных праблем з'яўляецца іх «ціхае» накопліванне — яно, як правіла, вядзе да мітынгавых і забастовачных «выбухаў», накітават таго, што адбылося ў Дзяржаўным тэатры музыкамеды БССР.

Мяне, як артыста аркестра, знаёмага не на словах са спецыфікай аркестравай працы, не вельмі здзівіла здарэнне ў тэатры музыкамеды, бо я ведаю, што такое 25—30 спектакляў за месяц, без уліку рэпетыцый. І ўсё гэта за нейкіх 120—140 рублёў!

Пагаворым-пагаворым на цэлавых сходах, выгаварымся і разыдземся ні з чым — менавіта гэтак ужо на працягу многіх гадоў пачынаецца ў ДАВТ кожны тэатральны сезон. Ствараецца ўражанне, што гэта самы важны і адказны момант у «запуску» тэатральнага механізму для нашай адміністрацыі: на такіх сходах гучыць слушыная крытыка на яе адрас, успамінаюцца не лепшыя моманты мінулага сезона, а ў адказ... зачытваюцца справаздачы пра зробленае. І, як мне здаецца, бяда не ў тым, што тэатральная адміністрацыя не вырашае пэўнае пытанне, а хутчэй у тым, што не мае для гэтага магчымасцяў (асабліва, калі гаворка пра фінансы). Як бы там ні было, людзі чакаюць плённых вынікаў. Вось і ўзнікае сталая расколліна ў калектыве паміж адміністрацыяй і «ўсімі астатнімі», а без адзінаства ў калектыве хіба можна вырашыць праблемы? І «маленькія» і вялікія, — яны знаходзяцца ў цеснай узаема-

связі, вырашаць іх лягчэй было б комплексна, бо, як паўтараюць знаўцы мастацтва, у тэатры няма дробязяў...

ВЕЛІЗАРНЫ творчы, інтэлектуальны, мастацкі патэнцыял ёсць у нашым тэатры, але ўражанне такое, быццам існуе ён у выглядзе адасобленых асабістых думак і аўтарытэтаў. Здаецца, кожны нібы прымервае тэатр да сябе, да сваіх здольнасцяў, а не наадварот! Хоць у тэатрах распрацавана ідэяльна, на першы погляд, сістэма мастацкіх саветаў, цэхкомаў, пэўныя ролі адводзяцца прафкому, камсамолу... (Усё гэта прызначана для таго, каб акумуляваць лепшае, адбіраць толькі патрэбнае і г. д.). Бясспрэчна, што гаючыны дырыжор, рэжысёр, балетмайстар — асноўна жыццё любівага тэатра, ад іх залежыць

аб'яцанне павышэнне зарплаты ў 4-м квартале 1990 г. работнікам культуры. Дык што? Усё пойдзе на лад? А да канца ж года шмат часу. І многія людзі ж могуць забудзіць... Не ўсё ж грошы вырашаюць, і не толькі памеры зарплат — моральны праблем. Чаму дзесяці па-за межамі абмеркаванняў засталіся праграмныя пытанні: што намерваюцца рабіць нашы лідэры культурнага фронту, якое прапануюць выйсце са складанага становішча ў тэатральнай справе? Здаецца, людзі павінны ведаць пра гэта: і аматары, і прафесіяналы. Што ж, зноў будзем працаваць інтуітыўным метадам, заклікаючы на дапамогу рэпертуар? Зноў усе надзеі з'явіцца ў адну: на новага мастацкага кіраўніка, гаючынага дырыжора (нават калі і самі выбралі яго ўсім нашым калектывам)? Відаць, гэтага будзе малавата. Не абы-

больш жорсткай сістэме, без усялякіх грашовых аперацый цэны на працу аркестравага музыканта ўзімаюцца, з'яўляюцца неабходнасць больш прадукцыйна распарадкацца рэпетыцыйным часам, ды і на рэпетыцыйных працавах больш інтэнсіўна, з большай аддачай). Патрэба, усё гэта мае непасрэднае дачыненне да прэстыжнасці самой працы аркестравага музыканта нашага тэатра, якая, не сакрэт, вельмі знізілася ў апошнія гады.

Прэстыж працы ў аркестры ДАВТ БССР па традыцыі складаўся не толькі з памераў заробку. Але ж сёння кожны, хто цікавіцца накіонт работы ў

выканаўчым, для дырыжора: з ім таксама справіўся, і даволі паспяхова, наш аркестр. Прыступкай творчага росту сталася «Вайна і мір». Ды справа не толькі ў гэтым. Тэатр без гледачоў, без слухачоў — вельмі праблематыка большасці пастановак.

Рэпертуарная палітыка і слухач — найбольш вострая, на маю думку, праблема нашага ДАВТ. Вось тут мы не маем канкрэтных дзяржаўна-культурнай палітыкі. Як аб'яднаць у адзін працэс вырашэнне пытанняў творчага росту, развіцця нацыянальна адметнага тэатра з адначасова павелічэннем ролі тэатральнага мастацтва ў духоўным выхаванні нашага народа на лепшых узорах сусветнага оперна-балетнага рэпертуару? Мы

ТЭАТР НАШ ВЯЛІКІ...

Погляд «знутры»

вельмі многа. Аднак ці можна сцвярдзаць адназначна, што замена аднаго з іх, або нават усіх разам можа паспрыць вырашэнню праблем, сабраных за многія гады? Складанае пытанне. А што датычыць саміх «працэсаў» змены аднаго гаючынага спецыяліста іншым, дык гэта наогул (так павялося) закрыта тэма для друку і — «не наша справа». Ды, зрэшты, і не вельмі людзей цягне разбірацца: прыйдуць вечарам на работу, на спектакль, а ў зале ўсе фінансавыя і нефінансавыя складанасці, як на далоні...

Згадайце за апошнія дзесяць гадоў нашу працу. У кожнага, вядома, могуць быць накіонт гэтага свае думкі, але ж хіба не відавочна, што пасля Я. А. Вахчанка агульны ўзровень тэатра знізіўся (і гэта асабліва відаць у аркестры), хаця нас і цяпер яшчэ часцінкам нахвальваюць. Думаю, што перыяд, калі Вахчанка быў гаючым дырыжорам, застаецца выхад у гісторыю ДАВТ БССР. І тады, і потым, калі за пульт стаялі ўсё сікладанасці працэсу ўзнаўлення той музыкі, якую мы выконвалі разам з ім, прапускаячы праз свае пачуцці ўсё псіхалагізм, драматургію твора. Ніводны ўдзельнік спектакля не мог працаваць напэўна. Старажынасць, адданасць музыцы не былі тэатральнымі догмамі — гэта былі асноўныя прафесійныя катэгорыі, паводле якіх ладзіліся ўсе іншыя крытэрыі артыстычнага таленту.

Праца без натхнення лічылася бракам. Вядома, гэта і сёння вызначае ігра музыкантаў нашага аркестра, і ўсе мае згадкі не для таго, каб папракаць нашых дырыжораў, а для таго, каб нам разам задумацца над тым, што мы не прынялі да сябе панцыры разгубілі ў апошнія дзесяць гадоў. Дарэчы, і ў тых гадах існавалі амаль усе сённяшнія праблемы...

А людзі быццам бы разгубіліся: з аднаго боку ёсць вялікае жаданне пераменаў, новага, а з другога — нейкая нерашучасць. Многія, відаць, спадзяюцца на іншых, а то і проста не хочучы развітацца з прывычным. І па сутнасці нічога новага ў вытворчай сістэме ДАВТ не робіцца! Скажам, праведзены тэатральны эксперымент, а вось што гэта такое — і цяпер ніхто не можа адказаць толкам. Амаль усе два гады, на працягу якіх мы (а можа, над намі?) эксперыментавалі, усё хадзілі і пыталі адзін у аднаго: «Дык мы ў эксперыменце ці не? А што гэта такое?» Атрымаўшы раз-другі «прэмію» па 8—10 рублёў, перасталі пытацца, а ў дадатак даведліся, што дырэктар наш яшчэ штраф атрымаў, бо парушыў нейкія інструкцыі, калі нам выдзіліліся тры гора-прэміі.

Не ведаю (і не па сваёй віне), выйшлі мы з эксперыменту ці не, а нам паведавалі ўжо, што пераходзім на новыя формы гаспадарання. Добра гэта ці дрэнна, падыходзіць ці не падыходзіць, згодныя мы ці не — нічога танага ў нас не запыталі, і зноў жа толкам ніхто, мусяць, не ведае, як будзем па-новаму гаспадарыць. Відаць, трэба так разумець: вы, гаючына, працуюць добра, а ўсё астатняе — не вашага розуму справа: новы метады гарантуе будучыя поспехі! Не палезем у знамяніныя нетры — гэта па-сапраўднаму складаная справа. Але ж як бы там ні было, асноўная канцэпцыя мэта, мусяць, у тым, каб павысіць творчыя паказчыкі, дамагчыся новага якаснага ўзроўню тэатральнага мастацтва. Ды вось

сіліся без рэформаў, бо касметычныя метады — гэта ўжо было, і не трэба зноў чешыць сябе ілюзіямі, трэба як мага хутчэй стварыць умовы для працы па вялікім рахунку, на ўзроўні ўмацавання і развіцця сваіх асноў, традыцый і г. д.

ВЯДОМА, праблемы існуюць ва ўсіх цэхах нашага тэатра. Я, натуральна, засяроджваюся на «аркестравых цяжкасцях». Гэта словазлучэнне гучыць крыху парадаксальна, бо большасць нашых музыкантаў — сапраўдныя прафесіяналы, якія ў плане выканаўчым паспяхова пераадоляюць любыя аркестравыя цяжкасці. Аднак аркестр ужо на працягу многіх гадоў не можа пазбавіцца цэлага шэрагу праявітых праблем, вырашэння якіх ён, здавалася б, даўно заслужыў сваім высокім выканаўчым узроўнем.

Вось, да прыкладу, месячныя працоўныя нормы. Яны як і раней застаюцца на ўзроўні ваеннага часу — 24—27 спектакляў у месяц, не ўлічваючы пры гэтым амаль штодзённых рэпетыцый. Можа, сёй-той палічыць, што ў гэтым нічога страшнага няма? Для параўнання скажу, што ў філарманічным аркестры норма — 8 канцэртаў у месяц (а ахоўна — 12). Да таго ж, улік адпрацаваных спектакляў вядзецца па кварталам, г. зн. перапрацоўка можа быць аплата артысту аркестра толькі ў канцы квартала, пры ўмове перавышэння «ахоўнай» нормы... Праўда, на практыцы па 25—27 спектакляў у месяц не адпрацоўвае апошнім часам ніхто з нашых аркестрантаў (гэта бывае ў час школьных канікулаў), але дзеля чаго ўводзіць такое «нармаванне», што і каму яно дае? Чаму, у такім выпадку, наша адміністрацыя так і не пагадзілася ўзаконіць нашы прапановы накіонт «паспектакльнай» аплаты? Дадам, што на сённяшні дзень наш ДАВТ ці не «ў адзіноце» застаўся, пасля ўсесаюзнага тэатральнага эксперыменту, з такімі «нормамі».

Усе мы былі сведкамі загаду дырэктара аб камандзіроўках па перайманні вопыту ў іншых тэатрах краіны, але, як выявілася, нам не прыдаліся перамены ні Талінскага, ні Львоўскага, ні іншых тэатраў. Пра Талінскі ведаем дакладна: норма — 24 выклікі на месяц. З іх 10 — занятасць у рэпетыцыйных, 14 — у спектаклях, а ўсё, што звыш гэтых норм, вядома, аплатаецца асобна. Ізноў падкрэслію: справа не толькі ў грошах. Папершае, такія нормы бачацца добрым прыкладам сацыяльных гарантый музыкантаў і выкарыстання іх працы. Па-другое, маецца тут і творчы аспект: колькасцае планаванне рэпетыцый не заўсёды апраўдае, часцяком мы рэцэпіруем выключна дзеля занятасці, а не з-за неабходнасці. (Пры такой,

тэатры, міжволі «кывіцца», пачуўшы, што яго колішні аднакурснік па кансерваторыі зарабляе ў месяц 150—160 рублёў, бо гэта заўсёды аказваецца менш, чым у тых, хто паводле размеркавання трапіў у іншыя калектывы, музычныя вучылішчы (так і хочацца сказаць — «у менш прэстыжныя ўстановы»). Супаставішы гэтыя сумы з узроўнем і аб'ёмам працы нашага аркестра, музыканты выказваюць, так бы мовіць, пачуцці прафесійнага спачування і проста чалавечай салідарнасці.

Мала таго. Працуючы ў цяперашнім рэжыме, людзі вельмі стамляюцца ўжо к сярэдзіне тэатральнага сезона. Яшчэ цяжэй многім даводзіцца на гастролях, дзе немагчыма выкарыстоўваць дапамогу нашых калег з іншых мінскіх аркестраў, што практыкуецца пад час працы на стаяцкіх аркестрах. Зразумела, усё гэта вядзе да праблем фарміравання штатнага складу калектыву.

АРКЕСТР — гэта той калектыв, які мае творчы стасункі і з операй, і з балетам, непасрэдна кантакце ў працэсе станаўлення спектакляў з мастацкім кіраўніком і гаючым дырыжорам тэатра, разам з усімі «цэхамі» перажывае і поспехі, і няўдачы. Таму і праблемы агульнатэатральнага праходзіць праз аркестр, так ці інакш крапаюць лёс людзей. На мой погляд, вельмі памыляецца той, хто думае, што артысту ўсё роўна, што спяваць, іграць ці танцаваць — абы грошы плацілі. Гэта далёка не так. Я нагадаю, што працаўнікі творчых цэхаў тэатра перажываюць прафесіяналы высокаадукаваныя, таленавітыя, неабякаваныя да сваёй справы, да тэатра наогул. У перыяд «эксперыменту», як заўсёды на пачатку новага, усіх апанавалі надзеі на лепшае. Хто больш, хто менш — паверылі ў перамены, за справу ўзяліся з новымі сіламі. Менавіта тады калектывы тэатра з дырыжорам Г. Праватаравым адолеў найскладаныя творы оперна-балетнага рэпертуару: «Вайна і мір» С. Пракоф'ева, «Кавалер руж» Р. Штрауса, «Вясна свяшчэнная» І. Стравінскага. (Была і няўдалая спроба паставіць «Дэмана» А. Рубінштэйна). Пра гэтыя спектаклі былі розныя, нават супярэчлівыя водгукі. Напрыклад, амаль усе, з аднаго боку, не пагаджаючыся з самай задумкай ставіць таго ж «Кавалера руж», з другога — атрымаці задавальненне, калі гэты найскладаны твор сусветнага опернага мастацтва быў адолены сіламі нашага тэатра. Або «Вясна свяшчэнная» — твор архіскладаны для аркестравага

перажываем за страту аўдыторыі на оперных спектаклях, сімфанічных канцэртах, гаворачы, што мы, работнікі і кіраўнікі культуры, быццам бы і не вінаватыя ні ў чым: як працавалі, так і працуем. Ці не фальшывым? Ці не лепш пачаць адкрытыя шчырыя, прынцыповыя абмеркаванні таго, што ўсе мы бачым? Адзін раз на «Дон Карласе» зала поўная, а праз два тыдні — амаль пустая, хоць спектакль пад кіраўніцтвам А. Ансіміва прайшоў выдатна. На «Вайну і мір» нешта людзі не ідуць. Ад «валютнай» пракоф'еўскай «Маддалены», відаць, таксама чакалі значна большага. Дарэчы, правалі фестываль «Пляц дзён з С. Пракоф'евым», але ці атрымалася з гэтага рэпетыцыя да больш значнага міжнароднага фестывалю, які плануецца правесці ў Мінску ў будучым?

Гэтыя і падобныя пытанні павінны ставіцца на пародак дня тэатральных сходаў, людзі павінны мець магчымасць свабодна выказаць свае думкі, каб адчуваць сябе паўнацэннымі працаўнікамі мастацтва. Справаздачы, перапоўненыя лічбамі, працэнтамі, агульнымі фразамі, мала пра што гавораць музыкантам, якія вымушаны працаваць у напалову пустой зале, а потым выслухоўваць на сходах, што ў параўнанні з мінулым сезонам нешта там палепшала на два працэнта. Менавіта гэтыя з'яўляюцца робіць людзей раўнадушнымі да агульных спраў тэатра, спрыяе песімістычнаму настрою, нявечыць веру ў тое, што яны здольны змяніць становішча ў калектыве. Менавіта на гэтай глебе ўзрастаюць праблемы этычнага характару ва ўзаемаадносінах паміж людзьмі і нават намлячэцка антаганістычнае размежаванне паміж «цэхамі».

Запытаемся ў старэйшых калег па працы, і яны скажуць, што раней у тэатры было цікава, адносіны паміж людзьмі былі іншыя, словам, унутраны мікраклімат спрыяў творчасці, дапамагаў у працы. Ды і сам я памятаю, наколькі прэстыжным лічылася працаваць у аркестры опернага тэатра. Канечне, касцяк аркестра трымае свой высокі ўзровень, захаваліся і высокія конкурсныя патрабаванні пры замічэнні штатных вакансій. У той жа час, па розных прычынах з калектыву пайшлі многія здольныя музыканты.

На жаль, — пра гэта трэба гаварыць! — аркестр пакінулі і некаторыя вядучыя музыканты, як, скажам, бліскучы першы трубац Я. Галынскі. Трэба прызнаць, што эміграцыя музыканта такога ўзроўню сталася сапраўднай стратай не проста для аркестра, але і наогул для тэатра. Бо Я. Галынскі быў не толькі трубачом экстра-класа, але і актыўным, аўтарытэтным членам калектыву. Ён адпрацаваў у тэатры 23 гады і пакінуў значны след у фарміраванні выканаўчага стылю ў аркестры. На ягоную іграў раўняліся амаль усе, хто працаваў поруч. Музыканту такога ўзроўню можна

СВЯТКУЕМ?..

Рускі тэатр імя М. Горькага. Ф. Дзюрэнмат. «Метэор» у суправаджэнні «Аркестра» Ж. Ануя. Пастаноўка А. Карпава. Сцэнаграфія Ю. Тура. Касцюмы Н. Сардаравай. Музыкае афармленне А. Архіпава.

Усе ўрачыстасці мусілі адбыцца — і адбыліся! — 27 лютага: доўгачаканае навацелле Малой сцэны ў Рускім тэатры БССР, дэбют кінарэжысёра А. Карпава тамсама, прэм'ера новага спектакля, бенефіс артыста Расціслава Янкоўскага. А паколькі ў гэтым тэатры не развучыліся святкаваць, дык усё было наладжана, як у лепшыя гады — з кветкамі першаму глядачу і выканаўцам, з шампанскім і пірожнікімі... Невялічкі флігель у двары Рускага тэатра — старадаўні «дамок рабіна», доўгія гады занятыя, сёння востра патыхаў лакам, ззяў святлом, глядзеў на свет свежапамытымі вокнамі, гасцінна расчыняў дзверы невялічкім — на паўсотні глядачоў — залы.

...Дзелавітасць рэжысёра, заповольна спакой галоўнага, яўная стомленасць бенефіцыянта, спазненне пачатку на паўгадзіны: руплівая, засяроджаная падрыхтоўка да свята...

І яно адбылося. Не верыце, але, дальбог, адбылося! Сапраўднае тэатральнае свята, па якім мы так засумавалі... Калі ізноў у душы прычынаецца радасць і любоў — радасць ад тэатра, любоў да тэатра, дзе ўсё ж такі пачатак усіх пачаткаў — гульня! Уцягнуты ў вір тэатральнай гульні, ты неўпрыкмет атрымаеш такі сваё — цалкам сур'ёзнае высновы, але спачатку будзе гульня, тэатр. І спачатку, і ў фінале, і ўвесь час.

(Як мы адвучыліся ад тэатральнай гульні, давялося са скрухаю ўбачыць на нядаўнім спектаклі тэатра «Эрмітаж» — «Хармс, Чармс, Шардам, або Школа клоунаў»... Першую дзею мы ўпіраліся: нам прапанавалі правільны гульні, нас уцягнулі ў яе, забавілі, тармасілі — аднак жа мы панура маўчалі. Не паддаваліся. Толькі пад час другой дзеі нека «раскатуравалі» нас, але ж не ўсім. Самыя пахмурныя пакінулі залу: «А ну іх, што за дзіцячы сад!»).

А ў Рускім тэатры на Малой сцэне нам падрыхтавалі ў падарунак — тэатр.

Ідэя рэжысёра — звесці ў «тэатральную адзінку» дзве п'есы знакамітых драматургаў — Жана Ануя і Фрыдрых Дзюрэнмата — спачатку падалася амаль авантурыстычнай... Украіне, трывалая строгасць густу, гэткае пурытанства, пагарджанне ўсялякай там эклектыкай і страктасцю стылю нека прымусалі адхіляць самую задуму перамяшваць «высокае» і «нізкае»... Але нядога. Бо невядома было, што лічыць «высокім» — «Метэор» Дзюрэнмата, дзе славуці пісьменнік Швітэр увесь сцэнічны

час намагаецца памерці з энергіяй, якая зводзіць у магілу аднаго за адным усіх вакол яго, а сам ён між тым зацягвае ў лужак маладзенькую жанчыну... ці «Аркестр» — жаночы аркестр у таным рэстаранчыку, з усімі плёткамі, амбіцыямі, дробнымі грашкамі, смеццем, уласцівымі нуднай штодзённасці, з смешным, напалову прыдуманым каханнем і з непадробнай смерцю?..

Што ж датычыць дзвюх п'ес пад адным «дахам»... Дасведчаны рэжысёр узяў п'есу Ануя, якая паводле тэатральнай тэрміналогіі пазначана як «п'еса перад заслонай». Ён «перапаставаў» п'есу адну другою, не звязваючы іх сюжэты: то падкрэсліваючы, то адцяняючы, а то — супрацьпастаўляючы. Малая сцэна сама па сабе — тэатр у тэатры — прымае ўдзел у гэтым шматслойным, быццам славуце «дзераўлянае яечка», відовішчы: здаецца, ужо ўсе сакрэты адкрыліся, але ж ізноў: «адчыні яго — а ў ім дзераўлянае яечка...» Уласна Рускі тэатр — маленькі, бы кудэрак з пасагам, тэатр Малой сцэны — у ім «Метэор», якім з іроніяй і заўзятацю разыгрывае трагіфарс уласнага сканірава Нобелеўска лаўрэат Шлютэр... у выкананні Расціслава Янкоўскага, у суправаджэнні «Аркестра», для якога і Шлютэр, і Янкоўскі, і ўся Малая сцэна — свет «па-за шклом», па-за заслонай, у якім штучныя страсці і ўяўныя хваляванні, непараўнальныя з тымі, што ўзрушваюць аркестрантаў...

Але ж і яны — статысты тэатра, дзе ў сваёй дробязнасці, нікчэмнасці нават не маюць імёнаў. Першая скрыпка — істэрыйная, хваравіта самалюбная дзяўчына, Ударныя — засяроджаная на любоўных нягодах, спелая красуня са звярнай цікаўнасцю зларадна сочыць за бурамі на сцэне (у «Метэоры»), падагравае скандал у «Аркестры»... Духавыя — яна ж дырэктрыса аркестра — рухае падзеі ў «Аркестры» і ўмяшчаецца ў дзеянне «Метэора»... Піяніст — адзіны мужчына і яблык раздору, і Кантрабас — яго каханка, — ужо не пасрэднымі ўдзельнікі пагібелі драмы, якая «ўвянчаецца» самагубствам... у прыбырліні. У гэтым мізэрным тэатрыку, дзе страсці кіпяць паміж фартэп'янным сола і ўсхлісам кантрабаса, а нейкі двуххвасоўны жалобны марш раз-пораз пераходзіць у гулівы матыўчык, які ліха наярваюць узрушаныя аркестранткі, у гэтым тэатрыку няма калі аплакаць ахвяру, бо — «жыццё ідзе!».

Жыццё ідзе... З будзённасцю

тэатра і з тэатральнасцю побыту. «Пагранічная» сітуацыя: жыццё — смерць і пагранічная сітуацыя кранальнага і смешнага, велічнага і мізэрнага. Жыццё...

Балаган, фарс, абсурд, скандал — і кплівы, іранічны халодны позірк вачэй Швітэра — Янкоўскага. Цінічны спажывецкі жыццёвы выглед, учэпсты выхадзец з «нізоў», які паспытаў усіх смачных страў, напойў, жанчыні, поспеху, славы, лаўровых вяноў... Ён быў яркі і абьяквы, як метэор. І на заходзе сонца ўсвядоміў, што ўсё пражытае, звездзенае, адчутае — усе гэтыя слодычкі — пакінула пасля сябе пустэчу, смак популу... І жадае смерці. Але і ў апошні момант ён не кіне сваіх звычак — пачне шалёна дамагацца ціхага кутка, дзе можна спакойна канаць...

Такім Янкоўскага мы яшчэ не бачылі: артыстызм, адвага, уладарнасць, пранізлівая туга па незваротным, непатоўна прага жыцця, іронія над персанажам і самаіронія, гэтка акцёрскі адыход ад героя, пагляд збоку, гэтка «момант ісціны», імгненне цішыні. Калейдаскоп, феерверк — і раптам нейкая бялізасная спавядальнасць... Герой Янкоўскага быццам не падлягае скрупулёзнаму аналізу, у ім неадрыўна, зрошчаны самыя прадурліва чалавечыя якасці, чакаць, што характар Швітэра будзе пададзены пахрестаматычнаму «ў развіцці» — неабачліва. Кожную хвіліну нечаканы, супярэчлівы, ён не падрыхтуе нас да апошняга свайго тужлівага крыку: нешта ж саспела, скранула каменнае сэрца...

Янкоўскі зусім натуральна саліруе ў спектаклі, дорачы нам і атрымліваючы сам асаду ад валодання сваім героем, залай, ад узаемаразумення з партнёрамі, з «Аркестрам», у якім што ні інструмент — каштоўнасць, дзе ззяюць Б. Масуя, Л. Былінская, А. Аксёнава, Н. Чамадурова...

Дык усё ўдалося рэжысёру, тэатру?.. Не, не ўсё. Ды і не павінна было. Натуральна з'яўдзіліся наперадзе. У спектакля ёсць вялікія перспектывы ўдасканалення: набіцця вольнага дыхання, нязмушанасці, прафесійнай свабоды, якая ўласціва не ўсім выканаўцам (некаторыя, баюся, яе і не набудуць)...

Мы даволі часта прадракаем: маўляў, спектакль дарасце на публіцы, даспее, накатаецца і да т. п. Але ж часцей бывае, што замест таго ён расхістаецца, ідзе не па той каляіне (прычым таму процыма...), Але сёння ёсць усе падставы разлічваць на лепшае: у самім спектаклі бацаца (як у той табліцы Мендзалева) ужо вылічаны ячэйкі, якія павінны папоўніцца тэатральным мёдам. А што ён не збочыць — веру, бо «Аркестрам» кіруе вынаходліва і адвага Н. Чамадурова, а трасу «Метэора» захоўвае моцная воля і цвярозае вока Янкоўскага. І агульная захопленасць новай справай.

Дык што ж, можа, і сапраўды — святкуем?!

Лілія БРАНДАБОУСКАЯ.

Дзецам Чарнобыля

Міласэрнасць і дабрачыннасць цвёрда ўваходзяць у наша жыццё. Наогул, кожны чалавек пры жаданні, чым бы ён ні займаўся, можа і павінен працягнуць і міласэрнасць, і дабрачыннасць. Менавіта гэтым праўленнем высанародных грамадзянскіх пачуццяў стаяць дабрачынны канцэрт выкладчыкаў кафедры спеваў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі ў фонд дзяцей Чарнобыля. Канцэрт адбыўся ў зале намернай музыкі філармоніі.

Ідэя яго правядзення ўзнікла невяпадкова: на кафедры спеваў сёння сілаўся высонапрафесійны калектыў. Амаль усе вядомыя вакалісты рэспублікі ўваходзяць у яго. Гэта гарантавала якасць канцэрта і цікавасць слухачоў да яго. Не ўсе выкладчыкі змаглі выступіць у той вечар: хто захварэў, хто з'ехаў

на гастролі. Але ў двухгадзіннай праграме выступілі тыя, хто знаходзіцца зараз у росквіце творчых сіл, і тыя, хто ўжо невялікі гадоў не выходзіў на сцэну і толькі дзеля таго высанароднай маты не па шкадаваў нават свайго здароўя.

Выступілі народныя артысты БССР Лідзія Галушкіна і Леанід Бражнін. Іх сустрэча са слухачамі адбылася пасля шматгадовага перапынку. Асабліва гэта датычыць Л. Бражніна, які здзейсніў амаль геройскі ўчынак, выступіўшы ў канцэрте пасля перанесеных цяжкіх хвароб. Народны артыст РСФСР Эдуард Пелагейчанка, народная артыстка БССР лаўрэат дзяржаўнай прэміі рэспублікі Ірына Шынунова, заслужаны артыст БССР лаўрэат усесаюзных канкурсаў Віктар Снорабагаў, заслужаная артыстка

БССР, лаўрэат міжрэспубліканскага конкурсу Любоў Наспосная — вядомыя артысты, якія знаходзяцца ў зеніце свайго творчага жыцця, шмат занятыя на сваёй асноўнай выканальніцкай рабоце. Але і яны знайшлі магчымасць выступіць у дабрачынным вечары. Загадчык кафедры спеваў Леанід Івашкоў, які адрыўваў праграму, многае зрабіў, каб рэалізаваць ідэю канцэрта. Наогул, наладзіць яго было не цяжка: адгукнуліся і выкладчыкі кафедры, і канцэртмайстры, і кіраўнікі Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Прагучалі творы А. Луцы, П. Чайкоўскага, А. Булахава, С. Рахманінава, Ф. Чылае, І. Лучанка, У. Дарохіна і іншых нампазітараў народных песні. Канцэртмайстрам і канцэрте выступілі Ганна Каржаневская, Таццяна Іванова, Надзея Ляміч, Мікалай Сярдобаў, Вадзім Сідараў.

Цёпла аддзячылі слухачы ўдзельнікам канцэрта за іх мастацтва і шчырасць душы. НАШ КАР.

смела даваць ганаровае званне «заслужанага», бо яно на самай справе заслужана за 23 гады самаадданай працы. Ведаючы Я. Галынскага больш за 10 гадоў, магу сцвярджаць, што ён дабіўся ўсяго сваёй працай як музыкант, фанатычна адданы свайму інструменту, — такія і вызначаюць той высокі ўзровень выканальніцтва, дасягнуць якога імкнуцца ўсе астатнія. Хто ведае, ці павярнуў бы музыкант гэтак крута сваё жыццё, калі б быў прызнаны як артыст на ўзроўні афіцыйным, — усё астатняе ў яго было... Страцілі мы за апошні год і яшчэ некаторых музыкантаў, якія вытрымалі конкурсы ў замежныя аркестры, ужо не гаворачы пра нашы саюзныя.

Кажуць: «святое месца не пустое». Але ж праца ў оперным аркестры вельмі спецыфічная і, акрамя прафесіяналізму, вымагае нямаля часу, пакуль музыкант засвоіць увесь рэпертуар. Таму, каб мець высокі ўзровень аркестра, неабходна развітацца з амбіцыйнымі падыходамі ў вырашэнні кадравых пытанняў, неабходна імкнуцца да захавання ношнага музыканта аркестра, уважліва ставіцца да ягоных праблем — ці то жыллёвых, ці то фінансавых і да т. п. На жаль, мы маем досыць прыкладаў, калі гэтым не надавалася належнага значэння. А вынік — частыя абвесткі конкурсу ў наш аркестр. Праблема гэтая на доўгія гады, бо нават і знайшоўшы добрую кандыдатуру, не адразу можна патрабаваць ад новага музыканта таго ўзроўню, які характэрны для спартыкаванага. Тое самае і ў любой прафесіі.

У РЭШЦЕ РЭШТ, прыйшоў я да балючай высновы: пакуль такая сітуацыя будзе захоўвацца, г. зн. калі не мастацтва і яго патрэбы будуць вызначаць задачы, якія неабходна нам усім разам вырашаць, а наадварот, калі мастацтва будзе вымушаць на пошук усялякіх «хітрыкаў» накітавалі сападарчага разліку і іншых надуманых спосабаў існавання, — датуль нічога ладнага ў нас не атрымаецца. Пакуль наша мастацтва будзе вымушана шукаць выйсце з тых лабірынтаў, у якія яго завялі сучасныя метады кіравання, — датуль вялікія творчыя патэнцыялы не змогуць раскрыцца на поўную сілу. Вядома, я не маю такога аўтарытэту, як тыя людзі, што дасягнулі высокіх вынікаў у тэатральнай дзейнасці. І ўсё ж я маю дацэнне да тэатра, з'яўляюся непасрэдным удзельнікам ажыццяўлення мастацкіх задум, таму асмелюся сцвярджаць, што кіраўнікам, і адміністрацыйным і творчым, проста неабходна суадносіць сваю дзейнасць са справай і патрэбамі непасрэдных выканаўцаў сваіх ідэй. Працаваць трэба ў большым кантакце з людзьмі, калегіяльна, з даверам да тых, хто паяднаны агульнай справай. І як бы добра ні быў зрэжысраваны спектакль, у рэшце рэшт ён жыве толькі ў час выканання на сцэне, дзе ролі іграюць людзі, чьё жыццё перапоўнена рознымі праблемамі.

Хто з нас не любавалася дасканаласцю коннай выездкі. Але ўявіце свае адчуванні, калі раптам тую жывёліну запрагучь у воз ды нагураюць які след? Вартае жалю відовішча будзе, ці не праўда? Дык хіба не нагадвае і наш тэатр выпеставанага каня з цяжкім возам праблем? Мы адчуваем, якім па-творчы цікавым можа быць наша тэатральнае жыццё, але бачым, якое яно ёсць сёння, ды маўчым пра сваю незадаволенасць. Маўчым і пра тое, што міжволі з поля зроку выпадае важная дзейная асоба тэатра (а мо і галоўная) — наш слухач, амаатар. Праўда, мы прывычаліся, напрыклад, спісваць праблемы існавання опернага жанру на зніжэнне глядацкай цікавасці да яго. Недапушчальна гэтак рабіць! Не надта даўнія канцэрты, некаторыя спектаклі ў на-

шым тэатры даказваюць іншае... Вось і думаю сабе: пакуль мы гаманілі пра «аб'ектыўныя» прычыны зніжэння цікавасці да оперы, ці не вырасла тым часам у глядача патрэба оперы выключна сапраўднай, а ісці ў тэатр толькі, каб палюбавацца пазалотай або завітаць у бует, — на гэта марнаваць свой час людзі больш не хочуць. Наогул, для сучаснага стылю жыцця характэрна імкненне чалавека да натуральнага, сапраўднага, у тым ліку і ў мастацтве. Нам трэба мець гэта на ўвазе і старацца не адставаць.

У бліжэйшым будучым неабходна знайсці пункт перакрываўвання нашых творчых пазіцый з інтарэсамі і запатрабаваннямі публікі, беларускіх слухачоў. Пры ўсіх нашых бедках нельга сцвярджаць, што ДАВТ згубіў зусім сваіх прыхільнікаў. Але як бы мы ні рыхтавалі прэм'еру, як бы ні рэкламавалі яе, калі слухач не разумее, не можа разабрацца і расчароўваецца, — мы яго, лічы, страцілі. Між іншым, да нас часта прыязджаюць замежныя менеджэры, каб выбраць для паказу ў сваёй краіне некалькіх спектакляў выбіраюць яны 2—3, менавіта тых, якія «пойдуць», бо беспамылкова ведаюць попыт сваёй публікі. Дык ці лішне будзе і ў нас заняцца належнымі сацыялагічнымі даследаваннямі, каб у адпаведнасці з вынікамі аналізу шукаць агульныя напрамкі развіцця тэатральнага мастацтва ў агульным кантэксце беларускай культуры? Для артыстаў жа галоўная радасць працы — водгук у сэрцах нашых слухачоў.

ГЭТЫЯ НАТАТКІ з'яўляюцца на свет у складаны час перамен. Не хачелася б, каб усе, што сёння прыкладае вялікія намаганні, каб зрушыць з месца воз нашых праблем, успрымаў усё, пра што я тут выказваюся, як «падножку». Наадварот. З прыходам да мастацкага кіраўніцтва А. Ансімава ў аркестры адбываюцца прыкметныя змены, мы адчуваем з яго боку вялікую зацікаўленасць у новых поспехах, уважлівае стаўленне да нашых праблем, і вельмі гэта цэннім. Але ж тэатр — гэта не толькі аркестр, наш ДАВТ па-сапраўднаму вялікі і кіраваць ім не проста, таму і ўсе мы павінны далучыцца да жыцця калектыву, пакрысе разграбаць старыя праблемы і пільнаваць, каб не збіраліся новыя. Мы ўжо атрымалі некалькі даволі адчувальных прэмій па выніках працы за трэці квартал мінулага года, але ж хачелася б, каб мы паціху адвыкалі ад таго, што прэміі нам даюць, як робяць ласку, — думаю, людзі іх ужо даўно зарабілі сваёй адданай працай. У той жа час аркестрам вылучаны цэлы пакет патрабаванняў адміністрацыі тэатра, звязаных з сацыяльна-бытавымі ўмовамі працы артыстаў аркестра, пытаннямі штаптаў і да т. п. Бо ёсць двухгадзіная задача, якую, на мой погляд, увесь час мы намагаемся вырашаць, адарваўшы адно ад другога. З аднаго боку — праблема якасці самога мастацтва, а з другога — не меншыя праблемы якасці жыцця тых, каму наканавана мастацтвам займацца.

Я ўпэўнены, што правільнае разуменне тэатральных праблем, паслядоўнае іх вырашэнне, прызнанне на справе статусу як адзінага ў рэспубліцы Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета на дадасць новых сіл усім яго работнікам.

А наогул... Можа, хопіць ужо ставіць вырашэнне праблем музычнай культуры, ды і культуры наогул, у канец чаргі? Ці не прыйшоў час заняцца распрацоўкай стратэгічнай дзяржаўнай, рэспубліканскай праграмы выхаду з культурнага крызісу?

Пятро ДУДАРЭНКА,
артыст аркестра
ДАВТА БССР.

Якім шляхам пойдзем?

(Пачаток на стар. 4—5).

такую фатальную ролю ў нашым лёсе, і калектыўна, выкарыстоўваючы ўвесь інтэлектуальны патэнцыял краіны, знайсці выхад з тупіка, пазбягаючы страт і памылак. І тут наша ўласная гісторыя можа аказацца найбольш кваліфікаваным, проста незаменным настаўнікам. Нездарма яшчэ старажытныя рымляне гаварылі: «Гісторыя — гэта настаўніца жыцця».

У. І. Ленін у адказе Максіму Горькаму на яго «Несвоевременные мысли» параўноўваў рэвалюцыю з родамі. Параўнанне незвычайна трапнае. Але... Мы ведаем і тое, што калі роды адбываюцца ў негигіенічных умовах, то ў арганізм парадзікі і дзіцяці можа трапіць вельмі небяспечная інфекцыя.

А ці не здарылася нешта такога ў час Кастрычніцкай рэвалюцыі? Вядома, здзяйснялася яна дзеля пакрыўджаных, прыніжаных і абяздоленых, што складалі асноўную частку насельніцтва краіны. Рэвалюцыя ставіла задачу разбурыць «свет насілля». Але нічыёў не толькі стары лад, а і здабыткі працы чалавека. Гэты знішчальны парыв і тады ўспрымаўся беларускімі дзеячамі як з'ява шкодная. Вось як рэагавала на такую палітыку газета «Звон» 29 жніўня 1919 г.: «Мы не бальшавікі і ня думаем, што трэба раскідаць стары свет, а пасля збудаваць на яго мейсцы новы. Мы думаем, што жыццё ў старым доме трэба будаваць новы і перайсці ў яго, калі ён будзе гатовы».

Звяртаючыся да гісторыі пераходу грамадзянскай вайны, мы павінны звярнуць увагу на адзін аспект, пра які да гэтага часу ў нас не прынята было гаварыць і пісаць, — на разбуранне нормаў народнай маралі, на ліквідацыю духоўнасці ва ўсіх яе праявах, што ўяўляліся перажыткамі буржуазнага грамадства. Барацьбы за перамогу Кастрычніка сталі ў недаўлеглы перспектыве кіраўнікамі ўсіх сфер жыцця: палітыкі, вытворчасці, культуры. А з якім маральным і духоўным багажом ішлі яны ў кіраўнікі, арганізатары, настаўнікі?

Асноўнай апарай Кастрычніка становіліся тыя, «кто был ничем». Успомнім, якім прыйшоў у рэвалюцыю Васяка Шкэтаў з апавядання М. Лынькова «Над Бугам»: «...Захляснула Васяку жыццё цёмнай хваляй, і куды ні кінь на жыццёвыя сцэжкі мінулае, на іх толькі боўтаюцца кішні выразаў, павіснутыя шыбы акон, клумкі блізны крадзенай, цёмныя сінякі пад вачамі і пабітыя рукі, пабітыя ногі...»

Мы ведаем, што Васяка ачышчаецца ад гэтага бруду. Але ці не па волі пісьменніка, якому хацелася, каб так іменна было? Ды і ці маглі б аўтару — прадстаўніку літаратуры сацыялістычнага рэалізму — у 20—30-я гады дазволіць сказаць нешта іншае? М. Лынькоў добра ведаў, як можна і як трэба пісаць.

Звернемся да бальшавіцкай газеты «Звезда», да артыкула «Когда же этому будет конец?», апублікаванага 4 красавіка 1919 г.:

«Прыехаў недаўно из Советской России и благодаря своей работе в Высшей Военной инспекции, имел возможность познакомиться с деятельностью гражданских и военных учреждений, я пришел в негодование и отчаяние при наличии всего того безобразия, безалаберщины и беззакония, на которое мне пришлось натолкнуться».

О фактах несправедливости и беззакония можно было бы говорить без конца, но я упомяну лишь на некоторых из них, как на примеры, а именно:

1) Милиционеры во главе с комиссарами то и дело охотятся за домами, где какой-либо из граждан, имея немного мунди, вздумает испечь хлеб и, когда последний еще в печке, реквизируют и делают его между собой.

2) То же самое, но только в большей степени, продельвается красноречивыми, т. е. последние не ограничиваются хлебом или мукой, а находят нужным забирать все то, что им нравится. Мало этого, красноречивцы без всякого разрешения соответствующих властей ломают двери и замки, поселяются в частных квартирах на несколько дней с тем, чтобы после их ухода не осталось ничего не только в комнатах, в которых жили, но и рядом у других живущих граждан.

3) При реквизициях, обысках и арестах, часто проводящихся 16—17-летними юношами, не имеющими ордера на право всего этого никогда не присутствуют понятые и, конечно, никогда на месте не составляется протокол с описанием изъятых, после чего нередко часть вещей исчезает неизвестно куда, т. е. нечем доказать что то или другое при обыске было изъято.

4) Орган, имеющий целью борьбу со спекуляцией и контрреволюцией, как это ни странно, усмотрел последнюю в споре супругов (дело гр. Каца) и немедленно предписал (№ 1350) комиссару 3 части Советской Милиции к неуклонному исполнению «выселить владельца из квартиры и передать во временное владение его жены. 2) Передать магазин во временное владение его жены». Жена, пользуясь предоставленным ей временным правом владения, чтобы не опоздать, начала немедленно все имущество распродавать своим друзьям и знакомым за бесценок, а муж, имеющий счастье, а вернее несчастье быть шурином следователя Каменского, выброшенного на улицу в том, в чем был, наткнулся на объявление Высшей Военной Инспекции, которая гарантирует неприкосновенность всем гражданам, обращающимся с заявлениями на незаконные действия властей и использовал это право подав туда жалобу.

После этого, представитель этого боевого органа, скажу прямо, тов. Митин, как бы игнорируя объявление В. В. И., арестовал сего мужа (...) подрывая тем самым авторитет и создавая недоверие к Высшей Военной Инспекции в то время, когда действительно спекулянтов выпускал из тюрьмы. (...) Затем, не могу не указать еще на один факт, а именно: имеется здесь уж очень особый комиссар, тов. Морозов, который делает что хочет и все боится его (...) дает своим подчиненным производить всевозможного рода реквизиции (...) лично назначает политических комиссаров совершенно безграмотных в политическом отношении, не состоящих членами партии (...)

После приведенных выше нескольких примеров из тысячи одного, я спрашиваю: когда же всему этому наступит конец? Когда же все эти Митины, Морозовы, обыкновенные и особые комиссары, не говоря о красноречивцах, перестанут разрушать в юрне Советскую власть и создавать к последней ненависть местного населения?»

Міцін і Марозаў са сваімі пададамі развіталіся (пра гэта паведамляецца ў зноскі да артыкула), але ці што-небудзь змянілася яшчэ — мы так і не даведаліся.

Чаму, аднак, аказалася магчымай такая сітуацыя? Пад сцягі Кастрычніка пацягнуліся ўсе, «хто быў нічым». І ніхто не патрабаваў пасведчання аб маральнай сумленнасці. Патрэбна было так званае «пралетарскае паходжанне».

Вось тая бацька бесчалавечнасці, жорсткасці, беззаконня, занесеная ў малады, падатлівы на такія ўплывы дзяржаўны арганізм новай улады ператварылася ў 30-я гады ў палітычную пандэмію жудасных маштабаў.

Тут яшчэ ўзнікае пытанне: што спрыяла бесперашкоднаму пашырэнню хваробы, перад якой уся краіна і ўсе нашы народы аказаліся бездапаможны-

мі? Я зноў вымушаны зачапіцца за пытанне, пра якое яшчэ нядаўна не тое што сказаць, але нават і падумаць было страшна. Гэта — пытанне аб манополі на ўладу, на праўду, на друкаванае і публічнае сказанае жывое слова — манополію на «розум, гонар і сумленне». Спачатку яна была ўзаконена для адной партыі. А ў партыі з жалезнай дысцыплінай манополія аказалася ў руках кіруючага ядра, а затым — аднаго чалавека з неўтаймаваным і неабмежаваным інстынктам садыста.

Гісторыя давала Расіі небывалы шанец — даказаць на справе перавагі сацыялістычнага метаду гаспадарання і ўсяго грамадскага ладу. Гэта было б магчыма і рэальна, калі б не было катастрофальных рашэнняў аб адзінстве партыі і калі б не былі разгромлены ды вынішчаны прадстаўнікі іншых сацыялістычных дактрын і тэорыяў — меншавікі і эсэры. Калі б усе тры напрамкі сацыялістычнай думкі маглі свабодна саборнічаць і на практыцы, у жыцці даказваць свае перавагі (бо адзіным крытэрыем ісціны, як вучылі нас ва ўніверсітэтах, з'яўляецца практыка), то быў бы выкарыстаны ўвесь інтэлектуальны патэнцыял не толькі расійскага, але і сусветнага рабочага руху. Гэта дало б магчымасць знаходзіць гістарычна апраўданыя шляхі да сацыялізму такога, якім ён бачыўся найбольш сумленным і па-сапраўднаму адданым справе вызвалення працы людзям.

Што можа даваць падставу для такіх разважанняў? Тыя факты і падзеі ў гісторыі чалавечтва (у тым ліку і нашай), якіх не закрасліш пяром, не вырубіш тапаром. Праўда гісторыі, праўда фактаў жыве сама па сабе, як бы яе ні перакручвалі, ні хавалі, ні аплеўвалі.

Калісьці, у часы так званага развіцця сацыялізму, нам не раз даводзілася чытаць у перыядыцы, чуючы па радыё і тэлебачанні насмешкі нашых нарэчыва тупых гора-ідаолагаў у адрас амерыканскай дэмакратыі, пры якой праграмы асноўных — рэспубліканскай і дэмакратычнай — партыяў практычна не адрозніваюцца. Але капіталізм найнаўсё гэтых блізкіх праграм, а разам з імі і плуралізму, даўшы народу неабмежаванае права выбіраць на важнейшыя кіруючыя пасады такіх канкрэтных людзей, якія найбольш эфектыўна могуць працаваць, — не толькі ратаваў слебе як сістэма, але і забяспечыла дынамічнае развіццё эканомікі, пра якое нашым ідаолагам надта не хацела ні гаварыць, ні пісаць. І аказалася, што капіталізм не мае ахвоты загінацца. Не збіраецца ніяк. Назло нашым тэарэтыкам і пракокам.

Капіталізм — і гэта ні для каго не сакрат — мае сёння тэхнічны і ўсе іншыя магчымасці павялічваць вытворчасць прамысловых і харчовых тавараў у неабмежаванай ступені. Японія, заціснутая акіянісмі прастораў на маленькіх лапінках зямлі, пазбуўленая практычна сыравіны, залівае свет сваёй прамысловай прадукцыяй. Следам за ёй пацягнуліся так званыя «азіяцкія драконы» — Паўднёвая Карэя, Тайвань, Сінгапур, Малайзія... Наш паўночны сусед Фінляндыя прымае заканадаўчыя меры, каб абмяжоўваць выпуск сельскагаспадарчай прадукцыі, лішні якой няма куды дзець. (Фінскі фермер заплаціць калі 1800 марк штрафу, калі засее звыш нормы адзін гектар зямлі).

А мы, пабудоваўшы сацыялізм на адной шостаі частцы зямнога шара, да чаго дайшлі і куды коцімся? А хіба ў нас не маглі быць іншыя? Я зноў паклічу ў сведкі гісторыю. Яшчэ ў 1920 годзе, у праграме Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (аўтарам яе, як высветлілі нашы даследчыні Аляксей Каўна і Арсен Ліс, з'яўляецца не Алякс Гарун, а Арнадз Смоліч) прагучалі прарочыя папярэджанні і пра магчымую перспектыву «бюракратычнага сацыялізму», і пра непэраможнасць эканамічнай катастрофы пры спробах безад-

казных, непадрыхтаваных сацыялістычных пераўтварэнняў у сельскай гаспадарцы, і пра магчымую перспектыву рашучых выступленняў рабочага класа супраць такога сацыялістычнага ладу, што не апраўдае надзей народа. І хіба ж не збыліся ўсе гэтыя прадказанні?

Сённяшняя катастрофічная становішча — непасрэды вынік манополі на ўладу, або, кажучы па-навуковаму, дыктатуры пралетарыяту. Як вядома, ад імя гэтага так званага пралетарыяту бескантрольна дзейнічала невялікая групка, інтарэсы і погляды якой найбольш поўна і дакладна ўвабраў, сфармуляваў і ўвасобіў у практычныя справы ні хто іншы, як Сталін. Той самы, які пазней прыбраў з дарогі сваіх колішніх сяброў і алекуюноў. І тыя, што вылучалі і падпіралі Сталіна, атрымалі ад яго тое, што заслужылі.

Інфекцыя бесчалавечнасці і дзікасці ў часы Сталіна праікала ва ўсе поры і шчыліны дзяржаўнага арганізма. Яна і ў нашы дні з цяжкасцю падаецца лячэнню.

Сёння ў афіцыйных партыйных дакументах мы ўсё яшчэ ніяк не знойдзем праўдзівай ацэнкі тых падзей, іх аналізу, аб'ектыўнага асэнсавання тагачасных працэсаў. Такая палітыка падрывае давер да партыі, капае пад ёй яму. А ўжо настала пара паставіць і вырашыць канчаткова пытанне аб адносинах да сталінскага мінулага, да сталінізму ў палітыцы, эканоміцы, партыйным будаўніцтве.

IV.

1989 ГОД падзеямі ў Польшчы, Венгрыі, Чэхаславакіі, ГДР, Румыніі, Балгарыі, Кітаі, Афганістане ды і ў нашай краіне канчаткова даказаў, што сталінская мадэль грамадскага ладу, створаная на развалінах сацыялістычнай ідаэлогіі, пацярпела поўнае банкруцтва.

Чаму на развалінах? На працягу 20—30-х гадоў Сталін нанёс сакрушальныя ўдары па сацыялізму як ідаэлогіі, якая зарадзілася і развівалася на аснове вывучэння заканамернасцей развіцця чалавечага грамадства і заклікала была паскорыць гэтае развіццё, ліквідаваўшы ўсё тое, што яму замінала. А самае галоўнае ў тым, што ажыццяўляцца ўсё гэта павінна было ў інтарэсах простага чалавека.

Многіх уводзіць у зман сацыялістычныя фразеалогія, якой карыстаўся Сталін. Дык можна нагадаць, што і гітлераўская партыя афіцыйна называлася «нацыянальна-сацыялістычнай нямецкай рабочай партыяй».

Сёння мы перажываем ломку старых партыйна-дзяржаўных структур і ўяўленняў. Але каб яна прынесла найменш шкоды, неабходна дастаткова выразная перспектыва пераходу да рэальнага народаўладдзя. І пры гэтым не забываць, што сапраўдная дэмакратыя мае свае вельмі выразныя акрэсленыя межы, за якімі яна можа перарасці ў анархію, тэарызм, неабмежаванае раздолье для мафій.

У сярэдзіне лютага г. г. я быў сведкам такога здарэння. У гарадскім пасажырскім аўтобусе насупраць уваходных дзвярэй на аднамесным сядзенні ехала маладая жанчына. У нейкі момант да яе падсеў мужчына гадоў каля 30-ці, спіхнуў яе, каля яго ўладкаваўся яшчэ адзін. Побач стаялі іх кампаньёны — усяго іх было 5 чалавек. Зірнуўшы на іх, я чамусьці ўспомніў Сумгаіт, Баку, Ферганскую даліну, Душанбе. І ўявіў, што было б, калі б ім сёння далі ў рукі зброю і дазволілі сва-

бодна карыстацца ёю. Яны, як мне падумалася, з аднолькавым энтузіязмам маглі б граміць магазіны, міліцэйскія машыны або біць актывістаў БНФ ці розных нефармалаў. Ім абы поўная дэмакратыя.

Наша задача сёння — агульнымі сіламі, агульнымі намаганнямі шукаць такі выхад, які б прадухлілі і трагедыю 1917—1920 гадоў, і румынскі або польскі варыянт, або і нейкі іншы, яшчэ не выпрабаваны гісторыяй, з ператварэннем нацыянальных рэспублік у зоны палітычных землетрасенняў, неўтаймаваных анархій — з разбураўнямі, пагромамі, тэрарам, мільёнамі або і дзесяткамі мільёнаў беганцаў.

Усяго можна спадзявацца. І таму мы калектыўна павінны думаць, як прадухліліць агульную бяду. Але я не разумею, чаму тыя, хто трымае ў руках лямцы дзяржаўнага кіравання, не могуць усваяваць маштабы небяспекі і ўсё яшчэ дзейнічаюць так, быццам у запасе ў іх цэлыя пяцігодкі. Чаму працягваецца наша спусташальная безгаспадарчасць і безадказнасць у эканамічнай, дзяржаўнай, палітычнай дзейнасці?

Нам ніхто не паможа, калі мы не выратуем сябе самі. Для выхаду з тупіка ёсць у нас усе магчымасці: магутны прамысел, вы і інтэлектуальны патэнцыял, велізарныя рэсурсы сыравіны. Але ўсё гэта губіцца і скоўваецца ўсімі тымі законамі і беззаконнем, што выпрацоўваліся і афармляліся ў закасаўшэлю, даграматyczną, непарушную сістэму на працягу доўгіх дзесяцігоддзяў. А становішча ў краіне з кожным месяцам усё пагаршаецца.

Ад з'езда КПСС — пры ўмове, што дэлегаты і сапраўды будуць прадстаўляць партыю, а не партапарат — я чакаю праўдзівай ацэнкі ўсёй дзейнасці нашага дзяржаўнага кіраўніцтва. І хацеў бы, каб найвышэйшы партыйны форум:

1. Канчаткова адмежаваўся ад сталінізму ў праграме дзейнасці, статуте, назве, у ацэнцы сутнасці сталінізму як ідэяна-палітычнай дактрыны, што завяла сацыялістычную ідаэлогію ў тупік;

2. Праўдзіва асэнсаваў гісторыю нашай краіны і партыі — з канчатковым адмаўленнем ад фальсіфікацыі, ад замоўчвання ў афіцыйных дакументах злачыстваў Сталіна, яго памагаты і апырчыкаў;

3. Пакончыў з дагматычнымі ўяўленнямі аб так званай дыктатуры пралетарыяту, аб шляхах пераходу ад капіталізму да сацыялізму, з нерэальнымі лозунгамі, перажыткамі інтэрнацыяналісцка-імперскіх канцэпцый і амбіцый;

4. Ажыццявіў у партыі рэальную перабудову, узаконіўшы сістэму дэмакратычных выбараў усіх партыйных органаў, паставіўшы іх пад кантроль партыі — з увядзеннем рэфэрэндумаў і галасавання вотаў даверу ўсім партыйным камітэтам і інстанцыям;

5. Стварыў у рамках статута механізм, які дазваляў бы сістэматычна ачышчаць партыйнае кіраўніцтва ўсіх узроўняў ад людзей недобрасумленных, некомпетэнтных, безадказных, абавязваючы ўсе партыйныя органы друку публікаваць выказванні і меркаванні камуністаў і беспартыйных аб дзеяхчыхах любага рангу;

6. Прыняў рашэнне аб ліквідацыі ўсіх непатрэбных звянаў, структурных падраздзяленняў і ўмацаванні прывічных арганізацый з забеспячэннем ім адпаведных правоў.

НАШЫ ПРОДКІ верылі ў сацыялізм як у выратаванне. Сёння ў вялікай частцы грамадства ад гэтага веры не засталася і следу. Зусім не пад уплывам варажой прапаганды.

Калісьці У. І. Ленін сцвярджаў, што сацыялізм пераможа капіталістычную сістэму больш высокай прадукцыйнасцю працы. А яна магчыма толькі пры ўмове больш дасканалай арганізацыі ўсяго вытворчага працэсу, выкарыстання гатовай прадукцыі, уславернага расноўвання творчай ініцыятывы кожнага члена грамадства, аператыўнага выкарыстання ўсіх дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу, стварэння найбольш спрыяльных і аптымальнаў умоў для развіцця навукі і тэхнікі. Па ўсіх гэтых паказчыках мы безнадзейна адстаём. Сталінская мадэль грамадскага ладу запыроневаала чалавека, скоўвала яго творчую ініцыятыву, адзучвала думаць. Калі з'езд партыі створыць умовы для лямкі ўсяго, што стрымлівае грамадскі прагрэс, мы пераадолеем крызіс.

Лёс нашай партыі — у руках дэлегатаў з'езда. Паспех перабудовы будзе ў значнай меры запраграмаваны на тых партыйных сходах, дзе мы будзем выбіраць сваіх паўнамоцных прадстаўнікоў на ўсесаюзнай і рэспубліканскіх форумах. Сама выбарчая кампанія пакажа, наколькі мы дараслі да нардональных перамен, да дэмакратыі і ці гатовы мы самі вырашаць свой лёс.

Вершы розных гадоў

Досвіткам

Снег досвіткам кусты зацерушуй,
А дрэвы апраунулі белыя кашулі.
Лягчэй мне стала на душы,
Пра тое напісаў, чаго яшчэ не чулі.

Зайздросчу кусціку калючаму
шыпшыны,
Яго не зломаяць далікатныя далоні.
Таму і вылез ён са снегу, як з прырыны,
І атрасае зацярушаныя скроні.

Я радуся, бо не гасне творчае
натхненне,
Па-маладому б'ецца стомленае сэрца.

Я сын не абяздоленанага пакалення,
Якое ў час любви не ломіцца, не
гнецца.

1960

Роздум

Ці варта наймудрэйшага караць
так строга,
Рваць на кавалкі помнік —
бронзу, сталь...
Сабраў бы я па ключыку з усіх
астрогаў,
Па вусы неўміручага абклаў, каб ён
мацней стаяў.

Няхай бы ведалі далёкія стагоддзі,
Што жыў між намі на злачынксты
геній...

Над нашаю радзімай сонца не
заходзіць,
Таму знікаюць вычварныя цені.

1963

У дзень, калі быў знішчаны галоўны
помнік І. Сталіну ў Мінску.

Яблыні на ўзгорках

Я расказаў аднойчы мастаку Тычыну,
Майму настаўніку, шмат год таму назад,
Між кедрў у тайзе убачыў я рабіну,
Якая нагадала родны дом і сад.

Калі звисалі гронкі важкія рабіны,
Галінкі ў ягадах хіліліся да долу.
Я край таежны радасна пакінуў,
Прыемна стукалі па рэйках колы.

Каля падмурка ў вёсцы
спаленае хаты
Мне яблынка сухая кінулася ў вочы.
Мне прыгадаўся час цяжкі, пракляты,
Калі мяне трымалі ў закутках
паўночных.

Настаўнік, дарагі мой Анатоль Тычына
Падараваў карціну «Яблыні на
ўзгорках».
Мне прыгадалася таежная рабіна,
Глядзець на яблыню на сэрцы
было горка.

1968

Спіць вечным сном

Млынар

Зламалася крыло
На горцы ў ветраку,
А ён калісь малоў,
Даваў людзям муку.

На жорнах пылу пласт,
На столі павуці:
— Была мука і ў нас,
Цяпер няма мукі.

Прышоў з вайны млынар
Без правае рукі:
— Зноў будзе гаспадар,
Зноў будзе шмат мукі.

Млынар цяпер ляўша,
Не быў калісь такім:
— О, добрая душа,
Няма ж у нас мукі!

Маўчыць стары вятрак,
Вядома, без крыла:
— Абыдземся і так,
Свая ж мука была.

З райцэнтра возяць хлеб,
Ён з аржаной мукі,
Ён пачарсцвеў, акрэп,
Як добра, што й такі!

Ляўша нядоўга жыў,
Памёр ад старых ран.
Таблічка на крыжы...
Спіць вечным сном млынар.

Між быльнягу вятрак.
Сцяжынка зарасла.
Ён як бабыль-бядак,
Як лодка без вясла...

1986

Кароткая ў тваім жыцці

была вясна

Светлай памяці паэта
Яўгена КРУПЕНЬКІ

У месяцы маленькім зімнім лютым
Дождж церушуй нібы з асенніх хмар,
Спыніліся працяглыя нялёгкія пакуты
І сэрца неспакойнае тваё, пясняр!

Усе, хто цябе ведаў і любіў, і знаў,
Свой смутак выжакуць балочым словам.
Кароткая ў тваім жыцці была вясна,
Паэта з вёскі Сыськаўкі з-пад Шклова
1990

ПРЫКМЕТА нашага ча-
су — усеагульная ціка-
васць да гісторыі. Сё-
тое мы апошнім часам спазна-
лі, але, тым не менш, гісторыя
нашай уласнай нацыі, на
жаль, усё яшчэ застаецца для
нас за сямю замкамі, у тым
ліку і гісторыя не зусім далё-
кая па часе.

Калі цікавы чытач зазірне
у БелСЭ, то даведаецца, што да
1939 года на тэрыторыі Заход-
няй Беларусі існавала значная
колькасць палітычных партыяў
і групавак, найбольш папуляр-
нымі і масавымі сярод якіх бы-
лі БСРГ (Беларуская сялянска-
рабочніцкая грамада), БХД (Бе-
ларуская хрысціянская дэмак-
ратыя), БПСР (Беларуская пар-
тыя сацыялістаў-рэвалюцыяне-
раў), БРА (Беларуская рэвалю-
цыйная арганізацыя), КПЗБ (Ка-
муністычная партыя Заходняй
Беларусі) і іншы. Праўда, няг-
ледзячы на гэтую палітычную ак-
тыўнасць, а, можа, і дзякуючы
ёй, урад Пілсудскага жорстка
падаўляў усялякія праявы на-
цыянальна-вызваленчага руху,
абуджэння нацыянальнае сама-
свядомасці заходніх беларусаў.
Гэтак жа сама амаль, як урад
Сталіна на тэрыторыі БССР, і
хоць Заходняя Беларусь была
аддзелена ад БССР дзяржаўнаю
мяжой, аднак палітычнае жыц-
цё яе заўсёды аказвала ўплыў
на тых працэсы, якія адбывалі-
ся ў Савецкай Беларусі, і наад-
варот.

Пасля ўз'яднання Заходняй
Беларусі з БССР, усе палітыч-
ныя партыі зніклі, апрача ад-
ной, ды традыцый аказаліся жы-
вучымі. На тэрыторыі Польшчы
засталася пражываць частка
беларускага этнасу, якая налічвала
ад 0,3 да 0,5 мільёна чалавек і
расселена ў асноўным на тэры-
торыі Беластоцкага ваяводства.
Яшчэ зусім нядаўна пра жыц-
цё беластоцкіх беларусаў мы
амаль нічога не ведалі. Зрэшты,
і яны самі не праявілі асаблі-
вай палітычнай актыўнасці.
Дзейнасць БГКТ (Беларускага
грамадска-культурнага таварыс-
тва) абмяжоўвалася ў асноўным
выданнем газеты «Ніва» і куль-
турна-асветніцкай работай.
Працэс нацыянальнага адра-
джэння, які распачаўся на
тэрыторыі БССР, утварэнне раз-
настайных неформальных ру-
хаў і аб'яднанняў не магло ста-
ноўча не паўплываць і на са-
масвядомасць беластоцкіх бе-
ларусаў.

Так упершыню пасля п'яцідзе-
сяцігадовага перапынку ў Польш-
чы адраділася палітычная
партыя беларусаў. А адбывалася
гэта так...

Летась у канцы года ў Бе-
ластоку быў апублікаваны
праект праграмы Беларускага
грамадскага камітэта «Грама-
да», дзе адзначалася, што
агульны крызіс, у якім апыну-
лася польскае грамадства,
яшчэ ў большай ступені за-
крэпуў беластоцкіх беларусаў.
Усходняя Беластоцчына за
апошнія дзесяцігоддзі была
даведзена амаль да поўнага
эканамічнага заняпаду. Крызіс
сельскай гаспадаркі ў выніку
неспрыймальнай падаткава-крэ-
дытнай палітыкі прывёў да та-
го, што зямельныя надзелы
сялян перайшлі ў асноўным у

дзяржаўны зямельны фонд.
Запусценне вёсак узмацніла
асіміляцыю і падрыхтавала
глебу для ідэі польскай калані-
зацыі рэгіёна. Слаба развіла-
лася інфраструктура ўсходняй
Беластоцчыны, вынічалася
прырода, асабліва лясы. Не
было спрыяльных умоў для
развіцця беларускай культуры,
асабліва ў яе сучасных і пра-
фесійных формах, а таксама
для функцыянавання белару-
скіх школ і іншых навучальных

каў ці працы па гісторыі гэта-
га краю?

Ды і цяпер якое ўражанне
можа скласціся ў Польшчы
пра беларусаў і Беларусь, калі,
пагодле паведамленняў
друку, польскія класы з'явіліся
ў большасці школ Гародні, і ў
той жа час у абласным цэнтры
Беларусі існуе толькі адзін бе-
ларускі клас з 16 вучнямі? Не,
я нічога не маю супраць паля-
каў і польскіх класаў ці школ,
але ж да якой ступені звырад-

нага руху.
«Грамада» была ўтворана як
зародак будучай Беларускай па-
літычнай партыі. Як паведам-
ляе «Ніва», «Вонкавы абставі-
ны — жахлівае эканамічнае
становішча ў краіне і раз'ятра-
ны польскі шавінізм — прыму-
шалі «Грамаду» да радыкаль-
ных крокаў». І вось 10 лютага
1990 года ў Беластоку адбыўся
ўстаноўчы кангрэс Беларускай
партыі. З уступным словам вы-
ступіў вядомы беларускі пісь-
меннік Сакрат Яновіч. Прамоў-
ца падкрэсліў, што «стварае-
мая партыя — партыя абаро-
ны беларусаў ад смерці». Апра-
ча культурнай, для выратаван-

менты гаспадарча-культурнай
аўтанамізацыі, хоць і не ста-
віцца мэта стварэння тэрыта-
рыяльнай беларускай аўтаномі-
іі. Каардынацыйным органам
беларускага руху ў Польшчы
павінна стаць Рада беларускіх
партыяў і арганізацый.

У зацверджаным кангрэсам
статуце партыі (па ягоным
праекце зрабіў даклад юрыст
Пятро Юшчук) адзначаецца,
што найгалоўнейшым абавяз-
кам партыі з'яўляецца «змаца-
ванне тоеснасці Беларускага
народа ў Рэчы Паспалітай і аб-
рона яго палітычнага, куль-
турнага, рэлігійнага і нацыя-
нальнага суверэнітэту». У пар-
тыі замест традыцыйнага член-
ства ўведзены прыярытэтныя
удзельніцтва. Галоўным органам
абвешчаны Кангрэс, які збіра-
ецца раз у два гады. Функцыі
ЦК выконвае Галоўная рада
на чале са старшынёй. Выка-
наўчым органам з'яўляецца
Краёвая управа, якую ўзна-
чае абвешчаны каардынатар.
Кіруючымі органамі мясцовых парт-
арганізацый будучы тэрытары-
яльныя рады, паўнамоцныя
прадстаўнікі якіх уваходзяць
у Галоўную раду. У структу-
ры кіраўніцтва прадугледжана
і Рэвізійная камісія.

У час дыскусіі на кангрэсе
разглядалася пытанне аб на-
зве партыі. З сямі прапанаваных
варыянтаў у выніку тайнага
галасавання перамагла
назва — Беларускае дэмакраты-
чнае аб'яднанне (БДА).

Былі праведзены выбары кі-
руючых органаў БДА. Стар-
шынёй Галоўнай рады абраны
Сакрат Яновіч, намеснікамі
старшыні — Яўген Мірановіч і
Ірына Парфянюк. Адным з
сяброў рады стаў вядомы гі-
сторык Юрка Туронак, каар-
дынатарам Краёвай управы
БДА — Віктар Стахвюк.

Кангрэс прыняў адозвы да
БНФ «Адраджэнне» і да бела-
рускай эміграцыі. У хуткім часе
мяркуецца наладзіць вы-
данне бюлетэня БДА.

І ў заключэнне. 23 лютага
створана Рада беларускіх арга-
нізацый у Польшчы, куды
ўвайшлі БДА (Беларускае
дэмакратычнае аб'яднанне),
БГКТ (Беларускае грамадска-
культурнае таварыства), БАС,
(Беларускае аб'яднанне сту-
дэнтаў). У сувязі з набліжэн-
нем выбараў у гарадскія і
гмінныя органы ўлады аргані-
заваны Беларускі выбарчы камі-
тэт, які павінен аб'яднаць
намаганні беларускіх нацыя-
нальных і канфесійных аргані-
зацый у супольным выбарчым
фронце.

Г. Т.

БДА—што гэта?

Навіны з Беластоцчыны

устаноў, бо адсутнічалі дзяр-
жаўныя праваныя гарантыі. Як
вядома, апошнім часам у сув-
язі са зменамі ў палітычным
і эканамічным жыцці Польшчы
пад пагрозай апынулася на-
ват далейшая магчымасць вы-
даваць адзіную беларускую
газету «Ніва».

Зрэшты, дзеля справядлівас-
ці варта адзначыць, што ўсе
гэтыя негатыўныя з'явы выклі-
каны не толькі пасіўнасцю бе-
ластоцкіх беларусаў, ці абья-
кавасцю да іх патрэб палякаў.
У пэўнай ступені такое стаў-
ленне да палітычных, эканамі-
чных і культурных пытанняў
жыцця беларускай меншасці
на Падляшшы выклікала
на станах беларускай культу-
ры і нацыянальнай самасвядо-
масці ў фармальна суверэнай
(згодна Канстытуцыі) дзяржа-
ве—БССР. У часы, калі ў ста-
ліцы Беларусі не засталася не
тое што ніводнай беларускай
школы, але нават і ніводнага
класа, калі вярхушка намен-
клатуры, вясковая па пахо-
джанні, не можа і двух слоў
звязаць па-беларуску, калі
прымаюцца ганебныя ўказы
пра забарону спракаветнай на-
цыянальнай сімволікі, калі бе-
ларускамоўны друк мае мізэр-
ны тыраж — наўйна чакаць
асаблівага росквіту беларус-
касці ў іншай, чужой дзяржа-
ве. А на добры толк, чаму б
хоць бы невялікую частку
сродкаў, выдзяляемых на роз-
ныя бязглузда прэстыжныя
праекты (тыпу «ракаўскага
дэспейлэнду») не адпусціць на
культурныя патрэбы суайчын-
нікаў за мяжой? Альбо замест
друкавання рознай папышліва-
траскучай макулатуры выдаць
творы беластоцкіх пісьменні-

неласці дайшло выкармленае
нашым народам чыноўніцтва,
калі гатова ў родным краі
ўвесці любую мову, хай сабе і
кітайскую, абы толькі не бела-
рускую!

На шчасце, дэмакратычныя
змены як у Савецкім Саюзе,
так і ва ўсёй Усходняй Еўро-
пе надаюць аптымізму. Рэфор-
ма самакіравання ў Польшчы
дае пэўныя патэнцыяльныя
магчымасці і для развіцця на-
цыянальных меншасцяў.

Як адзначаецца ў праекце
праграмы «Грамады», «...якраз
самаўрад найпаўней забеспеч-
вае кожнай грамадскай маг-
чымасці існаваць і развівацца.
З яго ўвадзеннем скончыцца
час загадаў неадзе зверху, ды
на чужой мове. Наша доля ў
нашых руках. Наш грамадскі
патэнцыял дазваляе вырашаць
большасць уласна нашых праб-
лемаў сваімі сіламі. Дзеля гэ-
тага неабходны нам свой, бе-
ларускі грамадска-палітычны
рух».

Не так даўно ў «Ніве» была
апублікавана серыя артыкулаў
старшыні БГКТ, вядомага па-
та і навукоўца Алеся Барскага
пра неабходнасць стварэння ў
сувязі з развіццём шматпарты-
ійнай сістэмы ў Польшчы ле-
вай партыі, якая б адстойвала
нацыянальны інтарэсы бела-
русаў, больш таго, каб прадухі-
ліць шкодны манопалізм ідэй і
думак, лепш было б стварыць
некалькі беларускіх партыяў.
Першай такой ластаўнай стала
ініцыятыўная група, якая ўзя-
ла назву Беларускі грамадскі
камітэт «Грамада». Гэты камітэт
меў свайго папярэдніка — ства-
раны 11 лютага 1989 года Бе-
ларускі клуб, які вылучыў на
выбары ў Сейм Польшчы двух
незалежных беларускіх канды-
датаў: Яўгена Мірановіча і Са-
крата Яновіча. Нягледзячы на
тое, што кандыдаты на выбары
не перамаглі, перадыбарчая
кампанія стала штуршом для
развіцця беларускага палітыч-

ня беларускага этнасу неабход-
ны гаспадарчя і палітычная
дзейнасць. Фальклорны вары-
янт культуры, які да гэтага іс-
наваў, не стрымлівае працэс
знікнення беларускай меншасці
з гістарычнай арэны. Вырата-
ванне беларусаў як народа ў
тым, каб «панікнуць жыццё дэка-
лімі, што трымаюцца панснае
клямі, адцыці з парабнаван-
ня ў чужым двары». «Парла-
менцкія выбары летас паказа-
лі, што мы не ліліпуты, — га-
варыў С. Яновіч. — Значна леп-
шых дасягненняў услед за ўсім
гэтым мы павінны спадзяваць-
ца ў выбарах у самаўправы».

Справаздачу пра дзейнасць
БГК «Грамада» зрабіў Віктар
Стахвюк. Выступленне Алега
Латышонка было прысвечана
аналізу эканамічнага станові-
шча ўсходняй Беластоцчыны,
падкрэслівалася каланізацый-
ная пагроза для так званай
«усходняй сяіны» — самай за-
няядбанай паласы Беластоцчы-
ны. У выступленні Яўгена Мі-
рановіча адзначалася, што пра-
цэс надання шырокіх паўна-
моцтваў органам мясцовага са-
макіравання ў гарадах і гмінах
прадастаўляе беларусам маг-
чымасць вырашаць свае спра-
вы самім на сваёй этнічнай
тэрыторыі. У галіне сельскай
гаспадаркі партыя бачыць
перспектыву ў развіцці сярэд-
ніх па памерах індывідуальных
гаспадарак фермерскага тыпу.
Падаткі ад зямлі павінны служыць
для развіцця гаспадарч-
чай і паслуговай інфраструкту-
ры краю. Намечаны значныя
захады па развіцці культуры,
уклюкаючы такія як сучасныя
гарадскія формы, як нацыя-
нальны тэатр і эстрада, адра-
джэнне і пашырэнне сеткі бе-
ларускіх школ, у якіх вывуча-
ліся б нацыянальная мова і
гісторыя. У праграме прадуг-
леджваюцца некаторыя эле-

Крыстаф Хойбнэр — нямецкі пісьменнік сярэдняга пакалення — некалькі гадоў таму паспяхова зарэкамендаваў сябе як паэт (пераклады ягоных вершаў ужо друкаваліся ў «ЛіМ»).

Цяпер Хойбнэр напісаў кніжку кароткіх апавяданняў, у якіх даміруе экзістэнцыялістычная тэма чалавечага існавання ў высокаразвітую тэхналагічную эпоху, не пазбаўленую, аднак, сваіх бед і цяжкасцей, адной з якіх з'яўляецца адчужэнне, адзінота асобы ў мірагалюддзі вялікага багатага заходнеўрапейскага горада. Крыстаф Хойбнэр вядомы таксама як грамадскі дзеяч, адзін з кіраўнікоў пацыфіскай «Акцыі збавення», што ня мала робіць для збліжэння нямецкага і савецкага народаў, пераадолення драматычных праблем, выкліканых апошняй вайной.

Ніжэй друкуюцца два апавяданні з памянёнай кніжкі Крыстафа Хойбнэра.

Васіль БЫКАЎ.

Запрашэнне ў рэстаран

— Ага, — сказаў ён і паспрабаваў радасна ўсміхнуцца, — ага, ага...

І гэта ўсё за тое толькі, што ён тры тыдні таму назад дапамог Бюнеману ў падрамантанаваным летніку пераслаць цёмна-зялёным дываном падлогу. Зрэшты ж, ён ужо атрымаў трыццаць марак. Фраў Бюнеман пасля зробленай працы адлічыла яму на кухонны стол, і Крэмзэр пасля яшчэ з прыемнасцю прапусціў чарчыну. Ён проста не трымаў вельміваўдзячных людзей, і фраў Бюнеман была яму непрыемная. Яе прыветлівасць здавалася яму спачувальнай, проста пацудэвай. Ён лёгка мог уявіць, як фраў Бюнеман казалася свайму мужу: Я сустрэла гера Крэмзэра ў Эдэнаў і запрасіла яго на вячэру. Ён быў такі рады, такі рады. Небарака, адзін на старасці, ды яшчэ ў гэтым сваім пансіёне. Не, Крэмзэр з агідай думаў пра запрашэнне на вячэру. Мусіць, давядзецца апрагнацца ў гарнітур. Фраў Бюнеман яна ж такая...

Калі ў чацвер да яго явіўся гер Бюнеман, — Крэмзэр якраз вярнуўся ад Эдэнаў, дзе ён як звычайна сёк на дрэвы скрынкі з-пад гародніны і раздзіраў на кавалкі кардон — ён аддаўся сваёй долі.

Сёння вечарам стол, сказаў гер Бюнеман, нешта дужа адмысловае: італьянскі рэстаран, піцэрыя, мы заедзем па вас на машыне каля васьмай гадзіны.

Дзякую, гер Бюнеман, каля васьмай буду чакаць ля пансіянаты, увечары тут цемнавата, ведаецца.

Без дваццаці восем Крэмзэр стаяў каля ўваходу ў пансіянату. На ім быў яго стары цёмна-сіні гарнітур і шэры гальштук-шліфс.

Апошні раз быў у гарнітуры на пахаванні Гервінскай, падумаў Крэмзэр. Яна памерла на пачатку ліпеня, і Крэмзэру яшчэ добра памяталася спека на дварэ. Ён так спацеў на пахаванні.

А цяпер быў канец верасня. Летнік Гервінскай у пансіянате ўсё яшчэ быў незаселены. Сваякоў гэта мала абыходзіла, але і прадаваць чамусьці не хацелі.

Учора Крэмзэр там крыху паўпраўляўся. Ён не любіў, калі вакол яго летніка выглядала непрыбранна. Варта было фраў Гервінскай памерці, як вось ужо яе жытло запустэла. А трэба ж, зрэшты, памятаць, што тут яшчэ жывуць людзі, думаў Крэмзэр. І без таго многія паўміралі ў нашай калоніі.

Канец верасня, ціха сказаў Крэмзэр. Зіма на падыходзе. Ён адчуваў яе ўсімі сваімі касямі. Яго знабіла, і ён засунуў рукі ў кішэні.

Дзіўна, гарнітур рабіўся яму ўсё больш вялікі. Ён агледзеў сябе. Можна, я памешнаў, падумаў. Уціснуў галаву ў плечы. Паскуднае запрашэнне.

Бюнеман быў пунктуальны.

Сядайце, усклікнуў гер Бюнеман, і Крэмзэр усцерабіўся на задняе месца. І

Два апавяданні

Крыстаф Хойбнэр

прасачыў, каб не ссунуць дыванок пад нагамі.

Вы ўжо калі бо мелі італьянскі стол, спытаўся гер Бюнеман.

Не, сказаў Крэмзэр, не, яшчэ ніколі.

Ён увогуле не мог успомніць, калі апошнім разам хадзіў у рэстаран. Ён заўсёды еў дома. Дома ён мог рабіць, што хацеў. Каму што да таго, як ён рэзаў хлеб і ці вымаў устаўную сківіцу, калі еў кілбасу.

Фраў Бюнеман зусім не сказала нічога. Можна, яна праз увесь вечар увогуле словам не акажацца, думаў Крэмзэр. Толькі калі гер Бюнеман папытаўся, ці зручна сядзіцца табе, Анэлізе, тая сказала, — канечне.

Маёй жонцы баліць галава, сказаў гер Бюнеман.

Крэмзэр не ведаў, што адказаць на гэта і ці ўвогуле ад яго чакалі адказу. Ён утуліўся на сваім месцы і зрабіў выгляд, што глядзіць у аkenца. У многіх вокнах ужо гарэла святло, у многіх кватэрах глядзелі тэлевізары.

Крэмзэр быў рады, калі нарэшце прыехалі. Рэстаран называўся «Піночыё». Назва яму ні пра што не гаварыла.

Кельнер пасадзіў іх за стол. Гер Бюнеман паказаў Крэмзэру ягонае месца. Калі ласка, гэта ваша месца, сказаў ён.

Рэстаран быў запоўнены напалавіну.

Пазней, у дзесяць—адзінаццаць, палаўнее, сказаў гер Бюнеман, калі скончаць тэатры.

Тэатры, падумаў Крэмзэр. У яго перасохла ў роце. Піва выпіў бы зараз. Вялікі куфаль і каб меней шуму.

Кельнер прынёс меню. Спяра падаў фраў Бюнеман.

Крэмзэр асцярожна пагартаў сваё. Назвы страў гучалі каласальна.

Можна, мы вам што прапануем, сказаў гер Бюнеман, можна, піцца альбо з мясновага што, можаце выбраць і локшыну, спагелі, напрыклад.

Крэмзэр кінуў. Яму было ўсё роўна.

Фраў Бюнеман чытала меню быццам кнігу. Яна глядзела ўніз.

Гер Бюнеман паглядзіў яе па плячы і сказаў: Гэта пойдзе, дарагая?

Яна не адказала.

Калі яна гартала сваё меню, ён сказаў: Якое возьмем віно? Чырвонае, белое?

Крэмзэр кінуў. Ад віна яго брала пятайка.

Чаго панства жадае, спытаўся кельнер.

Бюнеман загадаў: тры піццы па-хатняму і літр фраскаці.

За сталом не было чаго

рабіць. Меню кельнер зabraў. Хвіліну-другую яны маўчалі, пакуль гер Бюнеман не сказаў: Спадзяюся, вячэра не задоўжыцца.

Фраў Бюнеман пашукала ў сумачцы цыгарэт.

Крэмзэр не ведаў, чым ён можа паспрыяць гутарцы, а ісці ў туалет, здалося яму, яшчэ зарана. Ён зрабіў выгляд, што разглядае памяшканне.

Тут міла, праўда ж, сказаў Бюнеман.

Крэмзэр кінуў.

Прайшло дзесяць мінут, і яны скупа перагаворваліся за сталом. Часцей за ўсё гер

Бюнеман, у такіх міленькіх вечар усім разам.

Яны паднялі кілішкі.

Крэмзэр пачуваўся несамавіта. Ён ужо не быў пэўны, што сапраўды зачыніў дзверы ў туалете.

Спадзяюся, вы не прастудзіцеся, сказаў ён да фраў Бюнеман. Памятаю яшчэ, як я з маёю жонкаю ездзіў на курорт у 1957 годзе ў Дрыбург, тады мы кожны дзень абедалі ў рэстаране. «Беласнежка і сем гномаў» — называўся. На дзвярах висела вялікая шыльда: Добрая паспалітая кухня. Жонка тады ўвесь час казала: Добрая

паспалітая кухня, смеху варта, адкуль тут так дзьме.

Сапраўды цягнула. Яна тады захварэла на грып, так што мы мусілі перапыніць лячэнне. М'яне гэта толькі ўсцешыла. Мне неяк не выпадае цэлы дзень нічога не рабіць, а ўвесь захварэў ад гультайства.

Фраў Бюнеман недаверліва зірнула на яго.

Ён быў рады, што якраз у гэты момант кельнер вынес ежу.

Ага, значыцца такая яна, іхняя піцца. Як блін з памідорамі. А пасярэдзіне піццы печаная яйца.

Фраў Бюнеман разгледзела прыбор бліжэй. Тады працерла сурвэткай. Мусіць, мылі ў машыне, сказала.

Гер Бюнеман асцярожна глянуў на жонку. Ён яўна баяўся, што яна клікне кельнера і запатрабуе другія прыборы.

Крэмзэр заўважыў, што яго кашуля пад пахамі ўжо ўзмакрэла. Як на пахаванні Гервінскай, падумаў ён.

Я люблю яечню, сказаў ён геру Бюнеману і паказаў на піццу. У маіх бацькоў. У маіх бацькоў у Коніцы была ітушкаферма, гэта ў заходняй Прусіі, дзе цяпер палікі. Шэсцьдзесят курэй, і ўсе добра несліся. Нашага пёўна ўсе суседзі баяліся, баявіты быў певень. Адзін раз ён ледзь не адшчыкнуў вуха суседаваму сыну. Ледзь да суда не дайшло. Але бацька мусіў-такі заплаціць нарэшце адступнога. Я змалку люблю яечню. І курынае мясца, вядома. Ведаецца, як гэта цяпер там тыя называюць курэй—бройлера. Чаго толькі чалавек не панавыдумляе.

Ах, там тыя, людзі, сказала фраў Бюнеман, тычнуўшы відэльцам у паветра.

Ну, ешце, гер Бюнеман, сказаў гер Бюнеман. А то выстыгне.

Крэмзэр еў...

Калі Бюнеман высадзілі яго каля летніка, Крэмзэр шчыра падзякаваў. Машына хутка ад'ехала.

Крэмзэр пайшоў па садовай спежцы да свайго летніка. Трэба мне чарку гарэлкі, падумаў Крэмзэр, бадай, адну чарачку, як сказала б фраў Бюнеман. Усміхнуўся.

На кухні ў сябе ён наліў вялікую чарку. Праз акно відзён быў дамок Гервінскай.

Ён выйшаў за дзверы. Неба было чыстае, ні хмурынікі. На небе вісеў месяц. Як піцца, ціха сказаў Крэмзэр.

Ён падшоў да куста парэчак, расшпіліўся і пусціў высокі струмень. Засмяяўся.

І пайшоў спаць.

Той канец свету

Крэмзэр думаў: Добрыя закутачак, лаўка за кустамі, яшчэ вільготная трава. Крэмзэр чуў, як займаўся новы дзень на аўтастрадзе, што вяла да цэнтра—далёкі гул, гудок-другі—і растае ў паветры, горад прачынаўся, стукаталі дзверы, тупат на лясвіцах, людзі спешна за-паўнялі тунелі метро... Заходзьце... выходзьце... паспайцеся!.. Пачакайце наступнага цягніка!

Дзень пачаўся, і Крэмзэр задумаўся.

Я—што гадзіннік, думаў Крэмзэр, гадзіннік, які адстае: занадта мала думаў у жыцці. Надта мала пытаўся—чаму і адкуль і куды.

Цяпер ён спрабаваў нагнаць. Прабгаючы ў думках: назад у дзяцінства, бацькі, ледзь рухомыя малюнкi, уявы, фразы, якія выплывалі з даўніх-даўн. Дзень добры, Артур, казалі «фразы», а ты заўсёды слухаўся, быў рахманы? Гэта бабуля.

Маленькая і старая, яе неяк увесь час кудысьці неслі; палявы гасцінчык у Прозэ-кене і пахванне, адно, другое... Ці так яно ўсё было, што ўзгадвалася?

Так, бабуля, думаў Крэмзэр, заўсёды слухаўся, занадта рахманы.

Крэмзэр сядзеў зусім ціха і ў яго было прыемнае адчуванне, што ён зноў на пачатку. Зноў і зноў ён думаў пра такую раніцу, калі ён са сваім школьным таварышам улотай выправіліся да мора. Добрых кіламетраў пляч яны беглі, увесь час плячыма адчуваючы матчыну забарону.

Мора тады было зусім спакойнае, хвалі пабліскавалі сонечнымі блікамі, і ім здавалася, што яны вось так адразу маглi б пайсці нагамі па вадзе, напасткі аж на той канец свету...

Так яно было, думаў Крэмзэр, так было тады. І тая раніца ніколі не выпадала з памяці.

Сябар, яго звалі Рыхард, пазней вывучыўся на шаўца. У 1940 годзе ён загінуў у Францыі, у 33 гады, на тым канцы зямлі.

Крэмзэр падняў галаву, азірнуўся навокал: ягоныя кусты, ягоны сад, ужо і газоны стрыгчы пара, праца на насялялудне.

А да полудня трэба ісці штось купіць, не тое, каб нешта дужа пільнае, ну, хоць бы газету, крыху масла, спецнабор. Раней гэта рабіла жонка.

Яго жонка, яна вельмі любіла купляць. Не тое, каб купляць дзеля куплі, а больш каб выходзіць з пансіянаты. Ён заўсёды ведаў, што яна нічога так не прагнула, як толькі каб пажыць у нармальным доме, скажам, на Фрыдбергштрэсе. І ён ведаў таксама, што яго жонка ніколі не разумела, чаму Крэмзэру так бо карцела застацца жыць у летніку.

Калі яны куплялі што-небудзь новае, з мэблі, ці якую электрапрыладу; нічога нельга было неслі, усё перавозілі на машыне, яна саромелася адраса: яна сапраўды не разумела, чаму Крэмзэр заставаўся і застацца хацеў. «Ты адсталы», казала яна заўсёды.

Пазней, калі нарадзіўся хлопчык, яна дакарала—ты, казала, вінаваты, што хлопчык не выб'еца далей свайго адраса.

Яна яшчэ настойвала, каб хлопчыка ахрысцілі Хайндрам-Гербертам. Крэмзэр лічыў, што і Герберта больш чым за досыць. Але такая ўжо была ў яго жонка: двойное шво, казала, больш носкае. Дзе толькі магла, там старалася адкусіць ад жыцця большы кавалак, веяна ў пагоні, веяна ў бегатні па вуліцах і крамах.

Часам Крэмзэр ішоў ра-
зам з ёю. Угору ўніз па эс-
калатарах. Але дзе ён спы-
няўся, там ёй рупела далей,
дзе спынялася яна, там яго
нуда брала. Аднаго разу ён
затрымаўся каля кніжнага
кіёска, там ляжала кніга пра
вікінгаў, якую хацелася па-
гартыць. А побач стаяла кні-
га «У штрафной калоніі».
Жонка толькі зірнула на
яго, і прыйшлося тут жа іс-
ці далей—зноў не тая тэма.

Праз некалькі дзён яна
прывяла кнігу з абанемента-
най бібліятэкі, але гэта каш-
тавала ёй смутку. Яна любі-
ла дэтэктывы. Чытала па два
на тыдзень. У бібліятэку хадзі-
ла кожны панядзелак і ча-
двер. І кожную прачыта-
ную кнігу яна пазначала
ўнізе семнацатай старонкі
малой літарай «к» — Крэм-
зэр.

Часам, калі моцна даляга-
ла самота, Крэмзэр ішоў у
бібліятэку і браў дэтэктывы.
Але не чытаў іх ніколі, ад-
гортваў на семнацатай стар-
онцы і ўсімхаўся, знайшоў-
шы малое «к».

Яго жонка: яна любіла
птушак і мядзведзяў, смех
двой годзе, і кожнага разу,
калі ён купляў мухалоўку,
яна потаікам выкідала яе на
сметнік.

Часта хадзілі ў запарк.
Нават калі хлопчык ужо даў-
но пайшоў з хаты: двое стар-
рых людзей у запарку, ува-
ход пенсіянерам і беспрацоў-
ным за памяркоўную плату.
І яго жонка кожнага разу
брала парасон, нават калі на
ўсім небе не было ні аблач-
ка, ні хмурчкі, а пра-
гноз даваў на цэлы дзень
«без ападкаў». З таго часу,
як на небе пачалася пераз-
бярэха, на пагоду надзей
класці нельга, казала,—ад-
ным словам брала парасон.

А як жонка памерла, дык
ужо ані разу ў запарку не
быў. Нават на могількі хадзіў
рэдка. Догляд за магі-
лай ён даручыў садоўніку. А
часам хлопчык пасылаў гро-
шы на кветкі.

Зрэшты, колькі ж бо гэта
яму на часе: радзіўся ў
1944-м, ага, значыцца, тры-
ццаць дзесяць. Столькі было
Крэмзэру, калі сын нарадзіў-
ся. А цяпер у яго ўжо двое
дзяцей. Хлопчык і дзяўчынка.
Дзяўчынку звалі Сван-
т'е. Каб жа была жывая
жонка.

Магчыма, ёй спадабалася
б. Сёння хлопчык моцна ста-
рэй на нагах. Пасля сярэдняй
школы вучыўся па банкаў-
скай справе. А тады пазна-
міўся і з гэтай дзяўчынай,
яна была на кегельбане ў
Берліне, з Ольдэнбурга са-
ма. Пабраліся яны ў Ольдэн-
бург, ды так там і жыць за-
сталіся.

Часам Крэмзэр наезджаў
да іх. Аднаго разу яны ўзялі
Крэмзэра на каляднае свята
ў клуб. Усе жанчыны былі ў
даўжэзных сукенках, і сяд-
зелі яны за сталом удвана-
цацэх. Адзін з іх, гандлёвы
агент з гэтыстальнай прамы-
словасці, спытаўся ў яго:
«Дзе вы жывяце ў Берліне,
гер Крэмзэр, я там часта
бываю па службе? І хлоп-
чык неяк адразу перавёў га-
ворку на нешта іншае.

Крэмзэр усміхнуўся. Тры-
ццаць дзесяць гадоў, ужо і па-
лесвіцы крыху ўгору пад-
няўся, натуральна, грошы на
відэа пазычыў яму ахвотна.
Відэа, думаў Крэмзэр, чаго
толькі не панавыдумляюць у
наш час.

Ён устаў: яго сад, бялізна
на шнурках, учора толькі па-
мыў.

Мабыць, даўно ўжо пера-
сохла.

Вецер шкуматаў кашулі і
шкарпэткі. Сырая і сухая
бялізна, час прамінуў...

Пераклаў з нямецкай
Васіль СЕМУХА.

«**ПО**ИДУ по Абрикосовой, сверну на Виноградную и на Тенистой улице я постою в тени...» — як часта даводзілася чуць гэтыя словы з нумудрагелістай песенькі нашага земляка, спевака Юрыя Антонова. Просценская, наўйна песенька! Але ж бывае такое: западзе мелодыя ў галаву з самага ранку і пасля круціцца там цалюткі дзень, і як ты яе ад сябе ні адганяеш, яна ўсё адно не дае спакою, рады ніякай, — і ты паўтараеш, мармычаш яе зноў і зноў...

Мусіць, гэткае ж насланне напатакала і членаў тапанімічнай камісіі пры Мінскім гарвыканкоме, калі яны прымалі рашэнне аб перайменаванні не-

аграфічнай і нацыянальнай прыналежнасці.

Так, мінчане У. ЦЯРОХІН і І. ВАШКЕВІЧ пішуць: «Да якой пары нашы вуліцы і плошчы будучы насяці імяны Калініна, Варашылава і іншых, што прыклаі руку да генацыду над беларускім і іншымі народамі, і хто даўно ўжо асуджаны грамадскім судом усіх сумленных людзей? Да якога часу адну з прыгажэйшых плошчаў Мінска будзе «ўпрыгожваць» помнік Калініну, падпіс якога стаіць пад шэрагам антычалавечых указаў, накіраваных на масавую забойства савецкіх людзей, у тым ліку жанчын і дзяцей?» Аўтары ліста падрабязна пералічаюць пастановы і дакументы, пад якімі стаіць подпіс Калініна, саўдзельніка злачынстваў, супольніка сталінскіх беззаконняў і рэпрэсій. Яны прапануюць стварыць грамадскі камітэт пры Беларускай фондзе культуры, які б зай-

ма аднак усё ж цяжка, немагчыма зразумець, чаму менавіта плошчу трэба называць імем індыйскага горада. Мажліва, беларуска-індыйскаму магазіну ці рэстарану такая назва і пасавала б, але, на думку чытачоў, не плошчы.

Некалькі лістоў прыйшло ў рэдакцыю з Гомельшчыны. І вось які красамоўны факт: аўтары двух з іх—І. Ермачэнка і А. Катэрлі—жывуць у Гомелі на вуліцы... Жамчужнай! «Умри, несчастная!» — «красивее» не прыдумаеш!

Рабочы, член нефармальнага гісторыка-краязнаўчага аб'яднання «Вытокі» І. Ермачэнка павадамаляе ў лісце, што «дзеянсць тапанімічнага савета Гомельскага абласнога ад-

дзялення фонду культуры ўскалыхнула, збудзіла ад спячкі ўвесь Гомель, адгукнулася і ў вобласці. Ужо вернута гістарычная назва—Шацілкі—Светлагорску. На чарзе перайменавання вуліц абласнога цэнтру ў сувязі з яго 850-годдзем. Вопыт гамельчан трэба падтрымаць».

Кандыдат філалагічных навук А. Катэрлі ў сваім допісе расказвае пра выдатнага краязнаўцу, настаўніка Уладзіміра Уладзіміравіча Баярына, які сваёй асабістай апантанасцю, нязломнай воляю дамогся таго, чаго не маглі зрабіць спецыялісты, аўтарытэтных вучоных,—вярнуў на карту рэспублікі спрадвечнае імя населенага пункта Ленін (заснаваны ў 1582 годзе) замест Леніна, даказаў, што не ад імя правдыра рэвалюцыі пайшла гэтая назва.

Філолаг з Бранска А. МАГАНКОВА разам з гомельскімі краязнаўцамі ездзіла па вёсках Гомельшчыны ў пошуках самабытных фальклорных тэкстаў — тапанімічных паданняў, вераванняў, абрадаў, запісвала ўнікальныя назвы населеных пунктаў, вуліц, урочышч. Іх колісь было вельмі шмат. А цяпер? А цяпер паўсюль запанавалі Калгасныя і Кааператывныя вуліцы, Маладзёжныя, Камсамольскія, Фізікультурныя, Савецкія. З гэтай нагоды яна зазначае: «Так, эмоцыі такія назвы выклікаюць, толькі далёка не эстэтычнага зместу. Нельга мірыцца больш з пустацветам псеўдаэстэтыкі, псеўданяўтуры і псеўдапатрыятызму. Гэты пустацвет і без таго пусціў у нашых вясніках і малых гарадах і паселішчах дастаткова глыбокі нарані, каб дазваляць яму разрастацца і далей».

Гэтым жа болей прасякнуты і ліст заслужанага работніка культуры БССР Ф. КОНЫШАВА з Мінска: «Толькі раўнадушныя да гісторыі народа, малакультурныя апаратчыкі здольны былі гэтак лёгка даць каманду разбурыць будынак Кадэцкага корпуса ў Полацку і змяніць назву, скажам, Рудабелкі на Акцябрскі. І самае недарэчнае, што рабілі яны гэта нібыта дзеля выхавання ў нашых людзях архіпатрыятызму...».

Шмат лістоў (які і згаданы першым ліст мінчанкі Э. Крукавай), у якіх чытачы расказваюць гісторыю той ці іншай канкрэтнай назвы, вярнуць да жыцця. Лісты гэтыя, трэба зазначыць, досыць аргументаваныя і пераканаўчыя.

Так, Г. АУЛАСЕНКА з Чэрвеня расказвае, як глыбока гістарычная назва яго роднага горада Ігумен ператварылася ў Чэрвень. Аназаеца, у чэрвені горад быў вызвалены ад белаленікаў. «Ну, а калі б вызваленне тое адбылося ў студзені ці ў лютым? Дык што, і назва была б адпаведнай?»—пытэцца чытач.

Сяня САХАНЬКОУ з Баранавічаў выступае за тое, каб вярнуць спрадвечную назву сталіцы рэспублікі — Менск, каб прыняць спецыяльную дзяржаўную пастанову па вяртанні нашым гарадам і вёскам сапраўдных гістарычных найменняў.

Інжынер з Масквы А. ДРАЯНКОУ (урадніцек Гомельшчыны) расказвае пра мястэчка, якое мела старажытную назву Воецаў, што азначала месца набажэнства ў радзімічаў за панганскім часам. Назва, якая існавала стагоддзі, яшчэ з дахрысці-

КАБ — НА СТАГОДДЗІ!

Агляд чытацкай пошты

карых вуліц Мінска ў сувязі з уключэннем у межы горада былых вёсак Дворышча і Азярышча. Абыркосаў у Мінску, пэўна, няма, а вось вішань—нямала, асабліва там, дзе вуліца Заснавальніцаў. Таму і вырашылі перайменаваць яе ў Вішнёвую. Была ў Мінску вуліца Смаленская, ды аказалася, што ўся яна патанее ў зарасніках бэзу. Таму, натуральна, і новае найменне яе — Бэзава. А што датычыць Цянiстай, дык хай Ю. Антонаў прыезджае ў Мінск і па-стаіць у ценю на былой 2-ой Савецкай—яна самая Цянiстая ў нашай сталіцы. А ў дадатак былая Нагорная стала Валашкавая, былая Лясная (лес даўным-даўно знішчаны) — Прыазёрная і г. д. (гл. «Вячэрні Мінск» за 25 студзеня г. г.).

Заметка «Новыя вуліцы» ў гарадской газеце згадалася нам нездарма. Яна досыць красамоўна гаворыць пра «надзвычай багатую» фантазію людзей, якім даручана сур'ёзнайшая справа «хрышчэння» вуліц і іншых гарадскіх аб'ектаў, а галоўнае — пра меру адказнасці, з якой яны гэта робяць. Менавіта пра меру адказнасці пішуць і нашы лімаўскія чытачы, дзелічыся з намі засмучэннямі і недаўменнямі, што выклікаюць у іх бясконыя і вельмі часта неразумныя, неправамерныя перайменаванні вуліц і вёсак, наогул непавага да спрадвечных народных найменняў.

Кандыдат тэхнічных навук мінчанка Э. Крукава звяртаецца ў рэдакцыю з просьбаю... вярнуць былое імя яе роднай вуліцы. «Спрадвечна, — піша тав. Крукава, — я жыла на вуліцы Кавальскай, і дзеці мае на ёй нарадзіліся і выраслі, а зараз яе ўзялі ды перайменавалі ў вуліцу імя Варанянскага. «Кавальская» — гэта і наша роднае слова, і забытае сённяшнім часам рамяство, і памяць людзей, якія жылі і жывуць тут. Урэшце гэта—гісторыя горада. Нічога не маю супраць партызанскага камандзіра Варанянскага. Пэўна, ён варты людской памяці. Пра гэта сведчыць тое, што ў г. п. Плешчаніцы Лагойскага раёна, дзе ваяваў Варанянскі, яго імя носіць адна з вуліц. Дык ці трэба было ліквідоўваць старадаўняе, звычайнае і дарагое імя нашай вуліцы?»

Многія чытачы «ЛіМа» ў сваіх пісьмах пра найменні вуліц і плошчаў Мінска спасылаюцца на артыкул А. Малчанава «Знайсіці твар горада», які быў змешчаны ў штотыднёвіку ў канцы мінулага года («ЛіМ» за 17 лістапада 1989 года), пагаджаючыся з аўтарам у тым, што сапраўды многія назвы вуліц Мінска не вызначаюцца арыгінальнасцю, не маюць адзнак гістарычнай, ге-

маўся распрацоўнай назваў вуліц і плошчаў нашага горада. У склад камітэта павінны ўвайсці лепшыя і дасведчаныя мінчані: пісьменнікі, гісторыкі, прадстаўнікі розных грамадскіх арганізацый, іншыя вартыя даверу людзі, якіх вылучаць самі жыхары Мінска з дапамогай анкетавання ў друку. Камітэт павінен распрацаваць панет прапанову па перайменаванні, улічваючы думкі і меркаванні мінчаноў, з абавязковым абмеркаваннем іх у друку. «Каб усё гэта было потым на стагоддзі» — падкрэсліваюць тав. Цярохін і Вашкевіч. Плошчу Калініна яны прапануюць перайменаваць у плошчу Каліноўскага, а на месцы помніка Калініну паставіць помнік бес-смертнаму змагару, правяду-ру «дзеючою» Кастусю.

Мінчанін К. КУЗНЯКОУ таксама абурэацца тым, што імя Калініна ўсё яшчэ называюцца плошча і вуліца, а на будынках чыгуначнага вакзала і тэатра імя М. Горькага вісяць мемарыяльныя дошкі ў ягоны гонар.

Плошча Калініна згадваецца і ў лісце Т. МІХЕЙЧЫКА з Мінска. Ён піша: «Наватка ў «ЛіМе» за 9 сакавіка «Поінік Ф. Скарыне—дзе і які!» выклікала ў мяне недаўменне. Дзіўная рэч: няма ў Мінску месца, каб паставіць помнік Ф. Скарыне! Мне здаецца, лепшае месца для гэтага — плошча Калініна. Хай аргументацыя зверне ўвагу на маю прапанову».

Інжынер А. КАТЛЯНІК з Мінска дзеліцца ў лісце думкамі аб тым, якім яму бачыцца будучы помнік Ф. Скарыне, выказвае канкрэтныя прапановы, якім і дзе ён можа паўстаць у нашым горадзе. Але пісьмо сваё тав. Катлянік пачынае вось такім кантэгарычным імператывам: «Плошча Калініна павінна знікнуць з карты Мінска, як і вуліца Варашылава, плошча Мяснікова і многае іншае...»

Дарэчы, варта адзначыць, што вуліцы Варашылава вернута былая назва — Арлоўская.

Пра тое, што многія назвы вуліц пазбаўлены ўсялякай логікі і здаровага сэнсу, пішуць жыхары Мінска В. Рычак і У. Вярховіч: «Калі ёсць такія вуліцы, як «Газеты «Известия», «Газеты «Правда», дык чаму не з'явіцца вуліцам часопіса «Крокодил» ці «Політыческаго собеседника», тэлепрадачы «Взгляд», «120 минут» або «Сеанс здароўя ўрача-псіхатэрапеўта Кашпіроўскага»? Назвы вуліц Зімова з двума аднайменнымі завулкамі, Калектыўная з завулкам і праездом, Калектарная, Крайняя, Кустарная (ці Саматужная?), Пуцэправодная з 8-мю завулкамі, Стандартная, Тэлеграфная, Тыражная з 2-ма завулкамі і праездом, Трубяная з 3-ма завулкамі, Паўднёва-Заходняя... узяты быццам з гра-тэскага рамана...»

А гэта ж, падкрэсліваюць чытачы, неад'емная частка нашай культуры, і ўсё тут павінна быць абдумана і выверана. І далей чытачы задаюць такое пытанне: на якой падставе плошча на скрыжаванні вуліц Горкага і Сурганова займела назву Бангалор? Так, у Індыі ёсць горад з такой назвай, і парк, які побач з плошчай, носіць імя «Дружбы народаў»,

дзялення фонду культуры ўскалыхнула, збудзіла ад спячкі ўвесь Гомель, адгукнулася і ў вобласці. Ужо вернута гістарычная назва—Шацілкі—Светлагорску. На чарзе перайменавання вуліц абласнога цэнтру ў сувязі з яго 850-годдзем. Вопыт гамельчан трэба падтрымаць».

Кандыдат філалагічных навук А. Катэрлі ў сваім допісе расказвае пра выдатнага краязнаўцу, настаўніка Уладзіміра Уладзіміравіча Баярына, які сваёй асабістай апантанасцю, нязломнай воляю дамогся таго, чаго не маглі зрабіць спецыялісты, аўтарытэтных вучоных,—вярнуў на карту рэспублікі спрадвечнае імя населенага пункта Ленін (заснаваны ў 1582 годзе) замест Леніна, даказаў, што не ад імя правдыра рэвалюцыі пайшла гэтая назва.

Філолаг з Бранска А. МАГАНКОВА разам з гомельскімі краязнаўцамі ездзіла па вёсках Гомельшчыны ў пошуках самабытных фальклорных тэкстаў — тапанімічных паданняў, вераванняў, абрадаў, запісвала ўнікальныя назвы населеных пунктаў, вуліц, урочышч. Іх колісь было вельмі шмат. А цяпер? А цяпер паўсюль запанавалі Калгасныя і Кааператывныя вуліцы, Маладзёжныя, Камсамольскія, Фізікультурныя, Савецкія. З гэтай нагоды яна зазначае: «Так, эмоцыі такія назвы выклікаюць, толькі далёка не эстэтычнага зместу. Нельга мірыцца больш з пустацветам псеўдаэстэтыкі, псеўданяўтуры і псеўдапатрыятызму. Гэты пустацвет і без таго пусціў у нашых вясніках і малых гарадах і паселішчах дастаткова глыбокі нарані, каб дазваляць яму разрастацца і далей».

Гэтым жа болей прасякнуты і ліст заслужанага работніка культуры БССР Ф. КОНЫШАВА з Мінска: «Толькі раўнадушныя да гісторыі народа, малакультурныя апаратчыкі здольны былі гэтак лёгка даць каманду разбурыць будынак Кадэцкага корпуса ў Полацку і змяніць назву, скажам, Рудабелкі на Акцябрскі. І самае недарэчнае, што рабілі яны гэта нібыта дзеля выхавання ў нашых людзях архіпатрыятызму...».

Шмат лістоў (які і згаданы першым ліст мінчанкі Э. Крукавай), у якіх чытачы расказваюць гісторыю той ці іншай канкрэтнай назвы, вярнуць да жыцця. Лісты гэтыя, трэба зазначыць, досыць аргументаваныя і пераканаўчыя.

Так, Г. АУЛАСЕНКА з Чэрвеня расказвае, як глыбока гістарычная назва яго роднага горада Ігумен ператварылася ў Чэрвень. Аназаеца, у чэрвені горад быў вызвалены ад белаленікаў. «Ну, а калі б вызваленне тое адбылося ў студзені ці ў лютым? Дык што, і назва была б адпаведнай?»—пытэцца чытач.

Сяня САХАНЬКОУ з Баранавічаў выступае за тое, каб вярнуць спрадвечную назву сталіцы рэспублікі — Менск, каб прыняць спецыяльную дзяржаўную пастанову па вяртанні нашым гарадам і вёскам сапраўдных гістарычных найменняў.

Для беларусаў, пра беларусаў, на беларускай мове

АБ'ЯЎЛЯЮЩА ПАДПІСКА

Наша Ніва

Першая Беларуская Газета з Рysункамі

/1906—1915/

ФАКСІМІЛЬНАЕ ВYДАННЕ

З гістарычнага забыцця, з забароны і заняпаду «Наша Ніва» вывела на белы свет беларуса - інтэлігента, беларуса-патрыёта, беларуса-палітыка. «Наша

Ніва» — летапіс нацыянальнага адраджэння, энцыклапедыя вызваленчага руху беларусаў.

У «Нашай Ніве»

— развагі і думкі пра нацыянальны, сацыяльны, эканамічны і палітычны шлях беларускага народа Антона Луцкевіча, Лявона Гмырака, Сяргея Палуяна, Аляксандра Уласава;
— залаты фонд беларускай паэзіі — вершы Янкі Купалы, Алеся Гаруна, Максіма Багдановіча, Якуба Коласа, Альберта Паўловіча;
— класічная проза Максіма Гарэцкага, Ядвігіна Ш., Якуба Коласа, Змітрака Бядулі;

— «Кароткая гісторыя Беларусі» Вацлава Ластоўскага;
— партрэты забытых дзеячаў Беларусі: Сымона Канарскага, Адама Кіркора, Яна Баршчэўскага;
— артыкулы пра беларускую этнаграфію, тэатр, фальклор;
— шматлікія допісы з народнага жыцця — з мэтаў і вёсак тагачаснае Беларусі;
— крышталізацыя мовы; беларуская мова лацінскімі літарамі;

— змаганне з расійскімі чарнасоценцамі і паланізатарамі ў карэспандэнцыях «Аб мові ў касьцэле», «Не падзяліліся», «Якая палітыка патрэбна для Беларусі»;
— цікавыя звесткі з усяго свету;
— пароды па гаспадарцы, беларуская кухня;
— беларускі гумар;
— матэрыялы на любы густ і любы ўзрост.

Выдавецтва «Навука і тэхніка» плануе ажыццявіць гэтае выданне ў 6-ці кнігах на працягу 1990—1994 гг. Апошняя кніга будзе змяшчаць каментарыі, паказальнікі і іншыя даведачныя матэрыялы. У 1990 г. выйдуць першыя дзве кнігі. Арыенцірованы кошт усяго выдання 30 руб. Пры афармленні падпіскі ўносіцца задатак у суме 3 руб.

Падпіска прымаецца ўсімі кнігарнямі рэспубліканскага аптова-рознічнага аб'яднання кніжнага гандлю «Белкніга», а таксама магазінамі Белкаапсаюза, якія гандлююць кніжнай прадукцыяй. Бібліятэкі афармляюць падпіску праз абласныя бібліякалектары.

Чытачы, якія жывуць у іншых рэспубліках Са-

ветаўскага Саюза, могуць аформіць падпіску праз кнігарню №30 «Падпісныя выданні». Яе адрас: 220050, г. Мінск, Ленінскі пр., 14.

Замежныя чытачы могуць падпісацца на гэтае выданне праз кнігагандлёвыя фірмы сваёй краіны, якія займаюцца распаўсюджаннем савецкай літаратуры.

Факсімільнае выданне гарантуе поўную захаванасць тэксту!

Разлічанае на шырокае кола чытачоў, яно павінна быць у кожнай грамадскай бібліятэцы, у кожнай сям'і, дзе жыве ці адраджаецца беларускі дух.

Для нас, нашых дзяцей і ўнукаў:
беларуская газета «Наша Ніва» —
повязь у непарыўным ланцужку
пакаленняў!

ВЯРТАЮЧЫСЯ

ДА НАДРУКАВАНАГА

ДЗЯКАВАЦЬ БОГУ!

І зноў С. Бунчын, і зноў тыя ж атручаныя стрэлы (чарніла папалам з жоўцю), і ўсё ў той жа адрас — у адрас «ЛіМа». Маю на ўвазе яго «прыстрастныя заметкі» (яны ж — «размышлення, навіяныя адной публікацыяй») пад недарэчным заглаўкам «Опять — «тащить и не пущать»? («Знамя юности» за 14 сакавіка).

Перш-наперш узнікае пытанне, а ці з тых аўтараў С. Бунчын, каго можна куды-небудзь «не пущаць»? Ен хутчэй за ўсё з тых, хто ўлезе праз акно, калі не пусцяць праз дзверы, і для каго якраз і патрэбен быў бы, відаць, згаданы ім страж з алебардай, «грознае вопрошающий: «По какому случаю шум?»

Дык з якой жа нагоды шум, Сямён Уладзіміравіч? З якой нагоды гэтыя вашы прыватныя пасады: «Один молодой критик, человек не только ироничный, но и достаточно практический (?)», спросил меня: «Что вы будете делать, когда Белоруссия выйдет из Союза?»... «Всех нас мучает «предчувствие, гражданской войны»... Аб чым гэта? Да чаго? І якое дачыненне маюць гэтыя вашы змрочныя прадчужанні-прадказанні да штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва»? Вы гаворыце пра канфрантацыю паміж некаторымі маскоўскімі выданнямі і выказваеце, па ўсім відаць, шкадаванне, што такога супрацьстаяння няма ў літаратурным жыцці рэспублікі. Дык што, узлялі на сьле нядзячную ролю падбухторшчыка, інтрыгана? Паставілі за мэта шунаць ворага?

Інакш ваш чарговы «твор» мы не можам выглумачыць. Калі не браць у разлік шматслоўныя, дэмагагічныя «размышлення» аб усім і ні аб чым, брудныя інсінуацыі і намёкі, то больш у вашых «заметках» нічога няма. Хоць вы і брацеце на сьле добраахвотнае абавязальства «выдзец, отмечаць і анализировать всё».

Не маючы па сутнасці сур'ёзных аргументаў і фантаў, вы проста лаецца і па-петушынаму насконваеце на штотыднёвік, называючы гэта «уточненням, четким определением позиций». Што ж гэта за пазіцыя?

Такія вашы выразы, як «патрыятычная паліцыя» і «лицемерные патриоты» гавораць самі за сьле і яскрава паказваюць, што Лімавец сваёй рэплічнай трапіў не ў брыво, а ў вока. Менавіта нацыянальнае пытанне не дае вам спакою. Зрэшты, нацыянальнае пачуццё, як і маральныя крытэрыі, можа сапраўды адсутнічаць, і прыкладаў таму навокал шмат. Але ўся справа ў тым, што «отсутствие наличия» не дае маральнага права выступіць у якасці судзіі, высакнамернічаць, а тым болей высмейваць святыя для нармальнага людзей паняцці, у тым ліку і патрыятызм.

Не так даўно «ЛіМ» змясціў вашы гнёўныя нататкі пра дэбош у ЦДЛ, учынены актывістамі «Паміці». Тым не менш, вы нам зноў кідаеце папрон: не тых друкуем, не тую прынцыповаць праўдзіем, не тую лозунгі абараняем. А ўжо па злачаснаму Лімаўцу вы ўвогуле топчацеся з нагамі! Чаго яму толькі ні прыпісваеце! Якія перлы іроніі і сарказму ні пускаяцца ў ход! Ен — і «маленький, скучный, невежественный патриотик» (!) і «чиновник» (?), і нават мае «родственного поэта» (!!). «Лімаўца», член рэдкалегіі Г. Каржанеўскага і не спадзявалася на такі патон красамоўства ў адрас на кароткую рэпліку. Сам Салтыкоў-Шчадрин, лічыць яна, тут пачаў бы за вухам... Дык, можна, вам варта паспрабаваць сьле ў жанры палітычнай сатыры? Альбо заняцца ўрэшце сваёй непасрэднай працай у Інстытуце літаратуры АН БССР, куды вы ў свой час досыць загаднава трапілі, — прынамсі, не па запрашэнню самога інстытута. Па ўсёй бачнасці, вы яўна не па прызначэнню выкарыстоўваеце сваю службовую пасаду, свой «аналітычна-крытычны» імпат.

Адно, што нас усцешыла ў «прыстрастных заметках», гэта абяцанне, што вы спыняеце палеміку з нашай газетай. Дзякаваць богу!..

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ**.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОВ**.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 00043 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў і грамадскай думкі — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.